

ARCHEOLOGISCHE OPGRAVING

KORTRIJK

VERZETSKAAI

(prov. WEST-VLAANDEREN)

BASISRAPPORT

Monument
Vandekerckhove

Auteur: Bert HEYVAERT
Redactie: Tina BRUYNINCKX

Monument Vandekerckhove nv
Oostrozebekestraat 54
8770 INGELMUNSTER

Afdeling Archeologie
Rapport 2017/30

Afbeelding op schutblad: Algemeen overzicht van de site.

0. ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Opgraving ☒		Prospectie ☐	
Vergunningsnummer: 2016/401			
Datum aanvraag: 21/10/2016			
Naam aanvrager: HEYVAERT Bert			
Naam site: Kortrijk, Verzetskaai			
Naam aanvrager metaaldetectie: HEYVAERT Bert			
Vergunningsnummer metaaldetectie: 2016/401(2)			
Opdrachtgever 1:		Stad Kortrijk Grote Markt 54 8500 Kortrijk	
Opdrachtgever 2:		Waterwegen en Zeekanaal NV Oostdijk 110 2830 Willebroek	
Uitvoerder:		Monument Vandekerckhove nv Oostrozebekestraat 54 8770 Ingelmunster	
Bevoegde Vlaamse overheid:		Jessica Vandeveld (erfgoedconsulent, Onroerend Erfgoed West-Vlaanderen)	
Projectleider:		Bart Bartolomieux	
Leidinggevend archeoloog:		Bert Heyvaert	
Archeologisch team:		Bart Bot, Michelle Arnouts, Inge De Smidt	
Plannen:		Bert Heyvaert & Tina Bruyninckx	
Conservatie:		Ansje Cools	
Materiaaltekeningen:		Philippe Despriet	
Start veldwerk:		8/11/2016	
Einde veldwerk:		19/12/2016	
Wetenschappelijke begeleiding:		/	
Projectcode:		KOVE16	
Provincie:		West-Vlaanderen	
Gemeente:		Kortrijk	
Deelgemeente:		Kortrijk	
Plaats:		Kortrijk, Verzetskaai	
Lambertcoördinaten:		X : 72206,90, Y : 169353,15; X : 72416,96, Y: 169468,84	
Kadastrale gegevens:		Kortrijk, 3de afdeling sectie H	
Beheer opgravingsdata:		Monument Vandekerckhove nv Oostrozebekestraat 54 8770 Ingelmunster	
Beheer vondsten:		Stedelijke Musea Kortrijk (tot najaar 2018) Noordstraat 28 8500 Kortrijk Erfgoeddepot (vanaf najaar 2018) Vier Linden 2 8501 Heule (Kortrijk)	
Titel:		Archeologische opgraving Kortrijk Verzetskaai (prov. West-Vlaanderen). Basisrapport.	
Rapportnummer:		2017/30	
Contact:		info@monument.be; T: +32 51 31 60 80	

© Monument Vandekerckhove nv, Oostrozebekestraat 54, 8770 Ingelmunster. Figuren: Monument Vandekerckhove nv, tenzij anders vermeld. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van de uitgever.

1. INHOUDSTAFEL

0. ADMINISTRATIEVE GEGEVENS.....	2
1. INHOUDSTAFEL	3
2. INLEIDING	5
3. SITUERING	7
4. HISTORISCHE EN ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS.....	9
4.1. KORTRIJK – HISTORISCHE INFORMATIE.....	9
4.2. VERZETSKAAI	12
4.2.1. Historische informatie	12
4.2.2. Archeologische informatie.....	16
5. ONDERZOEKSMETHODE	19
5.1. ALGEMEEN.....	19
5.1.1. Vraagstelling.....	19
5.1.2. Randvoorwaarden.....	19
5.1.3. Raadpleging specialisten	20
5.2. BESCHRIJVING	21
5.2.1. Voorbereiding.....	21
5.2.2. Veldwerk.....	21
5.2.3. Vondstverwerking en rapportage.....	22
6. BESCHRIJVING VAN DE AANGETROFFEN SPOREN	25
6.1. FASE 1: PRE-URBANISATIE (LATE MIDDELEEUWEN - MIDDEN 16 ^{DE} EEUW)	25
6.1.1. Archeologische sporen	25
6.1.2. Archeologische vondsten.....	27
6.1.2.1. Assessment.....	27
6.1.2.2. Aardewerk.....	28
6.1.2.3. Metaal	33
6.1.2.4. Bot.....	35
6.2. FASE 2: BEWONING MIDDEN 15 ^{DE} EEUW - 1720	36
6.2.1. Archeologische sporen	36
6.2.1.1. Gebouwencluster 1 (zone 1 & 2)	37
6.2.1.2. Geïsoleerde bebouwingsresten (zone 2 & 3).....	46
6.2.1.3. Gebouwencluster 2 (zone 3)	48
6.2.2. Archeologische vondsten.....	54
6.2.2.1. Algemeen & assessment.....	54
6.2.2.2. Aardewerk.....	54
6.2.2.3. Metaal	55
6.2.2.3. D37	56

6.3. FASE 3: BEWONING VAN DE 18 ^{DE} EEUW TOT DE 19 ^{DE} EEUW	59
6.3.1. <i>Archeologische sporen</i>	59
6.3.1.1. Fase 3-1: Bouwrijp maken van het terrein	59
6.3.1.2. Fase 3-1: Bouw van de Heilige-Geestsschool	60
6.3.1.3. Fase 3-1: Bouw- en verbouwingsactiviteiten in zone 2 & 3	63
6.3.1.4. Fase 3-2: Uitbreiding van de Heilige-Geestsschool	67
6.3.1.5. Fase 3-2: Veranderingswerken zone 3	69
6.3.2. <i>Archeologische vondsten</i>	70
6.3.2.1. Algemeen & assessment	70
6.3.2.2. Aardewerk	70
6.3.2.3. Metaal	70
6.3.2.4. Andere	70
6.4. FASE 4: (SUB-)RECENTE AANPASSINGEN IN DE 19 ^{DE} EN 20 ^{STE} EEUW	72
6.4.1. <i>Archeologische sporen</i>	72
6.4.2. <i>Archeologische vondsten</i>	74
7. DATERING EN INTERPRETATIE VAN DE VINDPLAATS	75
7.1. ALGEMEEN	75
7.2. EVALUATIE VAN DE ONDERZOEKSVRAGEN	77
8. SYNTHESE	79
9. LITERATUUR	81
10. BIJLAGEN	83

2. INLEIDING

In het kader van de heraanleg van de Verzetskaai te Kortrijk (provincie West-Vlaanderen) voerde een team van Monument Vandekerckhove nv tussen 8 november en 19 december 2016 een archeologische opgraving uit op het terrein. Opdrachtgevers voor het onderzoek waren de Stad Kortrijk en Waterwegen en Zeekanaal NV. Aangezien de geplande ingrepen gepaard zouden gaan met een verstoring van de bodem adviseerde Onroerend Erfgoed een archeologische opgraving, teneinde te vermijden dat waardevol archeologisch onderzoek ongedocumenteerd verloren zou gaan. Het potentieel van de site werd aangetoond tijdens een archeologische prospectie in 2015. Het onderzoek werd uitgevoerd volgens de bijzondere voorwaarden opgesteld door het agentschap Onroerend Erfgoed.

In dit basisrapport worden de resultaten van het archeologisch onderzoek voorgesteld. In enkele inleidende hoofdstukken worden de geografische, bodemkundige, historische en archeologische situering van het terrein toegelicht, alsook de gebruikte methodologie bij het onderzoek. Vervolgens worden de resultaten besproken en wordt een interpretatie gegeven aan de aangetroffen sporen en vondsten. Als besluit volgt een synthese van de resultaten. Het geheel wordt verduidelijkt door middel van kaarten en foto's. Als bijlage zijn de gedigitaliseerde overzichtsplannen opgenomen, alsook de resultaten van het natuurwetenschappelijk onderzoek. Bij het rapport hoort een USB-kaart met daarop een overzichtsplan en de digitale versie van deze tekst en de bijlagen. De verschillende inventarislijsten en foto's kunnen geraadpleegd worden via <http://www.monarcheo.be/databank>. Bij vragen hieromtrent: neem contact via info@monument.be.

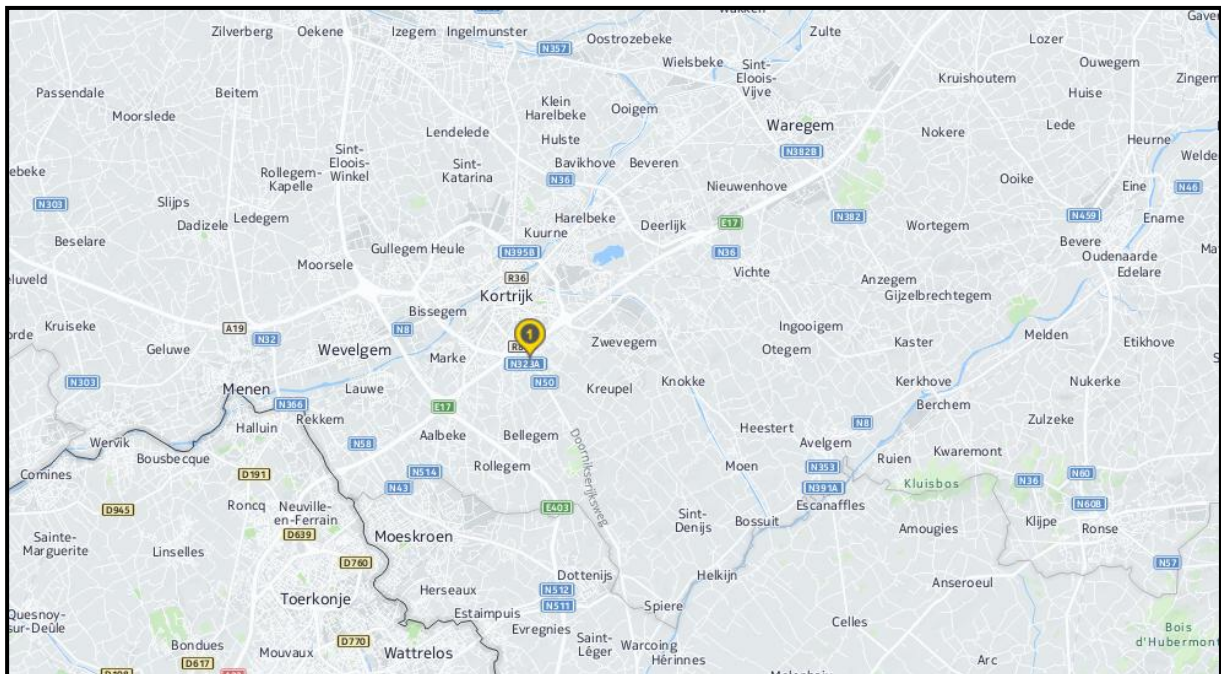
Langs deze weg wordt eveneens dank betuigd aan volgende personen en instanties die zorgden voor een aangename samenwerking en bijdroegen tot het vlotte verloop van het onderzoek: Philippe Despriet (Archeologische stichting voor Zuid-West-Vlaanderen), Koen Goeminne (erkend metaaldetectorist), Lieven Vandeputte en Laurence Singier (stad Kortrijk), Elien Du Rang (Waterwegen en Zeekanaal NV) en Jessica Vandevelde (Agentschap Onroerend Erfgoed).

3. SITUERING

Kortrijk bevindt zich in de zandleemstreek in het zuiden van de provincie West-Vlaanderen, niet ver van de Franse grens (zie figuur 1). De stad ligt aan de rivier de Leie en telt zo'n 75.000 inwoners. Het grondgebied van de stad omvat zo'n 80 km².¹

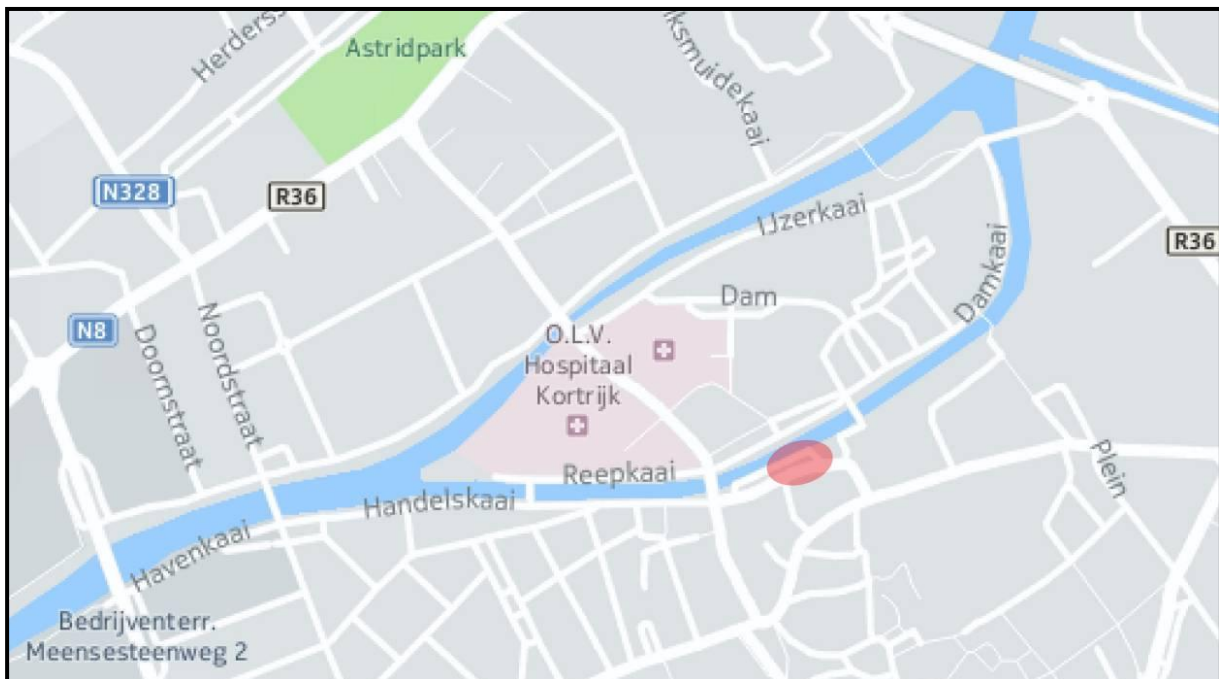
Het onderzoeksgebied situeert zich op de Verzetskaai, tussen de Leie en de Handboogstraat (zie figuur 2 en bijlage 1). Deze plaats ligt vlakbij de bekende Broeltorens in het centrum van de stad. Het terrein van de Verzetskaai loopt lichtjes op in zuidwestelijke richting. Het maaiveld schommelt er tussen +13,15m en +13,37m TAW. Tot op het moment van de opgraving was het onderzoeksgebied in gebruik als parking.

De ligging van het onderzoeksgebied aan een oude Leiearm bepaalt grotendeels de bodemgesteldheid. Alhoewel het onderzoeksgebied zelf niet is gekarteerd, toont de bodemkaart langs de Leie sterk (Eep) tot zeer sterk (Ufp) gleyige kleibodems zonder profielontwikkeling. Op de rand van de vallei bevinden zich natte (Lep) tot matig droge (Pcc) zandleembodems (zie figuur 3).

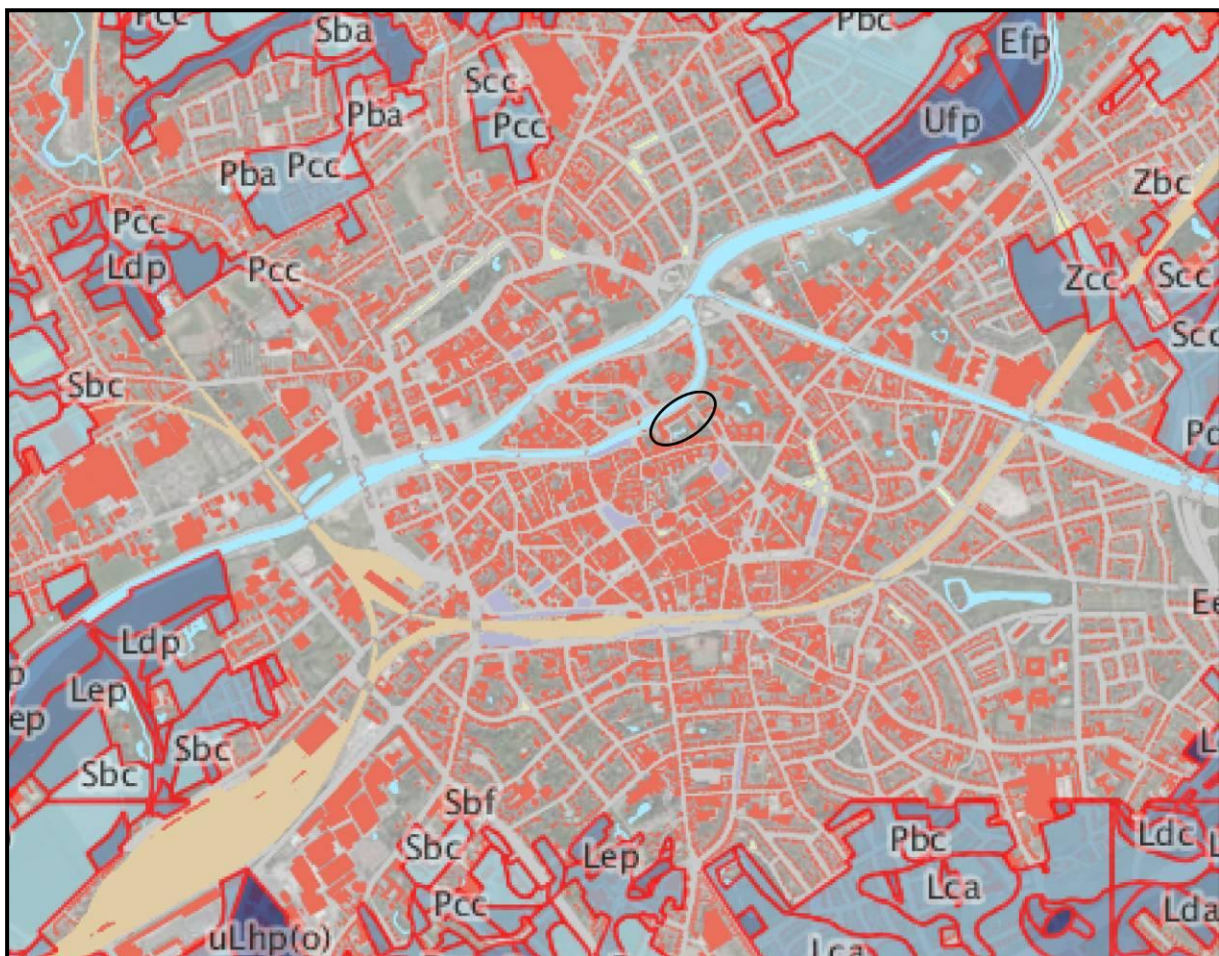

Figuur 1: Algemene situering van Kortrijk in het zuiden van de provincie West-Vlaanderen (© <http://www.geopunt.be/>).

¹ <https://nl.wikipedia.org/wiki/Kortrijk>

Figuur 2: Aanduiding van het onderzoeksgebied in het centrum van de stad (© <http://www.geopunt.be/>).

Figuur 3: Situering van het onderzoeksgebied op de topografische bodemkaart (© <https://dov.vlaanderen.be/>).

4. HISTORISCHE EN ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS¹

4.1. Kortrijk – historische informatie²

Kortrijk is een van de oudste steden van België. Reeds in de eerste eeuw na Christus ontstond Kortrijk als de Gallo-Romeinse vicus *Cortoriacum*. Deze nederzetting lag aan het kruispunt van de wegen Boulogne-Tongeren en Doornik-Oudenburg en langs de oevers van de Leie. In 1950 kwamen bij opgravingen Romeinse vondsten aan het licht.

De Kortrijkse *pagus* of gouw strekte zich in het begin van de 8ste eeuw uit tussen de Leie en de Schelde. Rond 880 zouden Noormannen in Kortrijk overwinterd hebben. Als gevolg hiervan versterkte Boudewijn II de Kale, graaf van Vlaanderen, deze plaats in de 9de eeuw tegen deze Vikingen. Omstreeks 1000 werd het graafschap Vlaanderen door Boudewijn IV verdeeld in kasselrijen, dit zijn militaire, bestuurlijke, gerechtelijke en later ook fiscale districten met een burcht als centrum. Aanvankelijk was Kortrijk nog afhankelijk van Doornik, maar vanaf 1071 werd het een onafhankelijke kasselrij.

In deze periode wonnen de steden aan belang en kregen ze allerlei voorrechten. Zo kreeg de stad in april 1190 privileges toegekend door Filips van de Elzas via een bewaarde keure: Kortrijk werd uit de kasselrij geheven, kreeg een eigen bestuur en lijfeigenen konden zich als vrije burgers (poorters) in de stad vestigen. Het wapenschild van de stad Kortrijk gaat terug op het familiewapen van de 12de-eeuwse Kortrijkse burggraven en bestaat uit een rode keper op een witte achtergrond.

In de 13de eeuw kreeg Ferrand van Portugal tegenwind van de steden in Vlaanderen toen de Franse koning Filips August hem tot graaf van Vlaanderen wilde benoemen. Ferrand verschanste zich in Kortrijk waarop de stad werd geplunderd door troepen uit Gavere en Oudenaarde. Beide partijen verzoenden zich, maar Filips August was niet akkoord met de getroffen regeling. Zijn zoon Lodewijk (die later koning werd als Lodewijk VIII van Frankrijk) viel daarop vanuit Rijsel Kortrijk binnen en liet de stad verwoesten. De graven van Vlaanderen lieten ze later weer opbouwen vanwege haar opbrengsten voor de schatkist. Kortrijk won in de 13de eeuw aan belang door de lakenindustrie. De kwaliteit die hier werd gefabriceerd was wel lager (kleine draperie) dan die van de grotere Vlaamse steden. In de 15de eeuw kreeg het linnen, dat uit het ter plaatse verbouwde vlas werd gemaakt, meer belang dan het laken.

¹ Met dank aan Philippe Despriet voor de opmaak van het historisch dossier.

² Algemeen overzicht: <https://nl.wikipedia.org/wiki/Kortrijk>

De conflicten tussen de Franse koning en Vlaanderen deden de economie in Kortrijk stagneren. Kortrijk werd door Franse troepen bezet in de aanloop naar de Guldensporenslag. Die veldslag vond plaats op het Groeningeveld op 11 juli 1302. De Fransen bouwden een dwangburcht boven op de grafelijke burcht. In 1323 revolteerden de Kortrijkzanen tegen hun graaf, Lodewijk II van Nevers, die, als inner van Franse boetes die opgelegd waren via de Vrede van Athis, steeds meer van zijn volk vervreemd raakte. De graaf bezette de wijk Overleie. De inwoners namen dit niet en zetten de graaf gevangen. Daarop volgde een nieuwe Franse bezetting. Uiteindelijk mondde die periode uit in de slag bij Kassel van 1328 waarbij de Vlamingen onder Nicolaas Zannekin werden verslagen. In 1331 vond in Kortrijk een grote stadsbrand plaats.

Lodewijk II van Male veroverde de stad in mei 1381. Kortrijk was dan weer een bondgenoot van Jacob van Artevelde toen hij het graafschap veroverde. Na de slag bij Westrozebeke op 27 november 1382 kregen de Bretoense huurlingen Kortrijk als premie waarbij de stad werd geplunderd en verwoest.

Filips de Stoute, hertog van Bourgondië, luidde een periode van vrede en heropbouw in die zeventig jaar duurde. Een nieuw kasteel werd opgetrokken, ter hoogte van de Kasteelkaai en Kasteelstraat. Nieuwe stadsmuren met een Broeltoren aan de noordkant integreerden de bestaande toren in de verdedigingswerken. Sociale spanningen en de pest die een vlot handelsverkeer verhinderde, zorgden ervoor dat de lakennijverheid veel aan belang verloor. Na de dood van Maria van Bourgondië in 1482 raakte Kortrijk opnieuw in een oorlog tegen de Fransen betrokken.

De opkomende linnenindustrie bracht de welvaart van weleer niet terug. De volksopstand in de Nederlanden die in 1539 uitbrak, bracht ook de toorn van Karel V over Kortrijk. In de tweede helft van de 16de eeuw was er strijd tussen malcontenten en calvinisten, zoals in 1580 tijdens de Inname van Kortrijk.

De aanspraken van Lodewijk XIV van Frankrijk op Vlaanderen resulteerden in vijf Franse bezettingen tussen 1646 en 1706 en de aanleg van versterkingen alsook de bouw van de citadel van Kortrijk. De Vrede van Utrecht wees de stad toe aan de Oostenrijkers. Kortrijk was in de late 17de eeuw en eerste helft van de 18de eeuw een van de vestingsteden die deel uitmaakten van de Nederlandse vestingbarrière in de Zuidelijke Nederlanden.

Kortrijk speelde een rol bij de Brabantse omwenteling in 1789, maar de Oostenrijkers konden zich rehabiliteren. Het embargo dat Napoleon Bonaparte afkondigde was zoals

elders funest voor de uitvoer. Het Nederlands bewind (1815-1830) en de handelspolitiek van het jonge België brachten daar weinig verandering in. Frankrijk en het Koninkrijk der Nederlanden (onder leiding van koning Willem I) ondertekenden op 28 maart 1820 het Verdrag van Kortrijk in het huidige Broelmuseum. Met dit verdrag werd de grens tussen het huidige België en Frankrijk vastgelegd.

De industrialisatie van de textielsector, in de tweede helft van de 19de eeuw, bracht één en ander op gang. Grote textielfabrieken werd op diverse locaties in en rond de stad gebouwd en het Kanaal Bossuit-Kortrijk verbond de stad rechtstreeks met de Schelde. Rond deze tijd ontstonden ook vele arbeidersbuurten met de vele beluiken. De industrialisatie bracht tevens een sterke bevolkingsgroei tot stand door de trek van het platteland naar de stad. In de tweede helft van de 19de eeuw werd de stad onder impuls van burgemeester Auguste Reynaert grondig gesaneerd terwijl het historisch erfgoed gerestaureerd en verfraaid werd (o.a. het belfort, het centrale postkantoor, de lakenhallen).

Het Schouwburgplein ontstond pas in de 20ste eeuw nadat de Lakenhallen tijdens WOII verwoest werden. Op heden vinden hier vaak evenementen plaats, zoals het zomercarnaval. Tijdens de Eerste Wereldoorlog richtten bombardementen in de nazomer van 1917 veel schade aan. In de Tweede Wereldoorlog was er de slag aan de Leie tijdens de Achttiendaagse Veldtocht, maar het was vooral het geallieerd bombardement in 1944 dat verwoestend was. Daarbij werd het oorspronkelijke 19de-eeuwse spoorwegstation (toen overwelfd door een glazen koepel) vernield. Na de oorlog werd de stad heropgebouwd.

In de tweede helft van de 20ste eeuw kende de stad een sterke uitbouw als centrumstad van Zuid-West-Vlaanderen, onder meer door de oprichting van de Kortrijkse universiteit KULAK, de bouw van diverse nieuwe ziekenhuizen, de aanleg van de eerste verkeersvrije winkel-wandelstraat van België en de bouw van het beurzencomplex 'de hallen van Kortrijk' (later herdoopt tot Kortrijk Xpo). Aan het eind van de 20ste eeuw en begin van de 21ste eeuw was er een sterke heropleving doordat talrijke ingrijpende stadsvernieuwingsprojecten het licht zagen zoals de Leiewerken (waarbij de rivier verbreed en uitgediept werd en er zeven nieuwe bruggen gebouwd werden), de bouw van het woon- en winkelcentrum K in Kortrijk en de heraanleg van de openbare ruimte, zowel in de binnenstad als in diverse stadswijken. Deze projecten, vaak opgezet door het stadsbestuur of het stadsontwikkelingsbedrijf Kortrijk, moeten Kortrijk als een moderne stad de 21ste eeuw inloodsen.

4.2. Verzetskaai

4.2.1. Historische informatie

Voor een gedetailleerd historisch overzicht van de evolutie van de volledige Verzetskaai en haar onmiddellijke omgeving in het algemeen wordt verwezen naar het rapport van de archeologische prospectie.¹ Enkel de belangrijkste aspecten van de geschiedenis van het onderzoeksgebied worden hier verder in detail behandeld.

Het onderzoeksgebied bevond zich tussen de voormalige '*Zwijnsmarkt*' en de Guido-Gezellestraat. Tijdens het grootste deel van de middeleeuwen maakte het plangebied deel uit van de zogenaamde '*Aerd*'. Dit was een open terrein langs de Leie met laad- en losinfrastructuur dat zich aan de voet van de dwangburcht bevond. De '*Aerd*' behoorde tot het grafelijk domein, maar werd in 1411 overgedragen aan het Onze-Lieve-Vrouwekapittel. Deze liet het tussen 1415 en 1429 verkavelen.² Hiertoe werd ook de Handboogstraat gecreëerd. De '*Aerd*' helde hoogstwaarschijnlijk af naar de boorden van de Leie, zoals dat ook met de Broelkaai het geval was. Een verkaveling ging dus bijna zeker gepaard met een ophoging en nivellering van het terrein.

De kaart van Jacob van Deventer (1555) toont goed 125 jaar later een volledig volgebouwde Verzetskaai (zie figuur 4). De betrouwbaarheid van deze figuratieve weergave is echter betwistbaar. De kaart van P. Lepoivre geeft waarschijnlijk een meer getrouwe weergave van de 16de-eeuwse situatie (zie figuur 4). Ze zou de situatie tonen zoals ze was in 1580. In het oosten van het terrein is nog duidelijk een open ruimte te zien. Dit lijkt te suggereren dat zone 1 van het onderzoeksgebied pas later voor bebouwing werd aangesneden. Mogelijk bleef hier lange tijd een restant van de middeleeuwse '*aerd*' bewaard. Voor de 16de eeuw is er ook archivalische informatie voorhanden. In 1575 kocht Jan Doudelet ergens binnen het onderzoeksgebied '*een huus ende erve met alle zyne toebehoorten, zoo 't gestaen ende gelegen es zuyt van de Leye deser stede, nu ter tydt wesende drye woonsten*'. De heer Doudelet voegde waarschijnlijk deze drie huizen samen om er in 1608 de eerste '*Arme Meyskensschool*' te openen.³

¹ HEYVAERT 2016.

² DESPRIET 2017, p. 11.

³ DESPRIET 2017, p. 11.

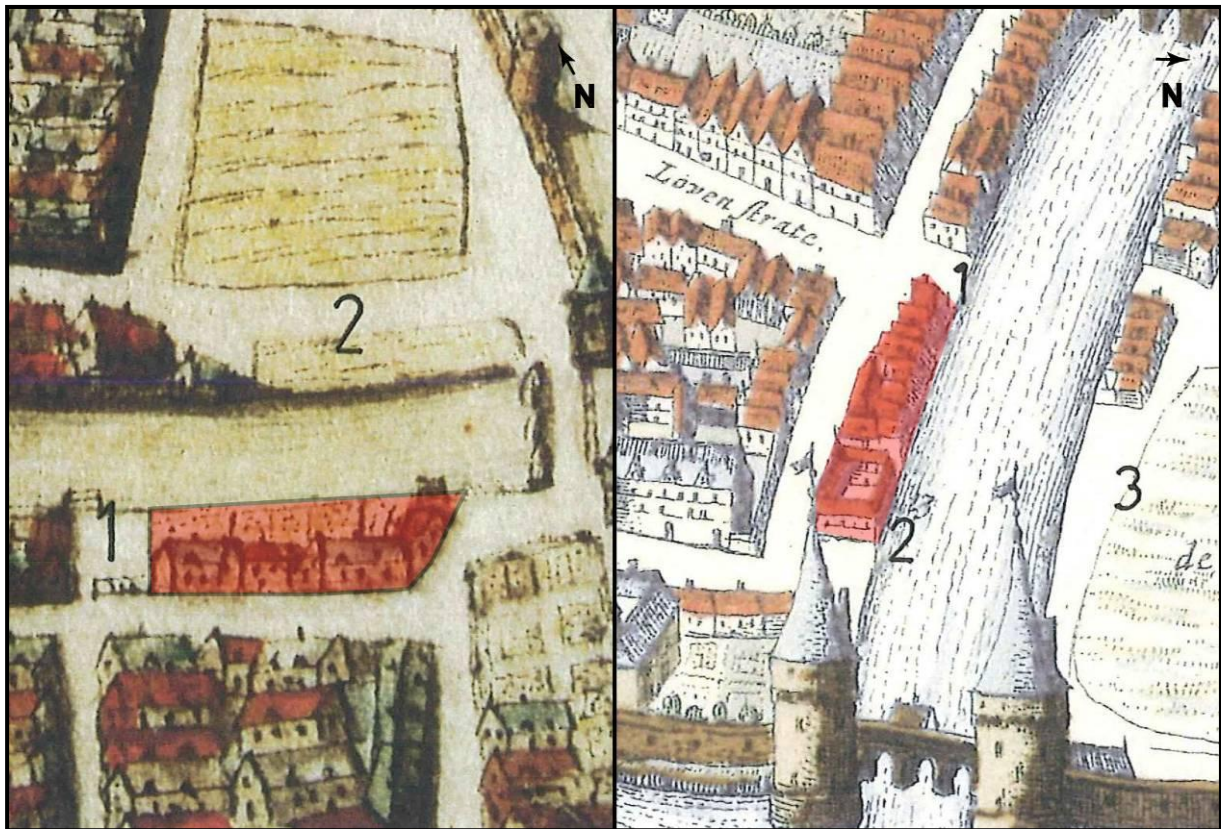

Figuur 4: Details uit de kaarten van Deventer (1555 - links) en Lepoivre (1580 - rechts).¹ (© Koninklijke bibliotheek Brussel)

De 17de-eeuwse kaarten geven een volgend beeld van het onderzoeksgebied. Een eerste kaart toont de 17de-eeuwse situatie volgens een 18de-eeuwse kopie (zie figuur 5). Hierop is te zien hoe de open ruimte in het oosten compleet is verdwenen en vervangen door een pand langs de Handboogstraat en een pand langs de Guid-Gezellestraat. Ook op de Sanderuskaart (1644; zie figuur 5) is de open ruimte niet meer te zien. Hier is ze echter vervangen door een vierkant gebouw met binnenplaats dat reeds sterk doet denken aan de lay-out van de latere Heilige-Geestsschool. Het is goed mogelijk dat het hier om de zogenaamde '*Arme Meyskensschool*' gaat.

Voor de 18de eeuw is er geen bruikbaar kaartmateriaal voorhanden. In 1720 werd in het oosten van het onderzoeksgebied de zogenaamde '*Heilige-Geestsschool*' opgericht. Dit was een tehuis voor weesjongens, dat een aanzienlijk deel van de oostelijke Verzetsskai in beslag nam.

¹ DESPRIET 2015.

Figuur 5: De 17de-eeuwse situatie volgens een 18de-eeuwse kopie (links) en de Sanderuskaart (rechts).¹

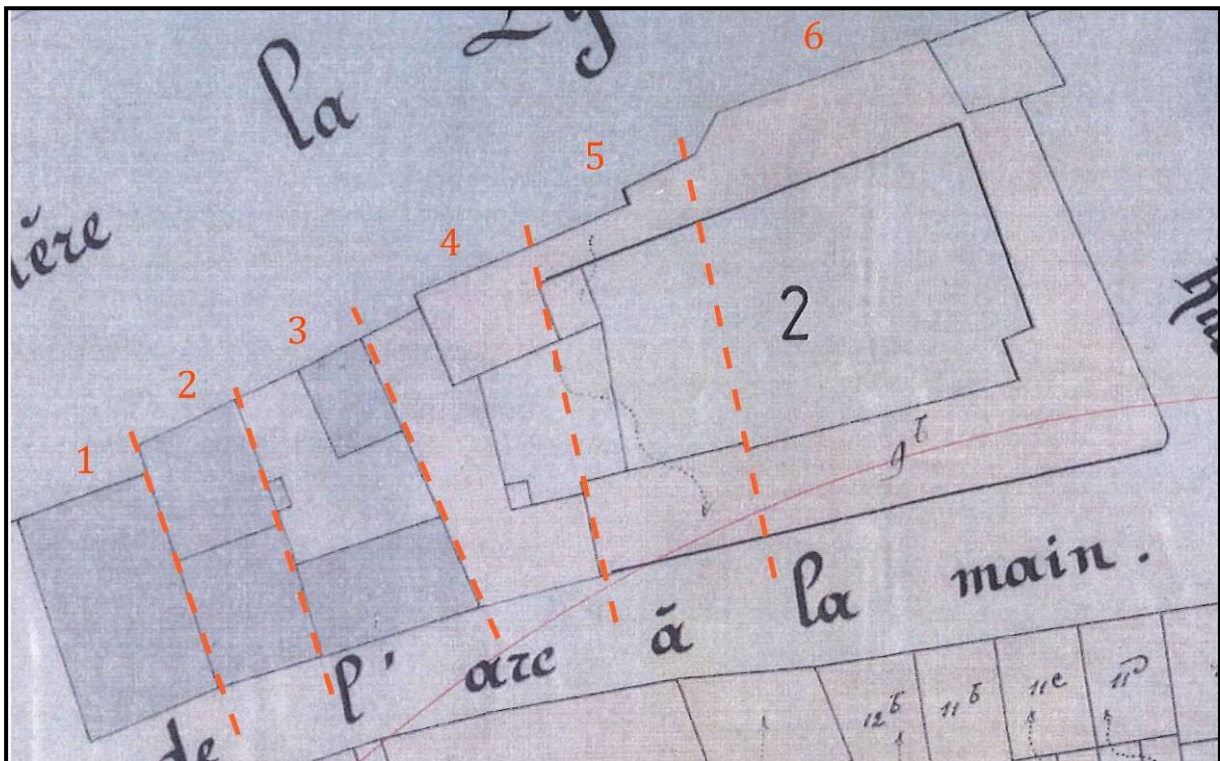
Vanaf de 19de eeuw tonen kadasterkaarten een duidelijk beeld van de situatie. Een kaart uit het begin van de 19de eeuw toont 6 woningen en de Heilige-Geest school. Deze laatste nam de vorm aan van een vierkant gebouw rondom een grote binnenkoer (zie figuur 6). Een kadasterkaart uit 1908 toont hoe waarschijnlijk in de 1ste helft van de 19de eeuw het volume van de H.-Geest school bijna verdubbelde. De oorspronkelijke westvleugel verdween en percelen 4 en 5 werden mits de nodige aanpassingen volledig in het complex opgenomen (zie figuur 7). Een zeldzame luchtfoto uit 1918 toonde eenzelfde beeld (zie figuur 8). De school sloot haar deuren in 1911. Nadien diende het gebouw nog als stapelplaats, waartoe een deel ervan opnieuw werd verbouwd.² Na het bombardement van Kortrijk in 1944 stonden de onbewoonbare gebouwen leeg totdat alle gebouwen in 1959 werden afgebroken. In de plaats kwam er een parking en kreeg de plaats haar huidige naam: 'Verzetskaai'.

¹ DESPRIET 2015.

² Voor anekdotische en zeldzame iconografische info wordt verwezen naar 'De Gazette van Oud Cortryck', 5de jaargang, nr. 19.

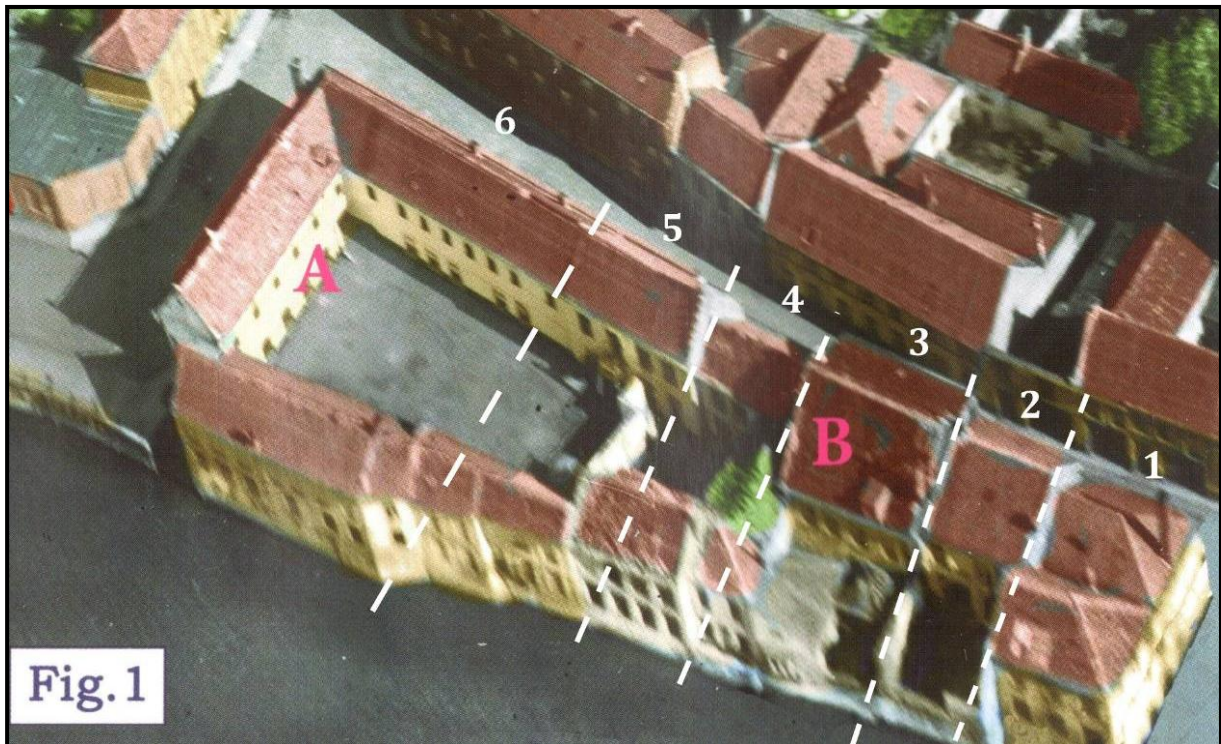

Figuur 6: Kadasterkaart van het onderzoeksgebied in het begin van de 19de eeuw. Voor het onderzoek werd de huizenblok arbitrair in 6 percelen verdeeld (© Stadsarchief Kortrijk).

Figuur 7: Kadastrale situatie van het onderzoeksgebied in 1908. De H.-Geest school is bijna in volume verdubbeld. Op perceel 1 zijn de 2 woningen samengevoegd tot 1 volume (weverij Lecluyse).¹

¹ DESPRIET 2015.

Figuur 8: Luchtfoto uit 1918 met aanduiding van de 19de-eeuwse percelen.¹

4.2.2. Archeologische informatie

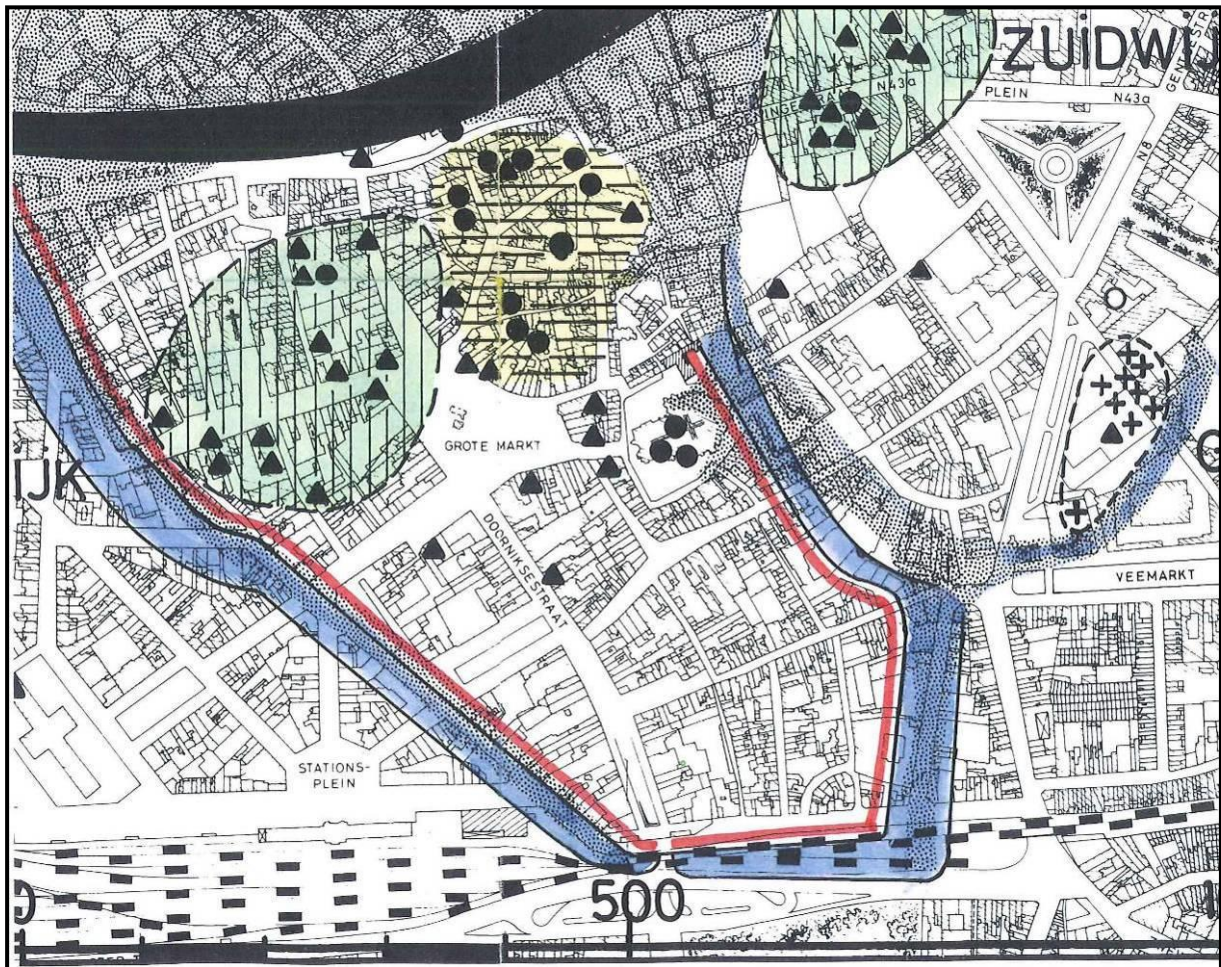
De Verzetskaai bevindt zich binnen een afgebakende vondstenzone van laat-Romeins schervenmateriaal (zie figuur 9). Het gebied zou zich binnen de grenzen bevinden van de Romeinse nederzetting *Cortoriacum*.

Voorafgaand aan de heraanleg van de kaaien in 1960 ondernam de Nationale Dienst voor Opgravingen in maart 1959 een terreinverkenkend onderzoek op de Zwijnsmarkt en in de Konventstraat. Ter hoogte van de Zwijnsmarkt werd een sleuf uitgegraven van 1 x 4m. In 3 lagen werd Romeins aardewerk aangetroffen. Het ging onder andere om aardewerk met radstempelversiering behorende tot de *Hübener Gruppe 2* (320-400 na Chr.) en *Hübener Gruppe 5* (320-450 na.Chr.).² Het archeologisch profiel van de Zwijnsmarkt toonde vanaf een diepte van 0,5m een afvallaag met veel baksteen. Daar deze aanzienlijk dikker werd naar de Leie toe en bovenaan een nagenoeg vlak verloopkende, leek het te gaan om een nivelleringslaag. Hieronder bevonden zich vanaf een diepte van 1m de lagen met Romeins vondstmateriaal, alsook een put gevuld met schelpjes en mortel. De natuurlijke bodem van lemig zand werd in het zuiden van de

¹ VERMEULEN 2016.

² DEVLIEGHER 1995, pp. 143-144.

sluif aangetroffen op een diepte van 1,5m en daalde merkkelijk naar het noorden, in de richting van de Leievallei. Algemeen wordt aangenomen dat het Romeins schervenmateriaal in de archeologische lagen afgespoeld is van hogerop en zich niet *in situ* bevond. Tijdens het onderzoek in de Konventstraat, een dertigtal meter ten zuiden van de kaai, werd de muur van de laatmiddeleeuwse koninklijke dwangburcht aangesneden.

Figuur 9: De vondstenzone van voorwerpen van de 4de en het begin van de 5de eeuw werd op onderstaand uittreksel in het geel aangeduid. De noordzijde grenst aan de Leie en omvat de te onderzoeken zone (© DESPRIET 1991, plaat 5).

In het voorjaar van 2016 vond op de Verzetsskaai een archeologisch vooronderzoek plaats.¹ In de stratigrafie werden 4 significante fases aangetroffen. Het oudste pakket betrof een ophogingslaag. Hierin werd muurwerk opgetrokken dat grofweg in 2 fases kan worden verdeeld die overeenkomen met respectievelijk de 17de/18de eeuw en de

¹ HEYVAERT 2016.

19de/20ste eeuw. De jongste laag had te maken met de afbraak van de gebouwen in 1960. Er werd één zone voor vervolgonderzoek afgebakend die een groot deel (794m²) van het noordoostelijk deel van de Verzetskaai omvatte.

5. ONDERZOEKSMETHODE

5.1. Algemeen

5.1.1. Vraagstelling

Het doel van de opgraving was een archeologische registratie van de geplande funderingsputten. Er werd getracht om minimaal volgende onderzoeksvragen te beantwoorden:¹

- Wat is de aard, omvang, datering en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?
- Hoe is de opbouw van de chronologie van de aanwezige archeologische resten?
- Wanneer werd het terrein voor het eerst in gebruik genomen voor bewoning? Komt dit overeen met de historische gegevens?
- Welke specifieke activiteiten hebben in het onderzoeksgebied plaatsgevonden? Wat zijn de materiële aanwijzingen hiervoor? Passen deze in de historische context van de locatie?
- Wat zeggen de aangetroffen vondsten over de welstand, levenswijze, sociale, economische en culturele achtergrond van de bewoners van het plangebied gedurende hun gebruikperiode?
- Levert het organische en anorganische vondstmateriaal nieuwe inzichten inzake ontstaans- en bewoningsgeschiedenis van de site, eventueel ook over de materiële cultuur?
- Op welke manier ontwikkelde de bewoning en ruimtelijke structuur zich tussen de late middeleeuwen en de 20ste eeuw.
- Hoe kaderen de resultaten van dit onderzoek binnen onze kennis van de site (op basis van het historisch onderzoek) en van de ontwikkeling van de stad Kortrijk algemeen?

5.1.2. Randvoorwaarden

Voor het onderzoek van zone 4 werd afgeweken van de vooropgestelde vlakdekkende opgravingsmethode. De onderzoeksresultaten van zone 3 suggereerden immers dat het bodemarchief hier volledig verstoord was. Er werd gekozen voor de aanleg van 2

¹ WATERWEGEN & ZEEKNAAL NV s.d., p. 36.

dwarssleuven over de breedte van zone 4. Op 1 plaats werd uitgebreid met een coupe/kijkvenster. Op deze manier kon worden vastgesteld dat er zich in zone 4 binnen de verstoringsdiepte geen *in situ* sporen meer bevonden. Deze afwijking van de vooropgestelde werken gebeurde in samenspraak met de opdrachtgever en het agentschap Onroerend Erfgoed.

5.1.3. Raadpleging specialisten

Bij het onderzoek werd beroep gedaan op de locale expertise van Philippe Despriet en de numismatische kennis van Tito Goddeeris (stichting archeologie in Zuid-West Vlaanderen). Voor metaaldetectie en numismatisch onderzoek werd ook beroep gedaan op Koen Goeminne (erkend metaaldetectorist).

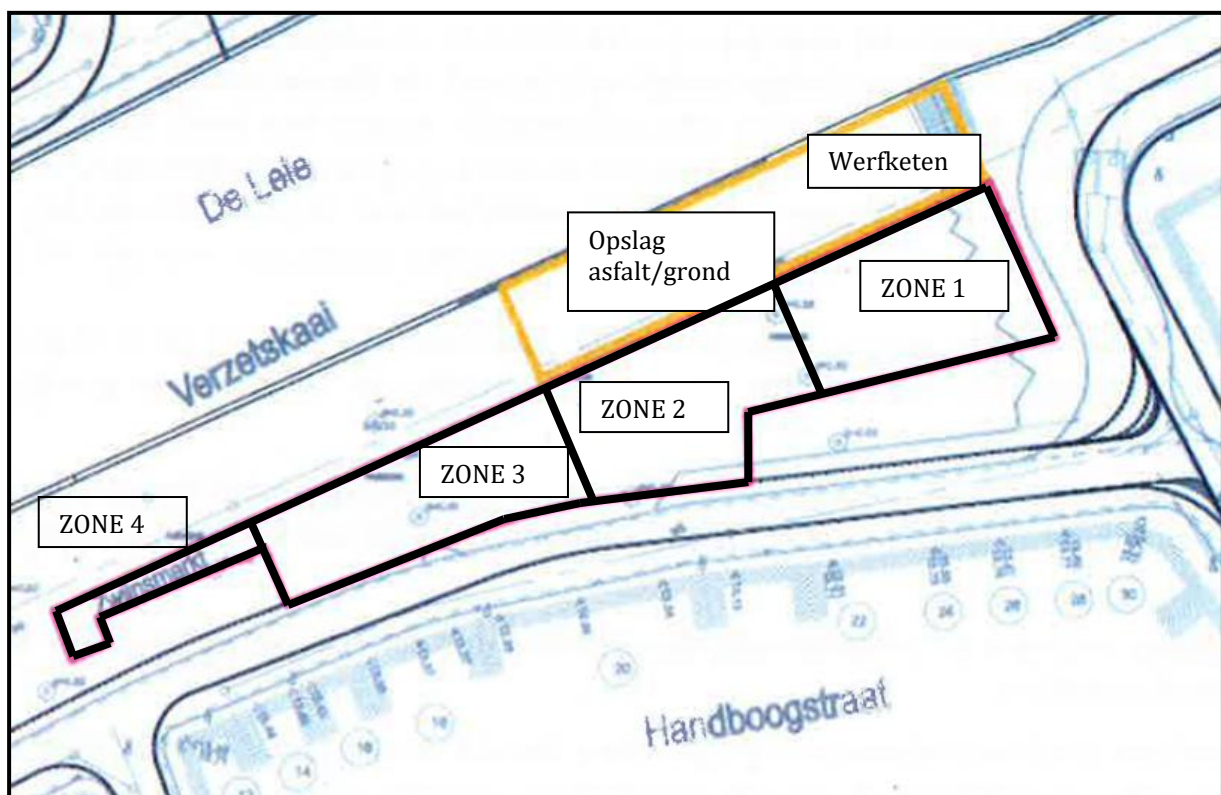
5.2. Beschrijving

5.2.1. Voorbereiding

Op 19 oktober 2016 werden tijdens een startvergadering met alle betrokken partijen de de opstart en het verloop van het archeologisch onderzoek besproken. Er werden de nodige afspraken gemaakt omtrent de praktische aanpak en de timing van het onderzoek.

5.2.2. Veldwerk

In totaal werd een oppervlakte van 700m² opgegraven, die werd onderverdeeld in 4 opgravingszones (zie figuur 10 en bijlage 2). Deze opgravingszones werden genummerd van noordoost naar zuidwest en werden afgebakend in functie van het grondverzet en de toegankelijkheid van de parking. Het onderzoeksgebied werd tot een diepte van 1,5m onder het maaiveld onderzocht. Om een correcte interpretatie van de sporen mogelijk te maken werd op enkele plaatsen iets dieper afgegraven.

Figuur 10: Zoneringsplan met aanduiding van de opslagplaats en de werfinrichting.

Onderstaande tabel geeft de belangrijkste fysieke kenmerken weer van de uitgegraven werkputten:

	Afmetingen op maaiveld	Hoogte maaiveld	Oriëntatie	Maximumdiepte
Zone 1	14,15 x 14,86m (207m ²)	+13,55m TAW	NO-ZW	+11,83m TAW (1,72m onder maaiveld)
Zone 2	22 x 11,4m (239m ²)	+13,45m TAW	NO-ZW	+11,62m TAW (1,83m onder maaiveld)
Zone 3	29 x 8,8m (221m ²)	+13,40m TAW	NO-ZW	+11,37m TAW (2,03m onder maaiveld)
Zone 4	6 x 5m & 3,4x1,5m (32m ²)	+13,40m TAW	NO-ZW	+12,09m TAW (1,31m onder maaiveld)

De uitgraving gebeurde mechanisch tot net boven het eerste archeologische niveau en vanaf daar volledig manueel. De bodem werd afgegraven tot op het geplande verstoringsniveau. Tussenliggende archeologische vlakken werden geregistreerd. Dit gebeurde steeds onder begeleiding van de leidinggevende archeoloog om te verzekeren dat de juiste diepte werd bekomen. Onmiddellijk na het uitgraven werden de sporen opgeschoond, gefotografeerd en beschreven, waarna het grondplan kon worden ingemeten. Teneinde een goed beeld te krijgen op de bodemopbouw werd in elke werkput minstens één wandprofiel schoongemaakt, gefotografeerd, beschreven en ingetekend op schaal 1:20. Alle vondsten werden gerecupereerd per context en in een vondstenzakje gestoken samen met een vondstenkaartje. Van één spoor (S37) werden bulkmonsters genomen voor verder natuurwetenschappelijk onderzoek. Een landmeter-topograaf stond in voor het georefereren van het terrein, het inmeten van de omtrek van de werkputten en het aangebrachte meetsysteem, en het bepalen van de hoogte van het terrein en de afgegraven niveaus (in TAW). Alle gegevens werden geregistreerd in een digitale database.

5.2.3. Vondstverwerking en rapportage

Na het veldwerk werd van start gegaan met de vondstverwerking en de rapportage volgens de vastgelegde richtlijnen. Hiervoor werd de code KOVE16 (**K**ortrijk **V**erzetskaai 2016) gebruikt. De vondsten werden gewassen, gedroogd en verpakt

volgens de regels van de kunst. Bijkomende registraties werden opgeslaan in de digitale database. Vervolgens werd overgegaan tot het digitaliseren van de plannen met behulp van de programma's Autocad en Illustrator. Het natuurwetenschappelijk onderzoek (waardering macroresten en archeozoölogie) werden uitgevoerd door GATE bvba. Als laatste werd het rapport geschreven.

6. BESCHRIJVING VAN DE AANGETROFFEN SPOREN

6.1. Fase 1: Pre-urbanisatie (late middeleeuwen - midden 16de eeuw)

6.1.1. Archeologische sporen

De oudste sporen op de site gingen vooraf aan de urbanisatie van de Verzetskaai (zie bijlage 3). In zone 2 en 3 kon een pakket van archeologische lagen worden onderscheiden dat quasi zeker te maken had met het nivelleren van het terrein. Helemaal in het zuidwesten van de site gaf profiel 6 (zie figuur 11 en bijlage 12) hiervan een goed beeld. Er konden duidelijk 2 lagen worden vastgesteld (D241 en S242) die afhielden en verdikten in de richting van de Leie. De bovenkant van dit pakket situeerde zich tussen +12,13m en +11,93 TAW. Deze lagen waren grijsbruin van kleur en bevatten veel brokjes baksteen en kalkmortel. Ook opvallend was de grote hoeveelheid houtskool. Op basis van het vondstmateriaal kon deze lagen gedateerd worden in de 14de eeuw en/of de 1ste helft van de 15de eeuw. Dit komt ongeveer overeen met de historische gegevens.

Figuur 11: Overzicht van profiel 6 met aanduiding van de belangrijkste sporen uit fase 1. Daarboven bevonden zich de vloerniveaus uit fase 2.

De oudste sporen die op de site werden aangetroffen vormden een pakket met een noordoost-zuidwest oriëntatie dat zich tegen de zuidelijke putwand bevond (zie figuur 12). Hun horizontale verloop suggereert dat ze niets met de naastliggende stortlagen D241 en D242 te maken hebben. Deze lagen konden in profiel 6 over een breedte van 0,70m worden geobserveerd, waarna ze abrupt stopten. Mogelijk bevond zich hier een muur of een ander steunelement dat de pakketten op hun plaats hield. Laag D306 was de oudste laag van dit pakket en daarmee ook het oudste spoor dat op de site werd aangetroffen. Een relatieve datering plaats het tot stand komen ervan waarschijnlijk in de 13de eeuw. Hierboven bevond zich een 8cm dik pakketje van 2 lemen vloerniveaus (D240). Deze werden aangelegd in de 13de eeuw of ten laatste in het begin van de 14de eeuw. Deze compacte en vrij zuivere vloerniveaus suggereren de aanwezigheid van een binnenruimte.

Figuur 12: Detail van profiel 6 met aanduiding van de belangrijkste oudste sporen (13de eeuw - begin 14de eeuw).

Ter hoogte van profielen 3 en 4 bevond de bovenkant van de laatmiddeleeuwse ophogingspakketten zich zeker niet lager dan +11,14m TAW (zie bijlage 12). Ook hier waren de oudste muurstructuren jonger dan deze lagen.

In zone 1 lag de situatie ietwat anders (zie figuur 13). In het ophogingspakket D43, dat stratigrafisch ouder is dan de gebouwresten, werden nog muntstukken aangetroffen die erop wijzen dat deze plaats zeker tot het midden van de 16de eeuw onbebouwd bleef. Dit kan mogelijk verband houden met de aanwezigheid van de zogenaamde 'Aerd', een open ruimte voor laad- en losactiviteiten. Sporen van verharding of infrastructuur werden op deze plaats niet (meer) aangetroffen.

Figuur 13: Zicht op verdieping ter hoogte van M21-M23 (zone 1) De bovenste laag heeft waarschijnlijk te maken met de 'Aerd', die zeker tot het midden van 16de eeuw aanwezig was.

6.1.2. Archeologische vondsten

6.1.2.1. Assessment

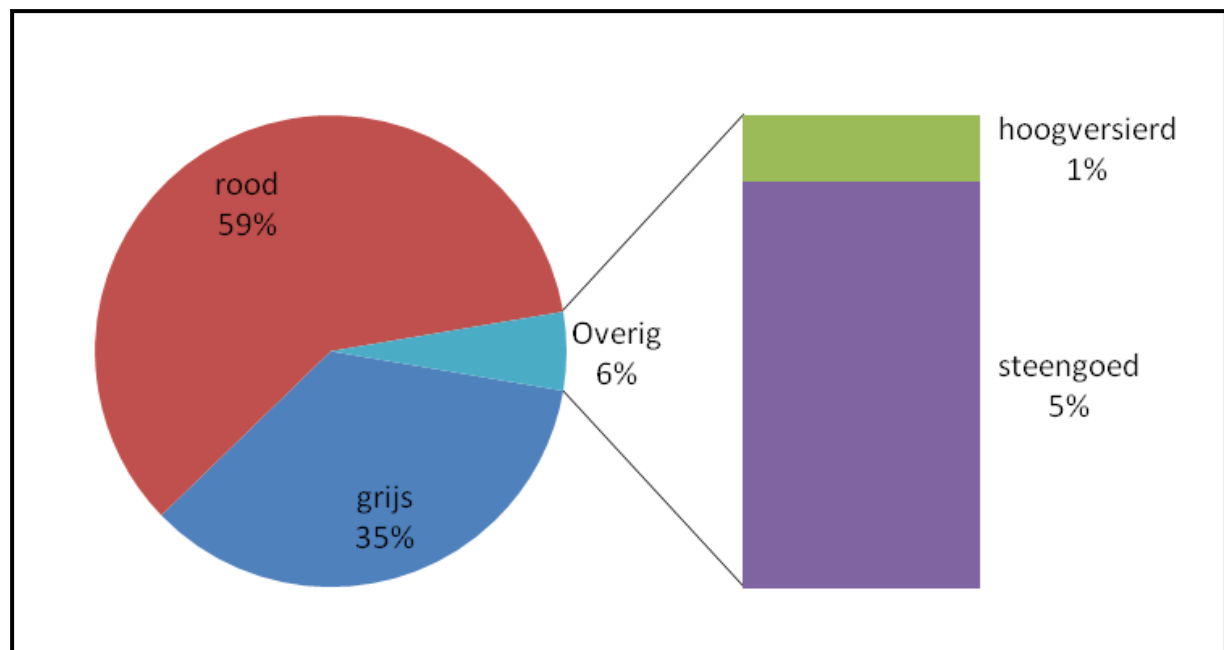
Het vondstmateriaal uit deze fase werd bijna volledig gerecupereerd uit ophogingslagen. Aangezien de herkomst van deze stortpakketten niet gekend is, bieden de vondsten

weinig wetenschappelijk potentieel. Ze kunnen niet worden toegewezen aan een bepaalde bevolkingsgroep, gemeenschap of bewoners van een bepaald pand. Het gaat in de meeste gevallen ook niet om vondstmateriaal dat als zeldzaam of weinig gekend kan worden aanzien. De wetenschappelijke waarde van de vondsten schuilt vooral in hun bijdrage tot de relatieve datering van de archeologische lagen. In deze zin bevestigen ze de dateringen die al uit historische bronnen gekend zijn. Een aantal metaalvondsten kunnen wel als niet alledaags worden beschouwd en hebben in deze zin een zekere exemplarische waarde.

6.1.2.2. Aardewerk

De aardewerkvondsten namen veruit het grootste deel van het vondstmateriaal in beslag dat aan deze fase kon worden toegewezen. De verdeling van het aardewerk over de verschillende groepen ziet er als volgt uit:

Grijs	46
Rood	78
Hoogversierd	1
Steengoed	6
<i>Totaal</i>	<i>131</i>

Figuur 14: Verdeling van het aardewerk uit fase 1 over de verschillende groepen.

Onder het **grijs aardewerk** konden enkele courante vormen worden onderscheiden (zie figuur 15):

- Een 4-tal randen behoort vrijwel zeker toe aan vrij grote komvormige recipiënten. In laag D36 werden 2 fragmenten van eenvoudige, ondersneden randen met platte top aangetroffen (inv. nr. 31). Opvallend is een groot stuk van een kom met aanzienlijke diameter, dat werd aangetroffen in laag D34. Deze heeft een verdikte, opstaande wand met gietsluit (inv. nr. 27). Inv. nr. 26 is archeologisch volledig en vertoont een bijna haaks uitstaande rand, licht ondersneden met afgeschuinde top. Verder werd in D242 een plat oor aangetroffen (inv. nr. 102), dat waarschijnlijk horizontaal aan een kom bevestigd was (14de eeuw). Al deze individuen kunnen ruim worden gedateerd in de late middeleeuwen.
- Kannen en kruiken zijn met een 3-tal individuen eveneens vertegenwoordigd. In D242 werd bijvoorbeeld een eenvoudige, licht naar buiten geplooid rand van een dergelijke vorm aangetroffen (inv. nr. 105). Een geribbeld fragment van een hals werd gerecupereerd uit D241 (inv. nr. 107). Ook deze individuen kunnen ruim in de late middeleeuwen worden gedateerd.
- Verder werden nog enkele stukken gevonden die waarschijnlijk aan kogel- of voorraadpotten toebehoorden. In D34 werden 2 haaks uitstaande, licht ondersneden randen met dekselgeul aangetroffen, waarvan 1 exemplaar voorzien is van een doorboring (inv. nr. 26). Een bovenaan afgeplatte en onderaan afgeschuinde, horizontaal naar buiten geplooid rand uit D72 (inv. nr. 47) kan ook aan deze vormgroep worden toegeschreven.¹ Deze vormen kunnen gedateerd worden in 14de of 15de eeuw.

Ook het **rood geglazuurd aardewerk** kan vooral in deze periode worden gedateerd (zie figuur 16):

- Grapes, die vanaf de 14de eeuw in gebruik werden genomen, werden verschillende malen geïdentificeerd. Verschillende pootjes, al dan niet ingeknepen, werden gerecupereerd uit D36 (inv. nr. 32) en D72 (inv. nr. 46).

¹ DEGROOTE 2008, L15B.

- Ook tussen het rood aardewerk konden verschillende komvormige recipiënten worden onderscheiden. Uit D36 werden een rand met brede dekselgeul en een eenvoudige opstaande rand met sterk geprononceerde aanzet gerecupereerd (inv. nr. 33). Spoor D38 bevatte een haaks uitstaande, geblokte rand met uitgesproken dekselgeul (inv. nr. 36).
- Ook van een teil werd een randfragment teruggevonden. Het gaat om een bandvormige, geribbelde rand met naar binnen afgeschuinde top (D72, inv. nr. 51).¹
- Een drietal stukken kunnen worden toegeschreven aan pannen, een vorm die vooral in rood aardewerk voorkwam. Opvallend is een archeologisch compleet stuk van rand, wand en bodem met spitse top en dekselgeul (D241, inv. nr. 109).² In D72 werd een aan de buitenzijde verbrede rand aangetroffen met afgeplatte bovenzijde (inv. nr. 48).³ Deze specifieke vorm was in de 13de eeuw vrij populair, wat vrij vroeg is in vergelijking tot de andere aangetroffen individuen.

Steengoed werd slechts beperkt aangetroffen (zie figuur 16). De bodem van een drinkbeker kan worden toegeschreven aan het productiecentrum Siegburg en valt te dateren in de 14de eeuw (D242, inv. nr. 100). Ook enkele stukken afkomstig uit Raeren en/of Langerwehe kunnen worden onderscheiden.

De vondst van één wandfragment in **hoogversierd** aardewerk leidde tot de datering van een cruciale laag (D240, inv. nr. 25). Het kan worden gedateerd in de 13de eeuw of de vroege 14de eeuw.⁴

¹ DEGROOTE 2008, L75E.

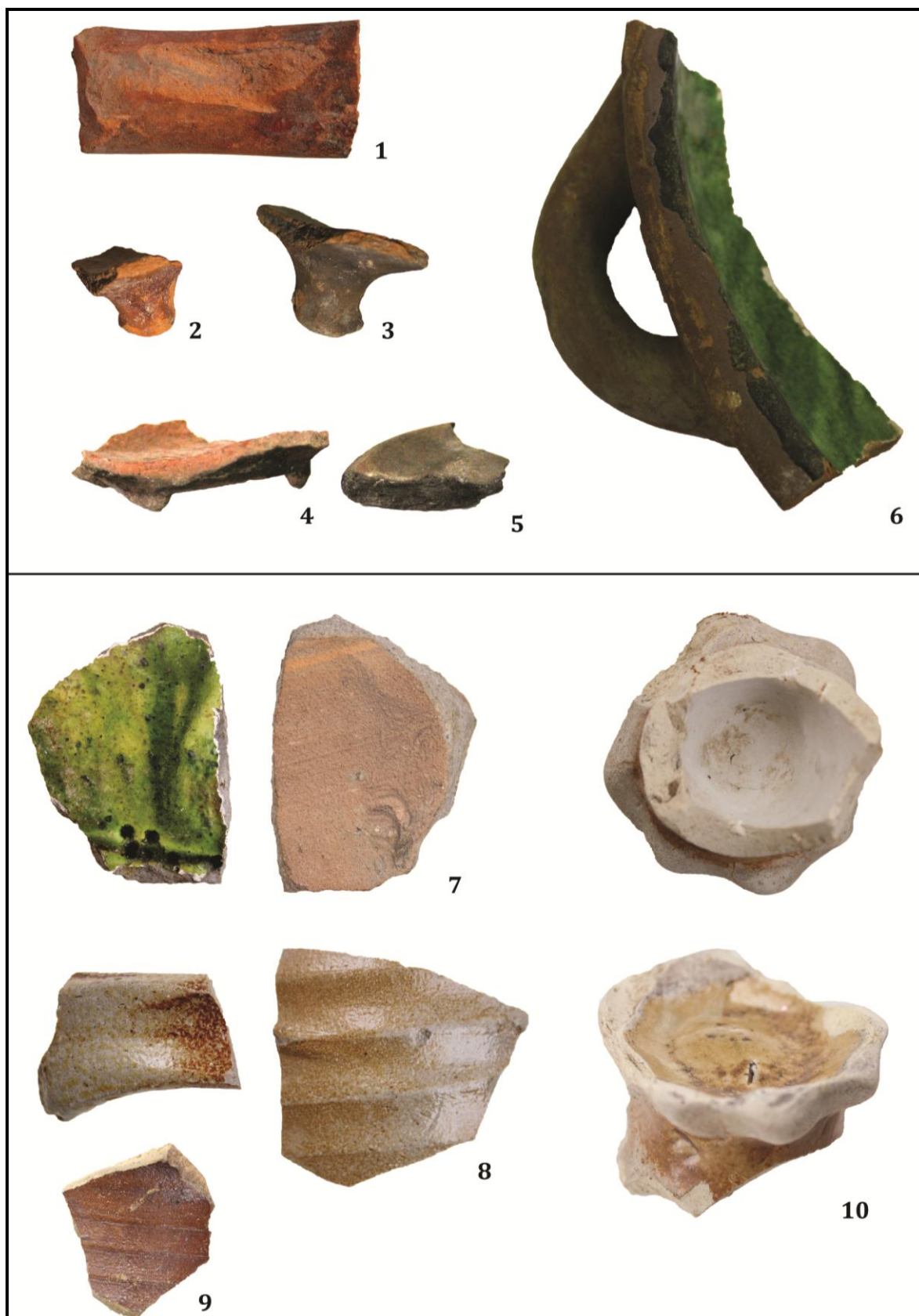
² DEGROOTE 2008, L83B.

³ DEGROOTE 2008, L80A.

⁴ DESPRIET 1998, pp. 31-43.

Figuur 15: Grijs aardewerk uit fase 1 (1 - inv. nr. 28, 2 - inv. nr. 28, 3 - inv. nr. 102, 4 - inv. nr. 27, 5 - inv. nr. 26, 6 - inv. nr. 26), schaal 2/3.

Figuur 16: Rood aardewerk (schaal 2/3) en steengoed (schaal 1/1) uit fase 1: **1** - inv. nr. 50, **2** - inv. nr. 32, **3** - inv. nr. 29, **4** - inv. nr. 49, **5** - inv. nr. 35, **6** - inv. nr. 37, **7** - inv. nr. 25, **8** - inv. nr. 30, **9** - inv. nr. 101, **10** - inv. nr. 100).

6.1.2.3. Metaal

Uit zone 1 werden 18 metaalvondsten gerecupereerd die aan deze fase konden worden toegeschreven. 12 exemplaren zijn gemaakt uit een koperlegering.

Uit D43 werden 2 munten gerecupereerd (zie figuur 17) Het gaat om een dubbele Naamse mijt van Filips de Schoone (inv. nr. 16; 1497-1504) en een Oord van Filips II (inv. nr. 76; 1585).¹ Daarnaast werd in D43 ook een 'pseudomunt' of armenpenning teruggevonden. Het gaat om een nabootsing van een zgn. 'Korte' van Karel V (inv. nr. 7; 1500-1555). Daarnaast werd ook een riemgesp aangetroffen (inv. nr. 9).

Figuur 17: Munten en gespje uit fase 1 (1 - inv. nr. 7, 2 - inv. nr. 16, 3 - inv. nr. 76, 4 - inv. nr. 9); schaal 5/4.

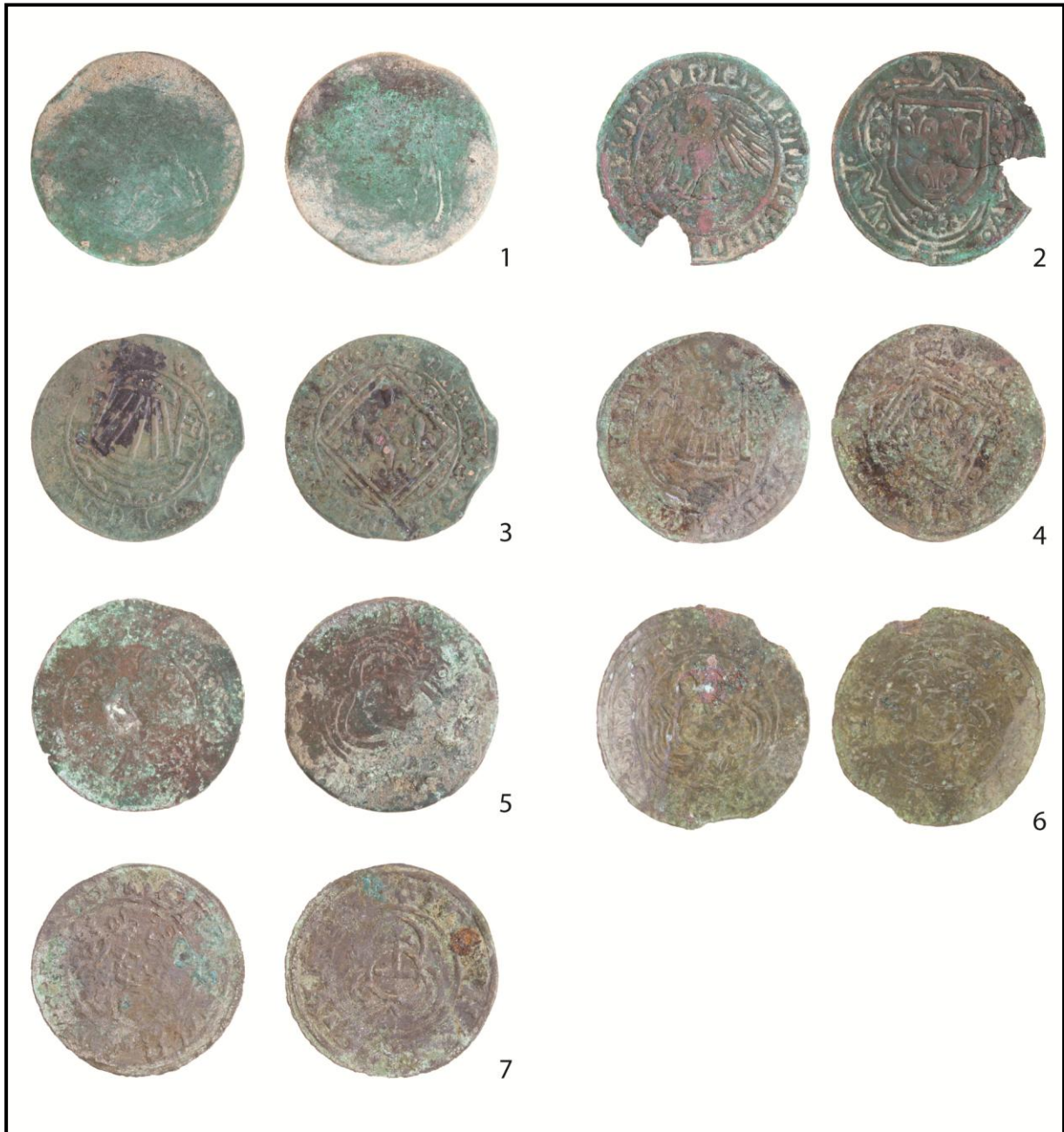
Vooraf de vondst van 7 rekenpenningen in D43 springt echter in het oog (zie figuur 18). Het gaat om penningen van het Nurenberg-type die allen te dateren zijn in de 16de eeuw. Ze worden doorgaans getypeerd en benoemd op basis van de afbeeldingen die ze dragen. Het gaat om:²

- Type Roos-Rijksappel 1500-1600 (inv. nrs. 83 & 84)
- Type Roos-Rijksappel 1500-1555 (inv. nr. 78)

¹ VANHOUDT 1996, p. 159; H182.

² Determinatie door Tito Goddeeris.

- Type Schip-penning 1490-1550 (inv. nr. 77)
- Type Schip met Franse lelies van Hans Schultes 1553-1612 (inv. nr. 10)
- Type gespreide adelaar & Franse lelies 1500-1600 (inv. nr. 8)
- 1 onduidelijk exemplaar (inv. nr. 1)

Figuur 18: Rekenpenningen uit fase 1 (1 - Inv. 6, 2 - Inv. 8, 3 - Inv. 10, 4 - Inv. 77, 5 - Inv. 78, 6 - Inv. 83, 7 - Inv. 84); schaal 5/4.

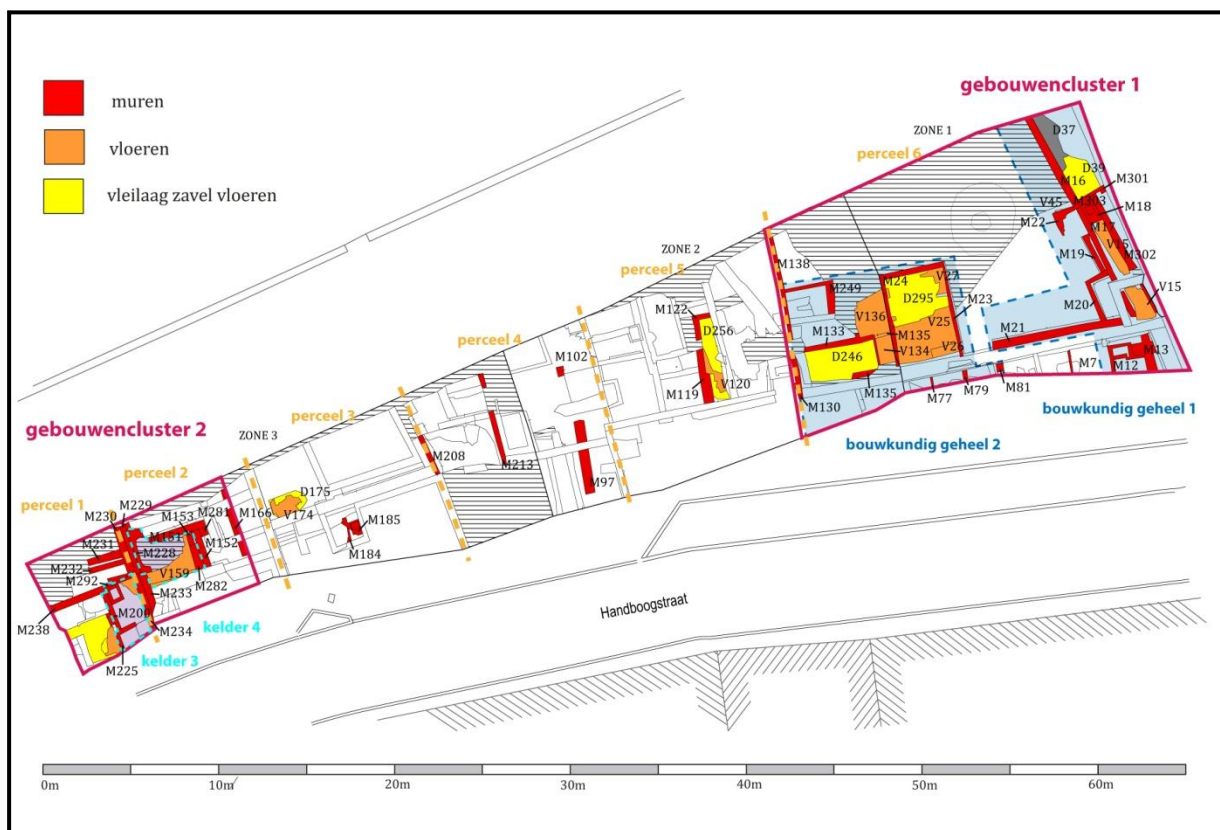
6.1.2.4. Bot

In totaal werden 63 stukken dierlijk bot verzameld uit de lagen die konden worden toegewezen aan fase 1. Het gaat o.a. om ribben van runderen en neerhofdieren, stukken van gevolgelte, verschillende tanden en ruggewervels. Gezien de lagen van deze fase grotendeels uit afvalmateriaal bestonden dat uit de stad werd vergaard, hoeft de aanwezigheid van dergelijk materiaal niet te verwonderen.

6.2. Fase 2: Bewoning midden 15de eeuw - 1720

6.2.1. Archeologische sporen

De archeologische sporen die aan deze fase konden worden toegewezen betreffen bijna uitsluitend restanten van muren en vloeren uit baksteen (zie figuur 19 en bijlage 4). Latere bouwactiviteiten op de site zorgden ervoor dat heel wat structuren uit deze fase verstoord werden. Dit maakte het onmogelijk om alle onderlinge verbanden tussen de sporen te reconstrueren. In het noordoosten en het zuidwesten van de site waren de archeologische restanten uit deze fase het best bewaard. Hier kon telkens een uitgebreide gebouwencluster worden geregistreerd. Centraal op het opgravingsterrein bevonden zich verder nog 3 eerder geïsoleerde groepjes van archeologische sporen die naar alle waarschijnlijkheid ook aan fase 1 konden worden toegeschreven.

Figuur 19: Overzicht van de site met aanduiding van de belangrijkste sporen van fase 2 (zie bijlage 4).

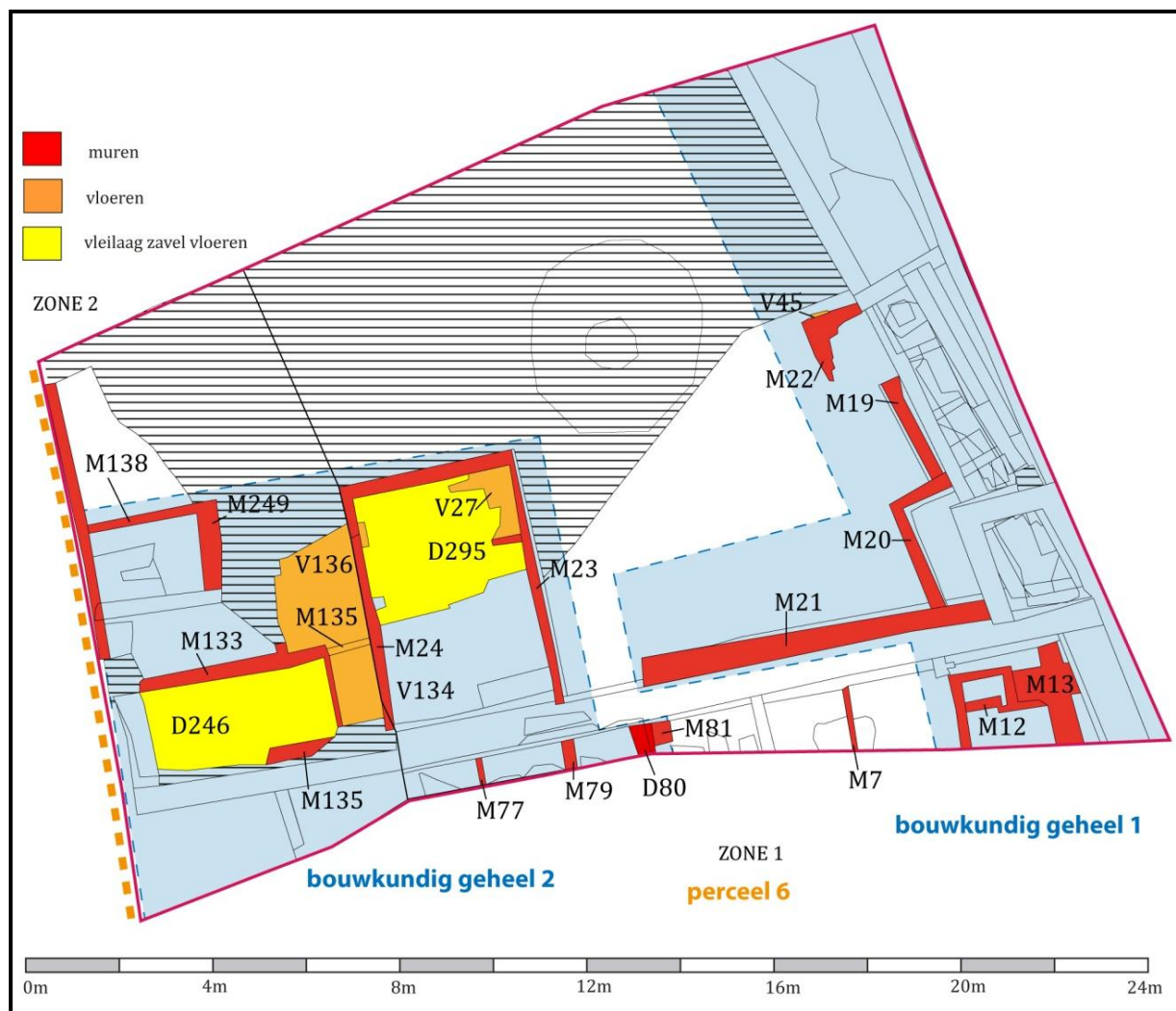
6.2.1.1. Gebouwencluster 1 (zone 1 & 2)

In gebouwencluster 1 konden 2 bouwkundige gehelen worden herkend. Muur M21 vormde de link tussen beide gehelen en was tevens stratigrafisch het oudste spoor van de cluster. Daarnaast bevonden zich nog een aantal muurresten tegen de zuidwand van zone 1.

Bouwkundig geheel 1 bevond zich in het oosten van zone 1. De evolutie van dit geheel viel uiteen in 4 subfasen. In eerste instantie (**subfase 1**, zie bijlage 5) werd haaks op M21 muurfundering M20 (?x11,0x5,0cm) gebouwd waardoor een rechthoekige ruimte met een breedte van 2,4m werd gevormd (zie figuren 20 & 21). Deze werd naar het noorden nog uitgebreid met muur M19 (23,5x10,5x5,0cm). De sterk verstoorde restanten van een koertje met kasseiverharding (vloer V45) behoorden wellicht ook tot deze subfase. Geen van deze sporen was hoger dan enkele steenlagen bewaard. De bovenkant bevond zich rond +12m TAW.

Figuur 20: Overzicht met muren M20 & M19 (links) en spoor V45 (rechts).

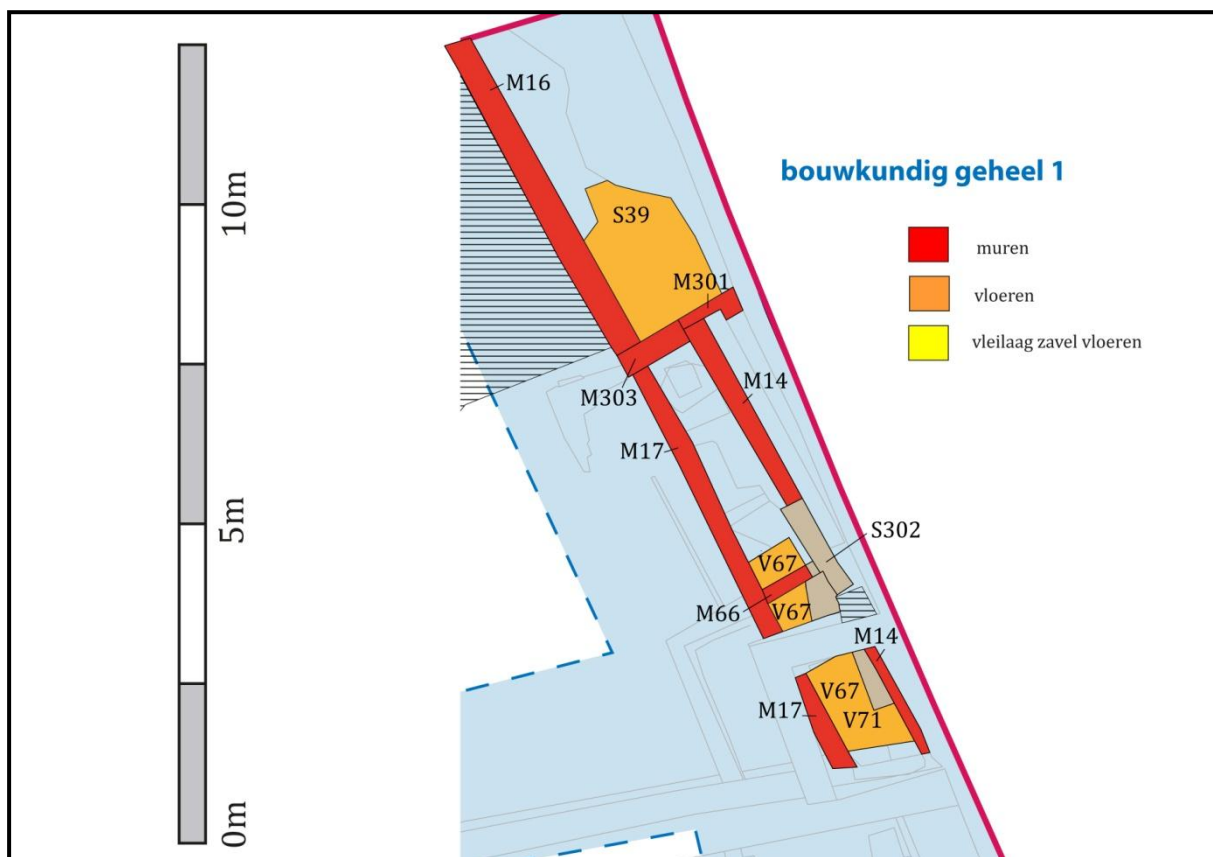

Figuur 21: Overzicht met de belangrijkste sporen van fase 2 - subfase 1 in gebouwencluster 1.

Binnen bouwkundig geheel 1 werden de sporen uit subfase 1 op een gegeven moment integraal afgebroken om plaats te maken voor 1 of 2 nieuwe gebouwen (**subfase 2**, zie bijlage 6). Binnen opgravingszone 1 werd slechts een deel hiervan aangesneden (zie figuren 22 & 23). Muren M17 (24x11,0x5,0cm) en M14 (23,0x?x5,0cm) begrepsden een smal volume van 0,90 à 1m breed en 7m lang. Beide muren van zo'n 0,30m breed sloten haaks aan op M301 & M303. Muur M66 (23,0x12,0x5,0) deelde deze ruimte in tweeën. Van de vloerverharding werd enkel nog de kalkmortelfundering (V67 en V71) teruggevonden. Dit vloerniveau lag vermoedelijk rond +12,15m TAW. In het noorden sloot muur M16 in het verlengde van M17 aan op M303. Met deze laatste vormde ze een grote rechthoekige ruimte die waarschijnlijk half ondergronds lag. Deze was voorzien van een vloer in baksteentegels, waarvan enkel nog de kalkmortelfundering (S39) werd teruggevonden. Het vloerniveau lag rond +12m TAW.

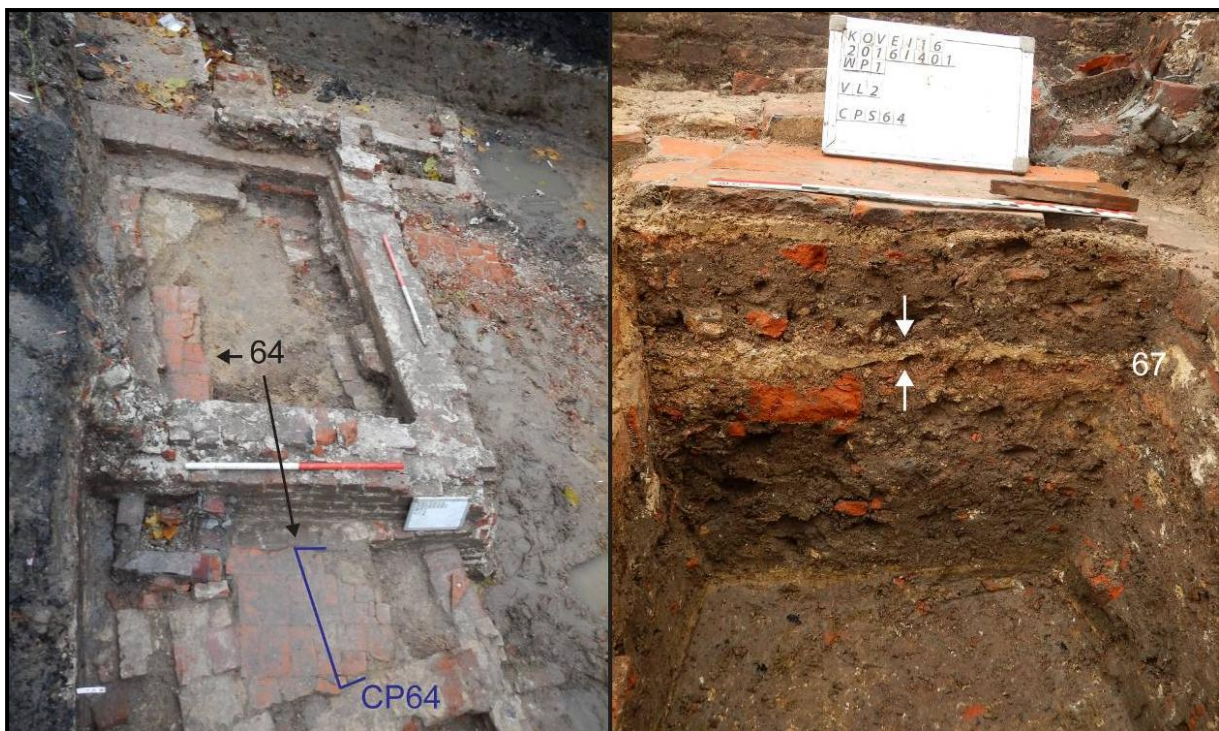
Figuur 22: Overzicht van de belangrijkste sporen van subfasen 2 & 3.

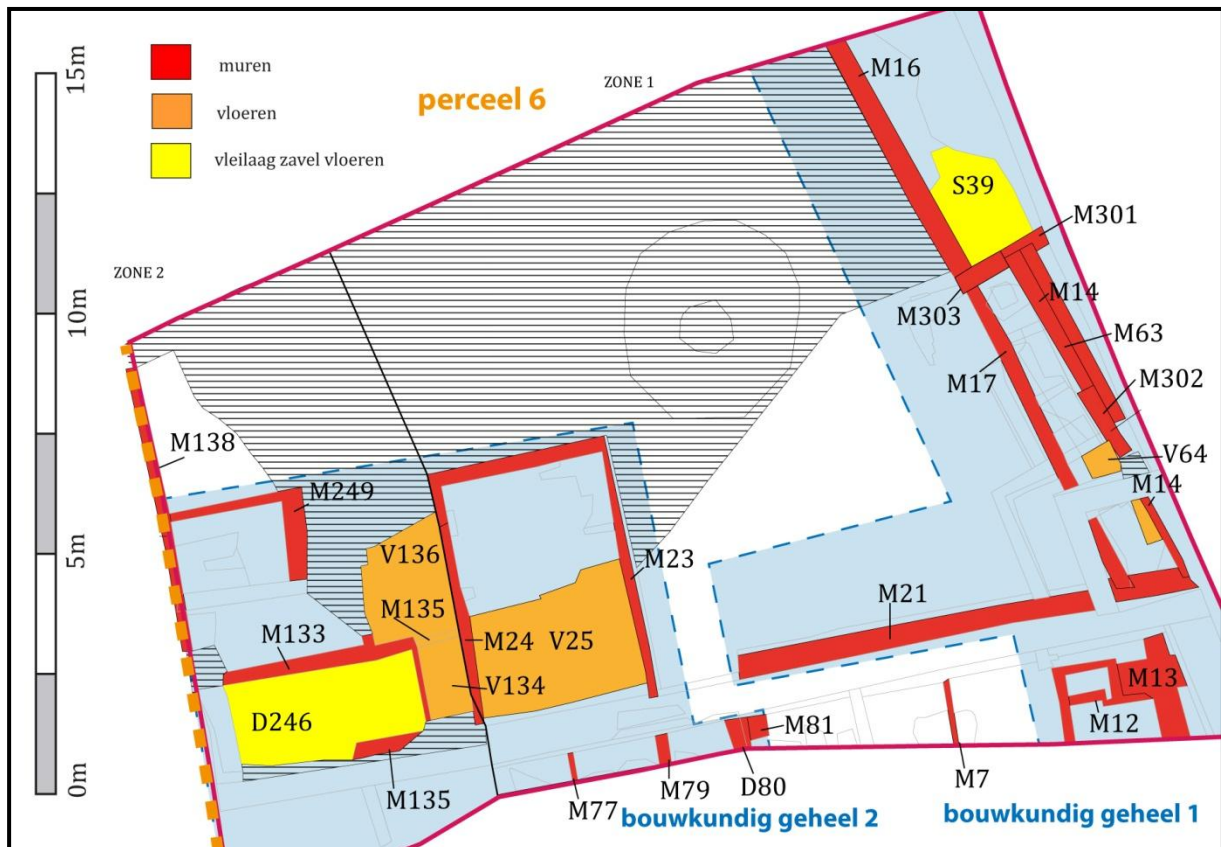
Figuur 23: Overzicht van de belangrijkste sporen van fase 2 - subfase 2 in gebouwcluster 1.

Na verloop van tijd werd ook dit loopniveau opgegeven. Een kleine 0,20m hoger verscheen een nieuw loopniveau in baksteentegels (V64; 21,0x21,0x2,0cm) op +12,0m TAW (**subfase 3**, zie bijlage 6). Dit was over een beperkt oppervlakte bewaard (zie figuren 24 & 25), maar vulde ooit wellicht de hele ruimte. Muur M66 werd afgebroken voor de bouw van muur M302. Deze werd over een gedeelte van M14 gebouwd, mogelijk ter versteviging. Een andere opvallende verandering was de installatie van een kelder ten noordoosten van M14. Hiervoor werd tegen M14 een nieuwe keldermuur M63 (23,0x?x5,0) gebouwd van zo'n 0,30m breed.

Aan de jongste fase van gebouwencluster 1 (**subfase 4**, zie bijlage 6) konden de best bewaarde sporen worden toegeschreven (zie figuren 26 & 27). Op M302 en een deel van M14 werd een nieuwe, bredere superstructuur voorzien (M304). Deze begrensde een nieuw vloerniveau dat over de gehele lengte van de ruimte aanwezig was. Deze vloer (V15) bestond uit baksteentegels (16,5x16,5x2,5cm & 15,5x15,5x2,5cm) die op enkele plaatsen waren aangevuld met exemplaren uit natuursteen. Dit loopniveau bevond zich tussen +12,42m (noord) en +12,59m TAW (zuid) en lag daardoor niet zoveel hoger dan de voorgaande vloer. In het noorden sloot V15 aan op een bakstenen beerput die over de volledige breedte van de ruimte werd gemetst (zie figuur 26 en 28). Deze put (M18; 23,5x11,5x5,0cm) bestond uit een ingegraven houten ton met een bakstenen superstructuur. Vermoedelijk bevond zich hier een latrine. De vulling van de ton bevond zich beneden de verstoringsdiepte en werd daarom niet verder onderzocht.

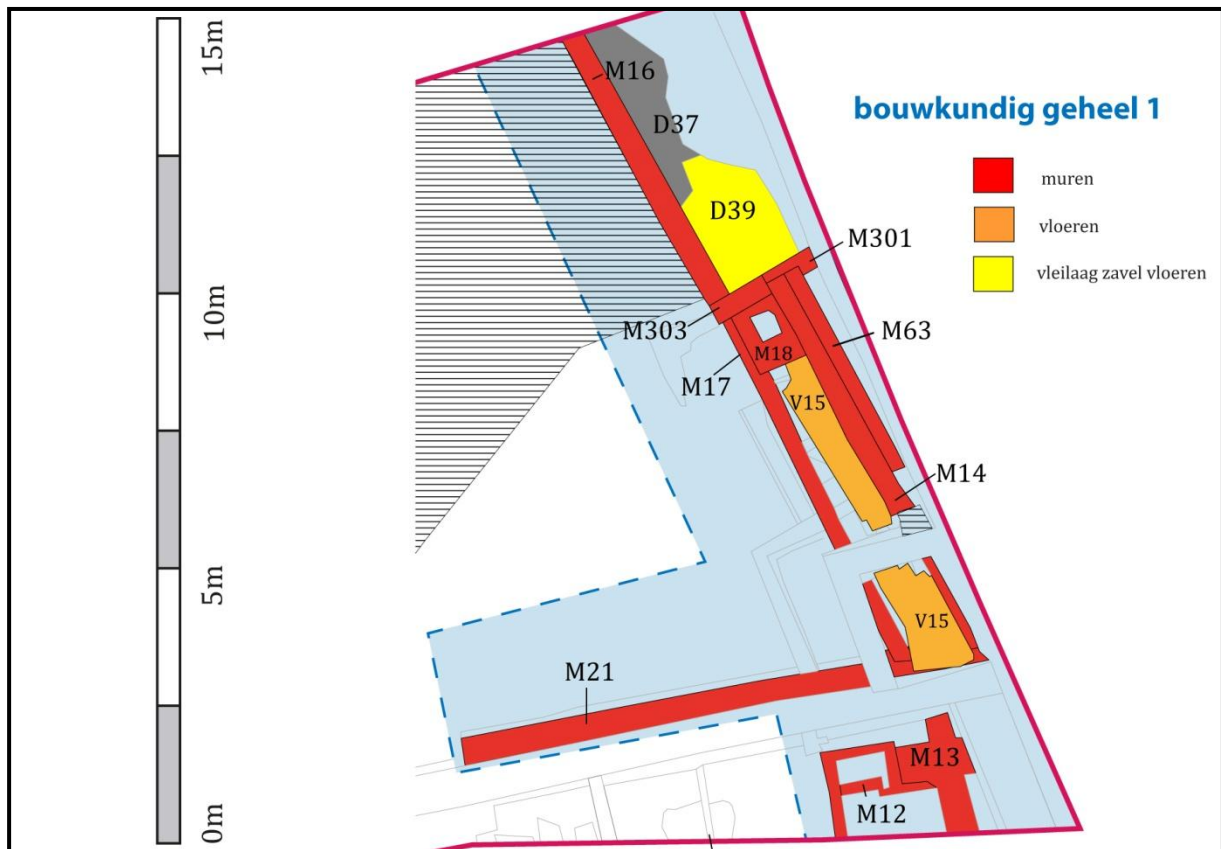
Figuur 24: Zicht op tegelvloer V64. Een coupe toont de stratigrafische overgang van V67 naar V64.

Figuur 25: Zicht op het sporenbestand van bouwkundige gehelen 1&2 tijdens fase 2-subfase 3.

Figuur 26: Zicht op tegelvloer V15 in noordelijke richting (links) en in zuidelijke richting (rechts) met superstructuur van beerput M18.

Figuur 27: Toestand van bouwkundig geheel 1 tijdens fase 2 - subfase 4.

Figuur 28: Detail van de ingegraven ton na wegname van een deel van de superstructuur (M18).

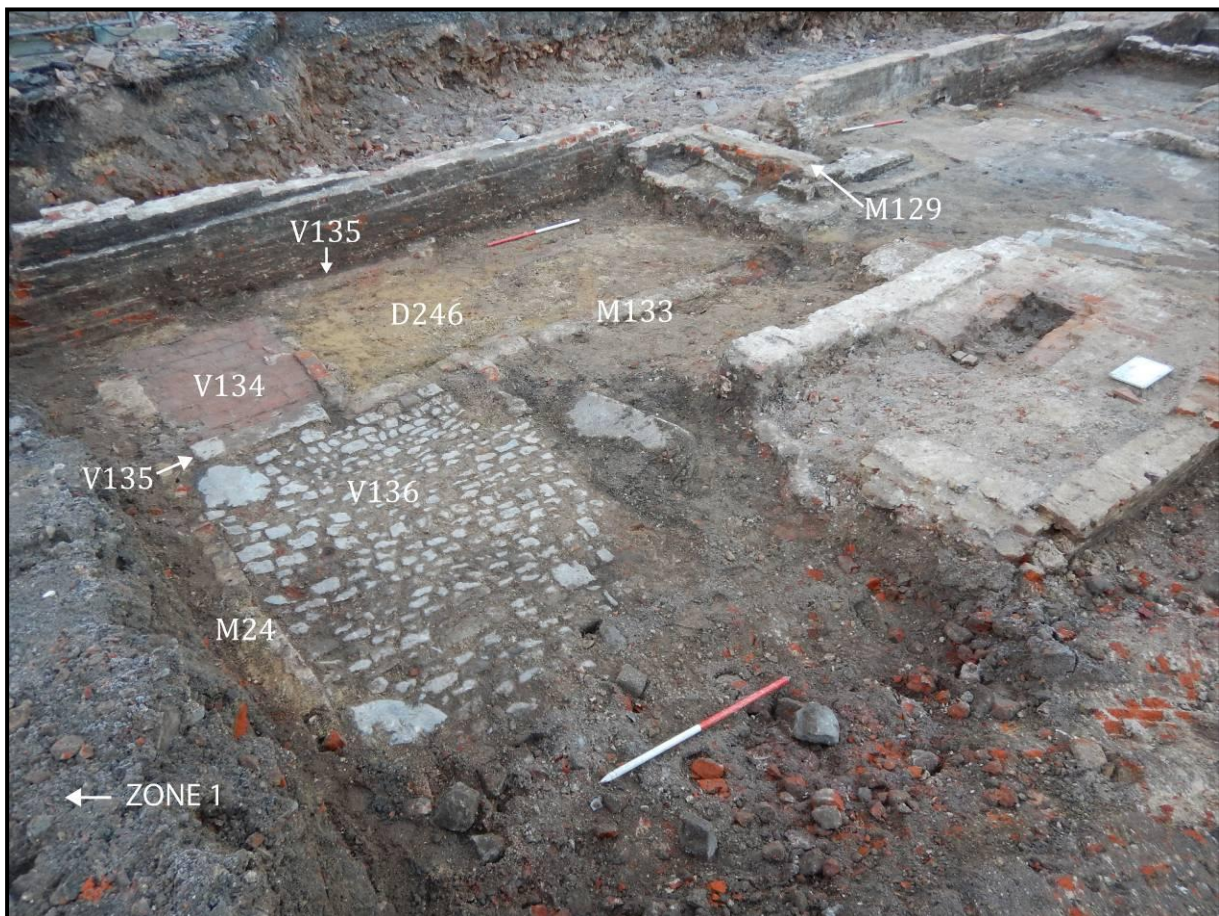
Bouwkundig geheel 2 bevond zich deels in zone 1 en deels in zone 2. De meest opvallende structuur die aan dit geheel kon worden toegeschreven was een grote rechthoekige achterbouw die gevormd werd door muren M23 en M24 (24,0x?x6,0cm) (zie figuren 25 & 29). M23 werd verstoord door muur M2, maar liep aan de overkant van deze laatste verder onder de vorm van muur M79. Deze vormde samen met M81 (24,0x11,5x?cm) de buitenmuur van een kelderruimte die overspannen werd met een tongewelf (M80). M81 sloot naar alle waarschijnlijkheid aan op M21. Op deze manier konden bouwkundige gebouwen 1 & 2 aan elkaar worden gelinkt.

De ruimte gevormd door M23 & M24 werd bedekt met een vloer in vierkante baksteentegels (V27; 19,5x19,5cm). De bovenkant hiervan bevond zich op +11,94m TAW. In een later stadium werd de ruimte ietwat opgehoogd en voorzien van een nieuwe tegelvloer (V25; 18,0x18,0x2,0cm). Hiermee kwam het loopniveau in deze ruimte uiteindelijk op +12,01m TAW te liggen.

Figuur 29: Zicht op de achterbouw gevormd door M23 & M24, op de overgang van zone 1 en zone 2.

Tegen de zuidwestelijke zijmuur van deze ruimte (M24) werden verschillende vloeren en muren aangebouwd (zie figuur 30). Deze bevonden zich in het noordoosten van zone 2. Een smalle gang van 0,92m breed, voorzien van een vloer in baksteentegels (V134; 18,0x18,0x2,0cm), gaf over een dorpel (M135) toegang tot een gekasseide 'koer' (V136). Het niveau (+12,07m - +11,94m TAW) hiervan helde lichtjes af in de richting van de Leie. Door zware verstoringen in het noorden en het westen kon het verdere verloop niet worden onderzocht. Naast V134 bevond zich een ruimte gevormd door M133 (23,0x11,0x5,0cm). In het westen werd deze waarschijnlijk begrensd door een lange, noord-zuid georiënteerde muur die werd gevormd door M129 en M138. M245 vormde waarschijnlijk een restant van de muur die de ruimte in het zuiden begrenste. De interne ruimte van 4x1,65m die op deze manier werd gecreëerd was voorzien van een baksteenvloer waarvan enkel het zavelbed (D246) werd teruggevonden. De lange, 0,24m brede muur met oriëntatie noord-zuid die werd gevormd door M129 en M138 (24,0x11,0x5,0) had hoogst waarschijnlijk een erfscheidende functie (zie figuren 30 & 32). Naast het koertje V136 werden nog restanten van een kleine ruimte teruggevonden (M249) die waarschijnlijk toebehoorden aan een achterbouwtje op hetzelfde erf.

Figuur 30: Zicht op de belangrijkste sporen van bouwkundig geheel 2 in het zuidoosten van zone 2.

In de zuidoosthoek van zone 1 bevonden zich nog enkele sporen die tot cluster 1 konden worden gerekend (zie figuur 31). Door latere verstoringen konden ze niet aan één van de bouwkundige gehelen worden toegewezen. Waarschijnlijk hielden ze echter verband met bouwkundig geheel 1. Het ging om een 0,56m brede muur (M13; 23,0x12,0x5,0cm) met een kleine, aangebouwde kelderruimte (M12). De bovenkant van deze sporen bevond zich op +12,18m TAW. De functie van deze restanten kon niet verder worden achterhaald.

Figuur 31: Zicht op muur M13 en kelder M12.

Figuur 32: Zicht op sporen van bouwkundig geheel 2 in het zuidoosten van zone 2.

6.2.1.2. Geïsoleerde bebouwingsresten (zone 2 & 3)

Deze archeologische sporen konden door hun bouwwijze en/of baksteenformaat met grote waarschijnlijkheid aan fase 2 worden gelinkt (zie bijlage 4). Verstoringen en/of latere bouwfasen maakten het echter onmogelijk om ze te linken aan de gebouwenclusters.

Centraal in zone 2 werd het muurensemble M119-M122 (24,0x11,0x5,0cm) aangetroffen. Deze muren waren zo'n 0,37m breed en begrepsden een rechthoekige bovengrondse ruimte. Van de vloer was enkel de onderkant van het zandbed bewaard dat zich op +11,78m TAW bevond. Waarschijnlijk lag het loopniveau dat hierbij hoorde rond +12m TAW.

Muur M97, die in het zuidwesten van zone 2 werd aangetroffen, was een vrij kloeke structuur van zo'n 0,60m breed met oriëntatie haaks op de Handboogstraat.

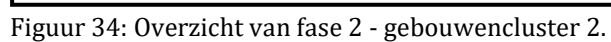
In het oosten van zone 3 werden 2 muren aangetroffen die op basis van het baksteenformaat aan fase 2 konden worden toegeschreven. Het ging om muur M203-M213 (?x11,5x5,5cm) en muur M208 (24,0x11,0x5,0cm). Beide waren een 30-tal cm breed en haaks op de Handboogstraat georiënteerd. M208 was in het zuiden uitgebroken. Een duidelijk uitbraakspoor gaf echter het traject van de muur accuraat weer.

Meer centraal in zone 3 werden op een klein oppervlak van 1,5x1,5m ook enkele geïsoleerde sporen aangetroffen (zie figuur 33). Het ging om de restanten van een put of storkoker (M185; 24,0x10,5x?cm). Daarnaast werd op +11,72m TAW een kalkmortellaagje aangetroffen dat waarschijnlijk de fundering van een vloerniveau vormde. Muur M184 (24,0x11,5x5,0cm) had een gebogen vorm en was tegen M185 aangebouwd. De functie hiervan bleef onduidelijk.

Figuur 33: Zicht op de geïsoleerde sporen centraal in zone 3.

De archeologische sporen van gebouwencluster 2 waren relatief goed bewaard, waardoor de bouwkundige samenhang nog als één geheel kon worden geregistreerd (zie figuur 34 en bijlage 7). Een aantal noordwest-zuidoost georiënteerde muren vormen de basis hiervan. Ten oosten en ten westen hiervan werden 2 kelders (respectievelijk kelder 4 en kelder 3) en verschillende vloerrestanten waargenomen.

Muren M230 (26,0x12,5x5,0cm), M233 (?x11,5x5,0cm) en M234 (24,0x10,5x5,0cm) vormden de basis van gebouwencluster 2 (zie figuur 35). Naar het oosten begrensden ze mogelijk een volume dat reikte tot M166 (24,0x10,5x5,5cm). Deze muren waren tussen 0,40 en 0,45m breed en diep gefundeerd.

Figuur 35: Zicht op kelder 4 en de basismuren van gebouwencluster 2.

Door de bouw van M151 (24,0x11,5x5,0) tegen M233 werd **kelder 4** gecreëerd (zie figuren 35 & 36). Muur M282 begrensde deze ruimte in het oosten. Het loopniveau uit bakstenen werd gevormd door V159 en V160 en bevond zich tussen +11,60m en +11,31m TAW. Deze vloer was zwaar verzakt door een grote verstoring die ook de precieze functie van muur M228 (24,0x11,0x5,0cm) enigszins verhulde. Deze kenmerkte een latere verbouwing waarvoor M233 gedeeltelijk werd uitgebroken. Opvallend was de binnenzijde van deze muur, die aan twee kanten een gebogen vorm vertoonde. Toegang tot kelder 4 was er onder andere via M153. Dit stukje muur werd gevormd door bakstenen die op hun zijkant waren geplaatst. Wellicht ging het om de onderste trede van een toegangstrap of de dorpel van een toegangsdeur. Hiernaast werd muur M152 geregistreerd (zie figuur 37). Deze vormde wellicht de westgrens van een ruimte met een vloer die rustte op de kalkmortelfundering D161.

Figuur 36: Zicht op de belangrijkste sporen van kelder 4.

Figuur 37: Zicht op de belangrijkste sporen ten oosten van kelder 4.

Na de verbouwing van kelder 4 werd M229 geïnstalleerd. Hierdoor werd tussen M228 en M230 een gootje gevormd van een kleine 0,30m breed dat afwaterde naar de Leie. Het verval over een lengte van 3m bedroeg ongeveer 0,40m (tussen +12,13 en +11,73m TAW). Na de bouw van M238 (24,0x11,0x5,0cm) werd in het noordwesten een kelder gevormd tussen deze muur en M230. Deze structuren vormden de 1ste fase in de ontwikkeling van het bouwvolume ten westen van M234-M230. Na bepaalde tijd werd dit volume grondig verbouwd. M238 werd gedeeltelijk afgebroken en vervangen door muur M292. De kelder tussen M238 en M230 werd opgedeeld in 2 volumes met tongewelf die noordoost-zuidwest georiënteerd waren (zie figuur 38). Daarvoor werden muren M232 en M231 (24,0x10,5x5,5cm) gebouwd. De bovenkant van deze muren bevond zich rond +12,14m TAW. M239 vormde nog een restant van het tongewelf dat de smalle ruimte (0,90m) tussen M232 en M292 overspande.

In het zuiden werd **kelder 3** gecreëerd met een binnenvolume van 1,6x2,5m (zie figuur 39). Dit gebeurde door de bouw van M200, haaks tegen M238 en de bouw van M225 (24,0x11,0x?). In de noordwesthoek was deze kelder toegankelijk via een trap waarvan nog een deel van de fundering werd aangetroffen. Ook van de vloerbedekking in baksteentegels was nog een klein stukje bewaard. Opvallend waren 3 gewelfde nissen in de keldermuren. In de westelijke muur bevond zich een nis met afmetingen 0,43x0,42x0,40m. Daar de beoogde diepte de breedte van de keldermuur overschreed, werd een achterliggend stuk metselwerk voorzien (M289). In de zuidmuur (M225) bevonden zich 2 grotere nissen met afmetingen 0,65x0,52. Het was niet duidelijk of het hier ging om opbergnissen of om lage doorgangen naar een ruimte die zich ten zuiden van kelder 3 bevond. Op deze plaats werden in een latere fase aanpassingswerken uitgevoerd waarbij een deel werd uitgebroken en een tongewelf werd geïnstalleerd. Er kon echter te weinig van deze constructie worden onderzocht om de bedoeling hiervan duidelijk te maken. De kelder was voorzien van een vloer in baksteentegels (V227; 20,0x20,0cm). Het loopvlak bevond zich op +11,36m TAW. Een trap waarvan de rechthoekige fundering M198 deels bewaard was, gaf toegang tot de ruimte.

In de ruimte die begrensd werd door kelder 3 en muur M238 werden de restanten van een vloerniveau aangesneden (zie figuren 40 & 41). Een stabilisatielaag van gele zavel (D194) werd over de hele ruimte aangetroffen. In het noorden van de ruimte werd vloer V201 onmiddellijk op dit zandbed gelegd. V201 bestond uit bakstenen van formaat 24,0x11,5cm die in halfsteens verband waren geplaatst. Het zuidelijk deel van de ruimte bestond uit een vloer in baksteentegels (V202; 19,5x19,5cm) die gefundeerd was op een laagje kalkmortel. Op een gegeven moment werd V201 deels uitgebroken en werd de ruimte opgehoogd met een nieuw zandbed (D293).

Figuur 38: Zicht op het oorspronkelijke keldervolume en de latere opdeling.

Figuur 39: Zicht op kelder 3 met aanduiding van de belangrijkste sporen.

Figuur 40: Zicht op de ruimte naast kelder 3 met aanduiding van de belangrijkste sporen.

Figuur 41: Zicht op V201 na verwijdering van het bovenliggende zandbed.

6.2.2. Archeologische vondsten

6.2.2.1. Algemeen & assessment

Uit het gros van de sporen die tot fase 2 werden gerekend werden nauwelijks vondsten gerecupereerd. Het bleef beperkt tot enkele munten en stukken aardewerk die enkel een wetenschappelijke meerwaarde bieden in die mate dat ze bijdroegen tot de datering van de archeologische sporen.

Een uitzondering hierop was afvallaag D37, die hier apart behandeld werd. Deze laag was bijzonder rijk aan archeologische vondsten en werd op het terrein uitvoerig bemonsterd. Het monster werd uitgezeefd op 0,5mm en getrieerd. Het dierlijk botmateriaal werd onderzocht door een archeozoöloog. Het zeefresidu werd gewaardeerd op de aanwezigheid van macroresten.

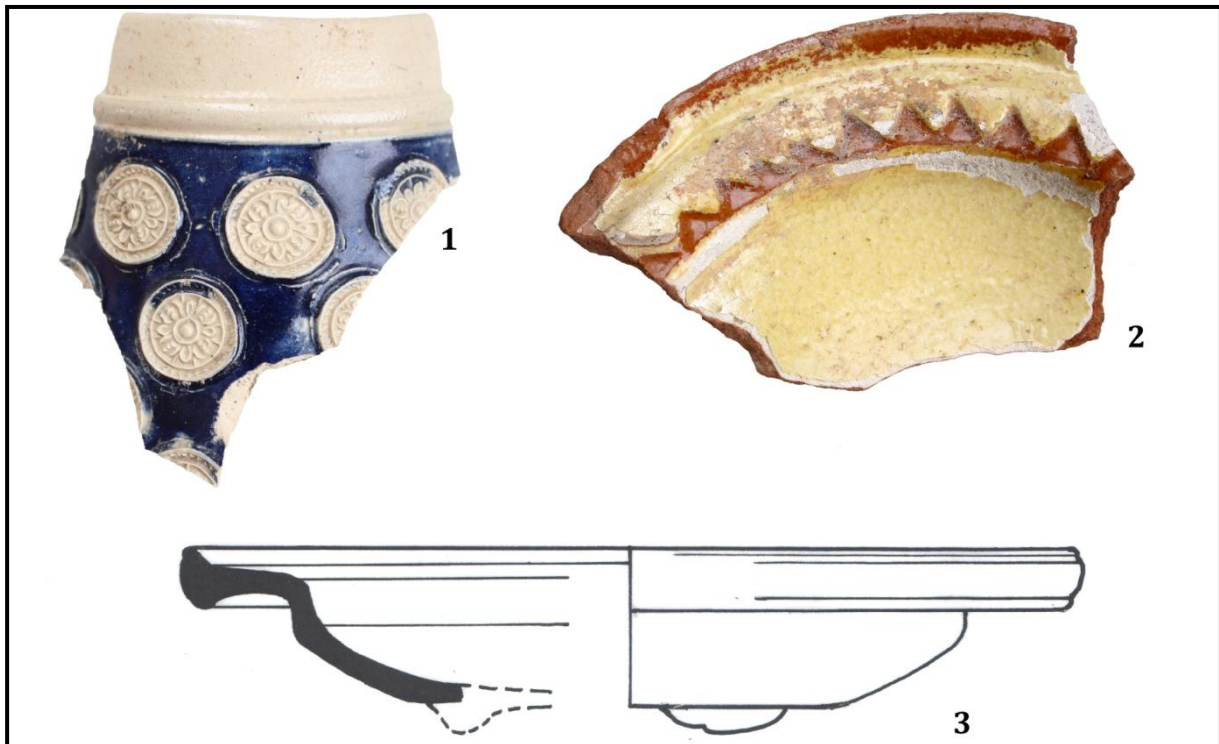
6.2.2.2. Aardewerk

Tussen de bakstenen van muur M18 werden verschillende stukken aardewerk teruggevonden (zie figuur 42):

- Een bordje in slib- en krastechniek (inv. nr. 142) kwam waarschijnlijk bij de aanleg van M18 uit de onderliggende lagen tussen de bakstenen terecht. Dit soort aardewerk wordt gedateerd tussen 1475 en 1525, met een late productie tot 1550.¹
- Stukken van een '*Birnbauchkrug*' uit het steengoedproductiecentrum Westerwald kwamen eveneens tussen M18 terecht (inv. nr. 141). Daar dit type aardewerk met opgelegde florale medaillons vooral in 18de eeuw populair was, kwam het waarschijnlijk bij de afbraak van M18 tussen de stenen terecht.²

¹ DESPRIET 2016.

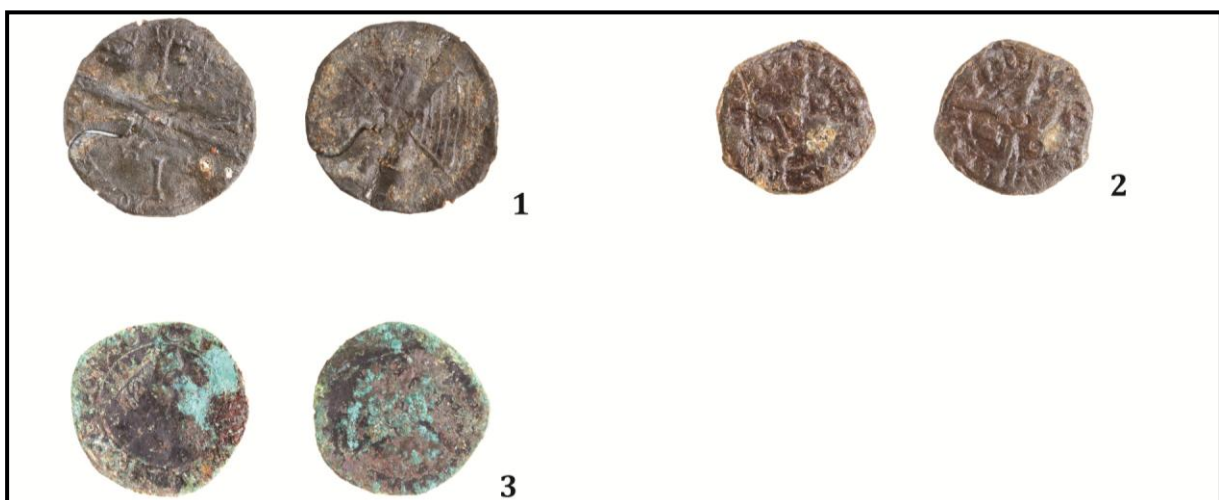
² REINEKIN VON BOCH 1986, p. 350.

Figuur 42: Aardewerk uit fase 2 (1 - inv. nr. 141, 2&3 - inv. nr. 142) - schaal 2/3.

6.2.2.3. Metaal

In de vloerfundering onder V27 werden 2 munten aangetroffen (zie figuur 43). Het ging om een 16de-eeuwse armenpenning (inv. nr. 13), een ongedateerde armenpenning (inv. nr. 12) en een munt van Karel V (inv. nr. 14; 1500-1555). Deze geven een goede datering voor de bouw van gebouwencluster 1.

Figuur 43: Munten uit fase 2 (1 - inv. nr. 12, 2 - inv. nr. 12, 3 - inv. nr. 14) (1 & 3 - schaal 5/4, 2 - schaal 2/1).

6.2.2.3. D37

Na triage van de zeefstalen bleef een rijk spectrum aan klein vondstmateriaal over (zie figuren 44 & 45). Aardewerk was beperkt aanwezig onder de vorm van enkele fragmentjes porselein en steengoed (inv. nrs. 91 & 93), alsook een knikker in steengoed (inv. nr. 97). Daarnaast werden ook wat glasfragmentjes afkomstig van drinkglazen aangetroffen (inv. nr. 137).

Bijzonder interessant waren de vondsten die wezen in de richting van kleine huisnijverheid. Zo werden er honderden kleine koperen kopspeldjes aangetroffen die gebruikt werden bij de vervaardiging van textielwerkstukken (inv. nrs. 71 & 72). Enkele benen naalden werden wellicht ook hiervoor gebruikt (inv. nr. 98). Daarnaast was er een uitgebreid gamma aan vondsten die wezen in de richting van vervaardiging van kleine sieraden. Er werden een 30-tal kleine koperen schijfjes teruggevonden (inv. nr. 134) die doorboord waren voor de bevestiging aan koperdraad. Deze gedraaide koperdraadjes, al dan niet nog voorzien van schijfjes, werden eveneens aangetroffen (inv. nr. 135). Verder werden ook oogjes en sluitingen (inv. nrs. 96 & 3) en meer dan 60 kleine witte en andere kraaltjes (inv. nrs. 133 & 136) aangetroffen. Er werd ook een kleine crucifix met ingelegde kraaltjes gerecupereerd, die bedoeld was om aan een halsketting gedragen te worden (inv. nr. 95).

Menselijk melktanden en afgeknipte vingernagels (inv. nr. 22) waren eveneens een merkwaardige vondst en wezen op de aanwezigheid van kinderen. Het dierlijk bot (inv. nr. 21) werd archeozoologisch onderzocht (zie bijlage 13). In totaal ging het om 4237 stukjes bot, waarvan 1681 toebehoorden aan kleinere vissoorten. 450 stukjes waren afkomstig van zoogdieren, vooral schaap en geit. Ongeveer 49 stukjes bot waren afkomstig van vogels, vermoedelijk van kip en fazant. Ook schaaldieren zoals mossels en kokkels waren vertegenwoordigd. Al het botmateriaal werd geïnterpreteerd als keukenafval.¹

Het zeefresidu werd ook gewaardeerd op macroresten (zie bijlage 14). Er werd echter geen herkenbaar verkoold materiaal gevonden en nauwelijks herkenbaar onverkoold materiaal. Daarom werd niet over gegaan tot verdere waardering. In het residu werden één pit van gewone braam en 2 fragmenten van vlierpitten teruggevonden.²

¹ ALUWE 2017, p. 3.

² GATE bvba 2017.

Tot slot werden ook 2 pseudomunten teruggevonden. Eén ervan was een replica van een liard van Karel VI, geslagen tussen 1712 en 1715. Deze geeft een goede datering van de context. Die kan naar alle waarschijnlijkheid gezien worden als afval van de meisjesschool die van het begin van de 17de eeuw tot 1720 in de huisjes op perceel 1 gevestigd was. Het betreft hier afval uit de laatste jaren van de school, vlak voor de afbraak in 1720.

Figuur 44: Metaalvondsten uit D37: **1** - inv. nr. 2, **2** - inv. nr. 3, **3** - inv. nr. 95, **4** - inv. nr. 85 (**1** & **3** - schaal 2/1).

Figuur 45: Vondsten uit het zeefstaal van D37: 1 - inv. nrs. 71 & 72, 2 - inv. nr. 22, 3 - inv. nr. 133, 4 - inv. nr. 134, 5 - inv. nr. 136, 6 - inv. nr. 98, 7 - inv. nr. 91, 8 - inv. nr. 97.

6.3. Fase 3: Bewoning van de 18de eeuw tot de 19de eeuw

6.3.1. Archeologische sporen

Bij de studie van de stratigrafie van de site werd duidelijk dat vanaf een bepaald moment de aanwezige gebouwen werden vervangen. De afbakening van deze nieuwe fase was moeilijk en arbitrair. Ze was vooral gebaseerd op het gebruik van een nieuw baksteenformaat: 20/21x9/10x5cm. Dit formaat werd o.a. gebruikt voor de bouw van de Heilige-Geest school in 1720. Stratigrafisch leken ook een heel aantal andere muren en vloeren uit zone 2 en 3 hiermee samen te hangen of zich op hetzelfde niveau te bevinden. Ze werden samengebracht onder de noemer '*fase 3-1*' (zie bijlage 8), die gesitueerd werd tussen 1720 en de verbouwing van de Heilige-Geest school (begin 19de eeuw). *Fase 3-2* (zie bijlage 9) groepeerde de sporen van verbouwingen aan sporen uit fase 3-1 die niet als (sub-)recent konden worden geklasseerd.

Vanaf deze fase zijn de archeologische sporen in zekere mate te linken aan de bouwhistorische informatie. Waar dit aangewezen was, werd dan ook verwezen naar de relevante percelen die in het historische luik werden afgebakend.

6.3.1.1. Fase 3-1: Bouwrijp maken van het terrein

Om het terrein bouwrijp te maken werden bijna alle structuren uit fase 2 afgebroken. Enkele zijmuren werden behouden en in de nieuwe fase geïntegreerd. In zone 2 ging het om M129-M138 (grens tussen percelen 5 & 6). In zone 3 ging het om M203-213, die geïntegreerd werd in de achtermuur van het nieuwe gebouw op perceel 4. Ook M208 bleef in opstand en vormde de grens tussen percelen 3 & 4. In het zuidwesten van perceel 3 bleef de aanwezige percelering behouden en zo ook M230-M234, die de grens vormde tussen percelen 1 & 2. Enkel op perceel 1 bleef het bestaande gebouwblok behouden.

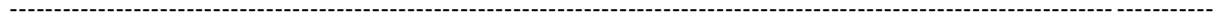
Ook in zone 1 en 2 werd het terrein opgehoogd. In zone 2 betrof dit ter hoogte van profiel 4 ongeveer een 0,80m (D142 & D143, zie bijlage 12). In zone 1 gebeurde de ophoging pas na de bouw van de funderingen van de Heilige-Geest school. Dit maakte het bouwen van de brede muren waarschijnlijk een stuk eenvoudiger.

6.3.1.2. Fase 3-1: Bouw van de Heilige-Geestsschool

De bouw van de Heilige-Geestsschool betekende een grondige ingreep in het gebouwenbestand van de site (zie figuren 46 t.e.m. 49). Het gedeelte van het tehuis dat op de site werd aangesneden omvatte vooral de binnenkoer. Hiervan werden echter geen originele sporen teruggevonden. Ook de achtermuur van de zuidvleugel bevond zich met een lengte van 0,24m volledig binnen het projectgebied (muur M2). Dit was een kloeke constructie van 0,64m breed. Ze was nog over een hoogte van bijna 2m bewaard. De onderkant bevond zich op +10,83m TAW. Op dit niveau was de fundering iets meer dan 1m breed. Tussen +11,83m en + 12,13m was er een vertande versmalling, waarna de fundering nog kon gevolgd worden tot op het afbraakniveau. De achtermuur van de oostelijke vleugel (M4-M5; 20,0x10,0x5,0cm) bevond zich in de oostelijke profielwand van zone 1. Opvallend was ook de herbruik van stenen uit fase 2 in deze muur. Net zoals bij M2 was ook hier duidelijk te zien hoe een rij natuursteen het niveau van de binnenkoer aangaf (zie figuur 49). Na de bouw van deze basismuren werd een haakse muur (M3; 21,0x10,0x4,5cm) gebouwd in de hoek tussen M2 en M4. Deze was minder diep gefundeerd. Het betrof waarschijnlijk een kleine aanbouw die ook goed zichtbaar is op de beschikbare kadasterkaarten. Vermoedelijk ging het om een toegangspartij. M6 (21,0x9,5x5,5cm) was een smalle muur binnenin de zuidvleugel. Haar functie was niet geheel duidelijk. Het lijkt erop dat de ruimte tussen muur M8 en muur M12 een kelderruimte van 4m breed betrof die waarschijnlijk de gehele breedte van de zuidvleugel overspande.

Na de bouw van de fundering werd het hele terrein opgehoogd tot het niveau van de binnenkoer. Dit pakket was vooral door 20ste-eeuwse ingrepen zwaar verstoord. Opvallend was de vondst van een munt uit 1745 in D38, een laag die werd geïnterpreteerd als een overblijfsel van de ophogingslaag. Deze zou de bouw van de school bijna een kwart eeuw later dateren dan de historische data.

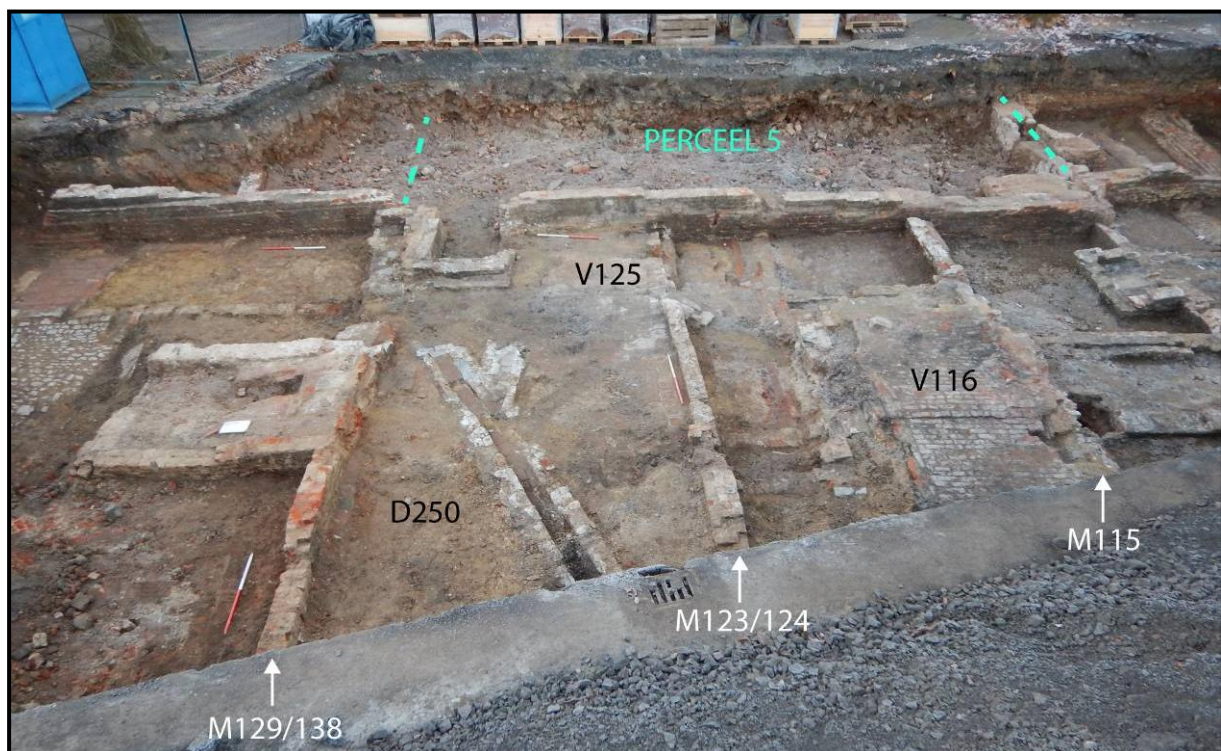
Figuur 48: Zicht op de restanten van de H.-Geest school in zone 1.

Figuur 49: Zicht op de achtermuur van de zuidvleugel in zone 1. De rij natuurstenen geeft het nieuwe loopniveau aan.

6.3.1.3. Fase 3-1: Bouw- en verbouwingsactiviteiten in zone 2 & 3

Ten westen van de H.-Geest school (zone 2) verscheen het nieuwe bouwvolume dat **perceel 5** in beslag nam (zie figuren 47 & 50). Muur M129-138 fungeerde als gemeenschappelijke muur tussen de school en het nieuwe volume. De muur waarvan M89 (21,0x10,0x5,0cm) een restant vormde was de westelijke grens van dit volume. Muur M123/M124 (20,0x10,0x4,5cm) en muur M115 (21,0x10,0x5,5cm) verdeelden het volume van noord naar zuid in 3 ongeveer gelijke delen. De 3,8m brede ruimte tussen M138/M129 en M123/M124 werd bedekt met een vloer in baksteentegels (V125; 18,0x18,0x2,0cm en 16,0x16,0x2,0cm) die rustte op een bed van gele zavel (D250). Het loopniveau bevond zich op +11,93m TAW. Ten westen hiervan bakende muur M115 een ondergrondse cisterne af. Boven het gewelf werd een baksteenvloer geplaatst (V116; 21,0x10,0x6,0cm). Het loopniveau bevond zich op +12,08m TAW. Muren M112 (20,5x10,0x5,0cm), M113 (20,0x10,0x5,0cm) en M118 (21,0x9,5x5,0cm) hadden een noordoost-zuidwest oriëntatie en deelden de binnenruimte verder op.

Figuur 50: Overzicht van de nieuwe muren uit Fase 3-1 op perceel 5 (zone 2).

Ook **perceel 4** kreeg tijdens deze fase min of meer de indeling die gekend is van de 19de- en 20ste-eeuwse kadasterkaarten. Wellicht het oudste spoor betrof een overwelfde afvoer (M98; 20,0x10,0x5,0cm) die afwaterde richting de Leie (zie figuren 51, 52 en

bijlage 12). Deze was 0,85m breed, 0,50m hoog en duidelijk ingegraven in het ophogingspakket D142/143. De afvoer werd deels overbouwd door de achtermuur van perceel 4: muur M99/217 (21,0x10,0x5,0cm). Deze achtermuur werd verder gevormd door M203/213, een restant uit fase 2. Op de buitenkoer van perceel 4 werd citerne 1 gebouwd met dimensies 2,4x1,8m (zie figuur 53). Boven het intacte gewelf bevond zich tussen +11,69m en +11,79m TAW de bakstenen vloer V216. Deze bedekte het loopniveau van een klein bovengronds gebouwtje. Binnen in het huis liet de bouw van M207/212 (?x11,0x5,0cm) toe om tussen de bestaande muren een kelder met oost-west oriëntatie te creëren. Deze ruimte was 3,8m lang en overspannen met een tongewelf (M209). Trap M210 (21,0x9,5x10,0cm) gaf toegang tot de ruimte. Muren M204 (20,0x10,0x5,0cm) en M205 (20,0x10,0x5,0cm) zorgden voor een verdere opdeling van de binnenruimte. In profiel 4 waren duidelijk de restanten van 3 opeenvolgende loopniveaus te zien waarvan telkens een zavelbed en een kalkmortelfundering bewaard was gebleven (zie figuur 51 & bijlage 12). Dit pakket (D141) bevond zich tussen +11,96m en +12,20m TAW. Het vloerniveau lag hier dus op dezelfde hoogte als op perceel 5 (V125 op +11,95m TAW). Verdere restanten van een vloerverharding waren er tegen de noordwand van zone 2, in de hoek met M89. Hier werd het restant van een smal muurtje aangetroffen, waarmee een klein deel van een vloerniveau verbonden was (V106). Verder werden ook de restanten van een citerne met tongewelf (M90) aangesneden, die deels was ingewerkt in M89.

Figuur 51: Profiel 3 met aanduiding van de belangrijkste sporen en de aanleg sleuf van M98.

Figuur 52: Zicht op afvoer M98, overbouwd door muur M99.

Figuur 53: Zicht op citerne 1 en kelder 1 (zone 3).

Op **perceel 3** (zone 3) werd muur M178 (21x9,5x5cm) opgetrokken (zie figuur 54). Deze 0,60m brede structuur met noordoost-zuidwest oriëntatie vormde de achtermuur van het nieuwe bouwvolume. De westgrens van perceel 3 werd eveneens gevormd door een nieuwe muur (M171). Deze was 0,45m breed.

Figuur 54: Overzicht van perceel 3 met aanduiding van muur M178.

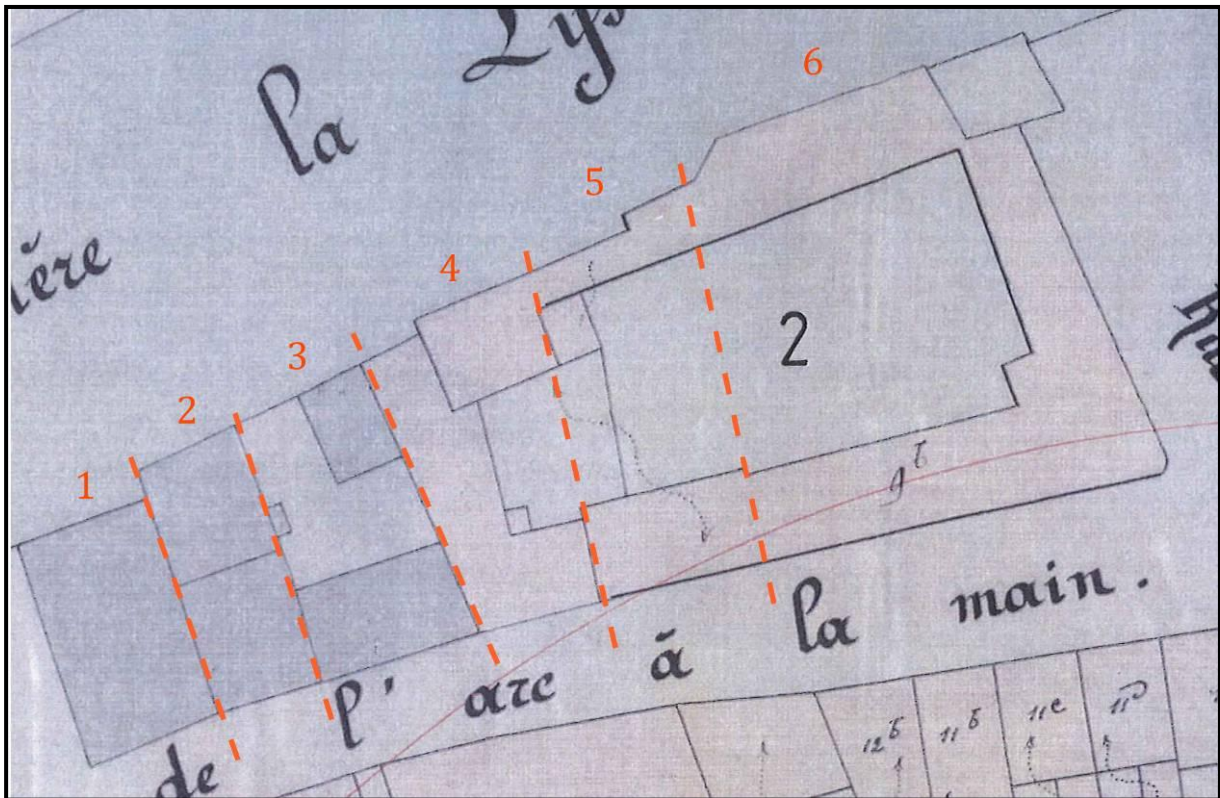
In het nieuwe volume op **perceel 2** (zone 3) verscheen aan de straatkant een kelder die werd gevormd door muren M170 (20,0x10,5x5,0cm) en M172 (20,0x10,5x5,0cm) (zie figuur 55). Latere aanpassingen maakten het onmogelijk om de lay-out hiervan te vatten. Muren M165 (20,0x9,5x5,0cm) en M167 (21,0x10,5x5,0cm) deelden het volume intern verder op.

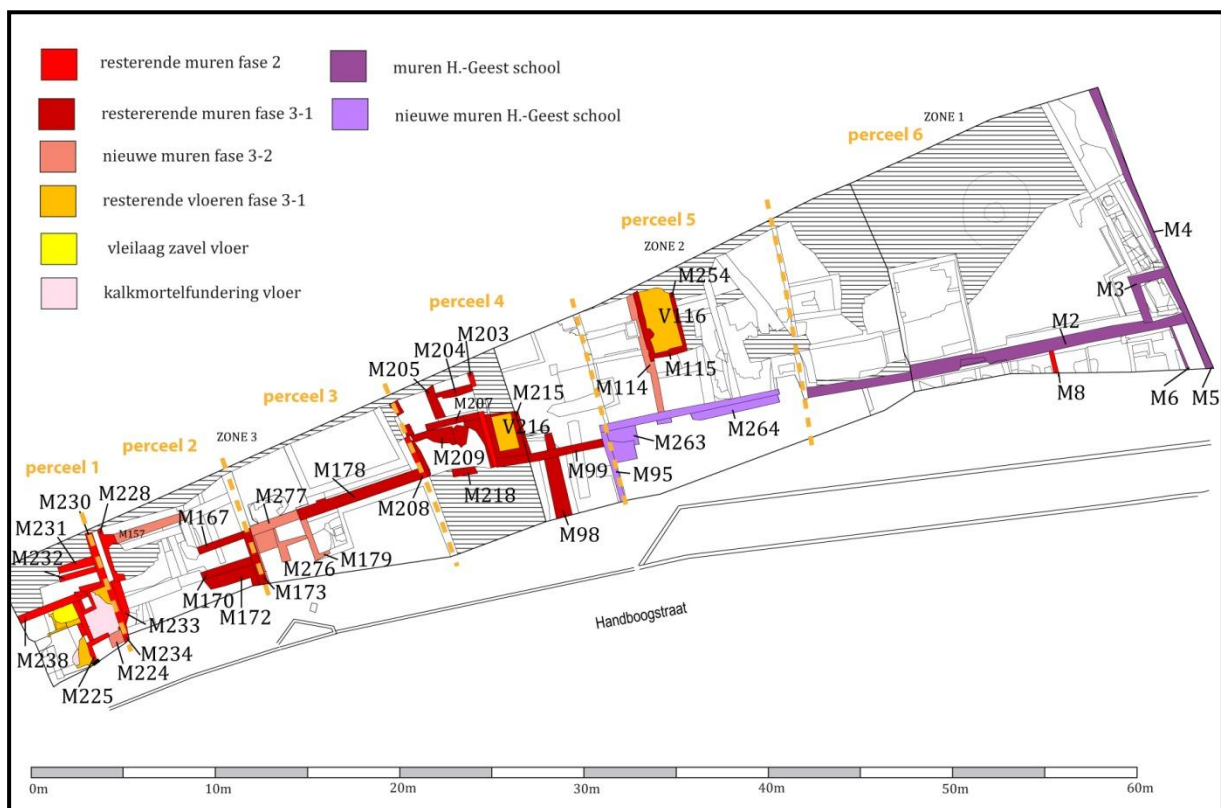
Figuur 55: Zicht op muren van fase 2 op perceel 2 (zone 3).

6.3.1.4. Fase 3-2: Uitbreiding van de Heilige-Geestsschool

De uitbreiding van de Heilige-Geestsschool in het begin van de 19de eeuw, die gesuggereerd werd op de historische kadasterkaarten, werd op het terrein inderdaad zichtbaar (zie figuren 56 & 57). In de praktijk betekende dit dat perceel 5 volledig in beslag werd genomen. Na 100 jaar ging het gros van de nieuwe muren op dit perceel daardoor alweer tegen de grond. De zuidvleugel van de school werd met 11m verlengd (M264). Het nieuwe deel van de vleugel werd volledig onderkelderd en overspannen met een tongewelf (M131). De kelder was toegankelijk via een trap in de noordwesthoek (M263). Tot waar deze kelder precies reikte was niet geheel duidelijk. Mogelijk had muur M132 hierin een functie. Muur M195 vormde samen met de bestaande muur M89 de nieuwe westelijke perceelsgrens. Een restant van M129/M138 bleef bewaard en scheidde de koer van de privé-vertrekken.

Figuur 56: Kadastrale situatie van het onderzoeksgebied in 1908. De H.-Geest school is bijna in volume verdubbeld. Op perceel 1 zijn de 2 woningen samengevoegd tot 1 volume (weverij Lecluyse). Deze situatie is representatief voor fase 3-2.

Figuur 57: Zicht op het aanwezige muurwerk tijdens fase 3-2.

6.3.1.5. Fase 3-2: Veranderingswerken zone 3

Ook op perceel 3 werden nog de nodige aanpassingswerken uitgevoerd. M178 werd verlengd tot tegen M171 (zie figuur 58). In de zuidwesthoek verscheen de toegang tot een nieuwe kelder. Muur M276 begrenste de toegang tot deze kelder, die zich waarschijnlijk aan de voorkant van de woning bevond. Om het geheel waterdicht te maken, werd tegen M171 een binnenmuurtje van één steenbreedte gebouwd (M173).

Figuur 58: Zicht op de uitbreiding van de H.-Geest school (keldervolume) met aanduiding van de nieuwe perceelsgrens.

6.3.2. Archeologische vondsten

6.3.2.1. Algemeen & assessment

In de sporen die aan deze fase waren toe te schrijven werden slechts een gering aantal vondsten teruggevonden (zie figuur 59). Het ging enkel om de vulling van een gootje in zone 3 (D235) en een deel van het ophogingspakket dat in zone 1 werd aangebracht tijdens de bouw van de H.-Geestsschool. De waarde van deze vondsten ligt uitsluitend in de manier waarop ze de datering van de lagen ondersteund.

6.3.2.2. Aardewerk

In totaal werden 7 stukken aardewerk uit de lagen van fase 3 gerecupereerd. Het steengoed was vertegenwoordigd door een bodem van een kan op ingeknepen standring, waarschijnlijk uit het productiecentrum Raeren (inv. nr. 42). In D235 werd een knikker in steengoed aangetroffen (inv. nr. 113). Een stuk faïence (inv. nr. 53) en een stuk porselein (inv. nr. 54) konden in de 18de eeuw worden gedateerd. Ook een dikke steel van een kleipijp uit D235 (inv. nr. 112) is vermoedelijk te dateren in de 18de eeuw.

6.3.2.3. Metaal

In D38 werden enkele opvallende metaalvondsten gedaan, waaronder 4 objecten in koperlegering. Een goed bewaarde munt van Maria Theresia was zeer waardevol voor de datering van deze laag (inv. nr. 4). De datum '1745' en het kenteken van de muntplaats Antwerpen laten geen twijfel over datering en origine van dit stuk. Verder werden ook een beugelvormig speldje (inv. nr. 5) en een groot stuk boekbeslag (inv. nr. 73) aangetroffen.

6.3.2.4. Andere

Naast aardewerk en metaal werden ook enkele stukken dierlijk bot, enkele mosselschelpen en een stuk vensterglas ingezameld.

Figuur 59: Vondsten uit fase 3: 1 - inv. nr. 53, 2 - inv. nr. 54, 3 - inv. nr. 112, 4 - inv. nr. 113, 5 - inv. nr. 4, 6 - inv. nr. 5, 7 - inv. nr. 73.

6.4. Fase 4: (Sub-)recente aanpassingen in de 19de en 20ste eeuw.

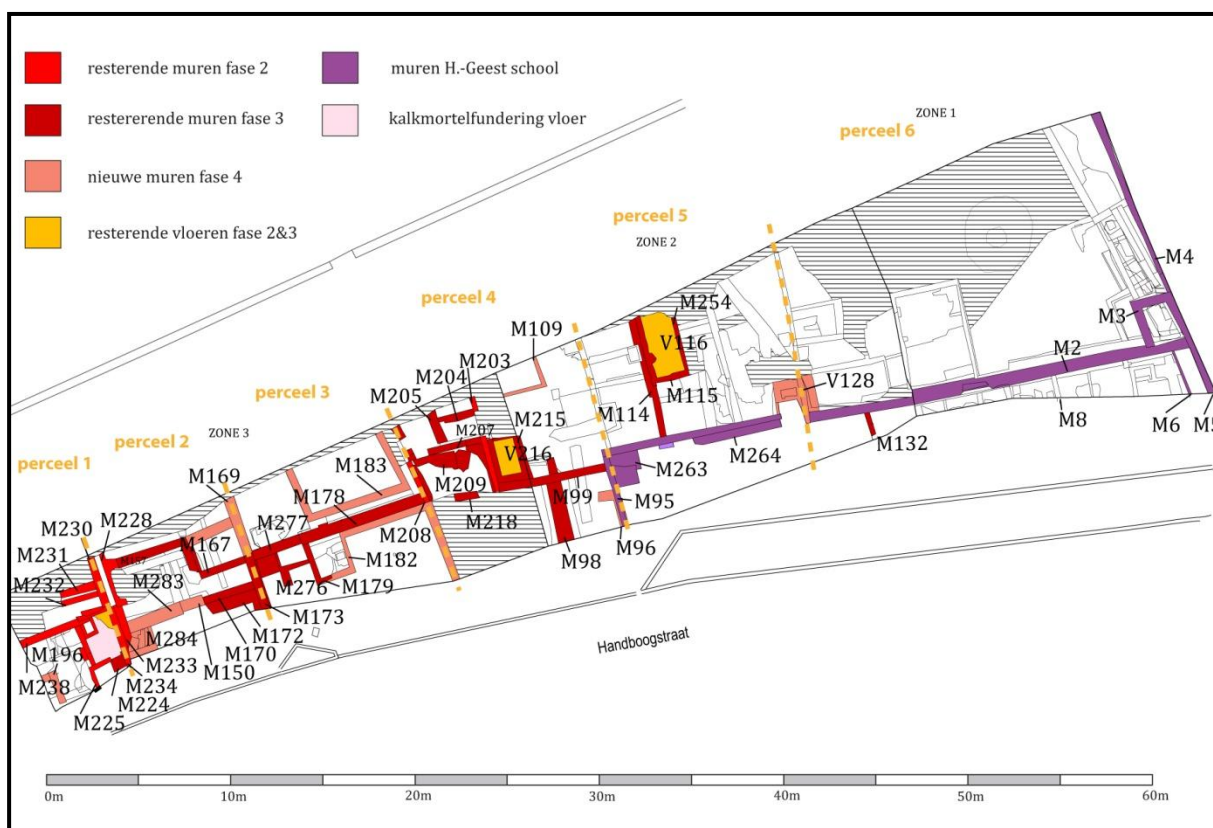
6.4.1. Archeologische sporen

De belangrijkste aanpassingen tijdens fase 4 bestonden uit de verdere uitbouw van de kelderruimtes langs de Handboogstraat (zie figuren 61 & 62 en bijlage 10). De grote kelder onder de zuidvleugel van de H.-Geestsschool werd nog vóór 1918 voorzien van een nieuwe ingang (M128). De grootste wijzigingen gebeurden in zone 3. Daar werd de kelder onder perceel 3 vergroot tot tegen de achtermuur M178. Hiermee was waarschijnlijk het volledige volume nu onderkelderd. Daarachter verscheen op het hetzelfde perceel nog een nieuwe ondergrondse ruimte (M183). Ook op perceel 2 werd de ondergrondse ruimte uitgebreid tot ze de volledige breedte van het perceel besloeg. In het noordwesten van de ruimte werd een toegangstrap geïnstalleerd (M284). Ook aan de scheidingsmuur tussen percelen 2 en 3 werd tijdens deze fase verbouwd (M169). Op perceel 1 werd de binnenruimte uit de vorige fasen opgegeven. Hiervan getuigden de slecht bewaarde restanten van een nieuwe binnenmuur (M196) die in de ruimte werd opgetrokken.

De resultaten van de opgraving in zone 4 konden in zekere zin ook tot fase 4 worden gerekend. Tijdens de afbraak van de gebouwen en aanleg van de Verzetskaai in de jaren '50 werd deze plaats zo sterk verstoord dat nergens in deze zone nog archeologische resten bewaard waren. Er bleef slechts een dik puinpakket over dat geen verdere archeologische waarde had (zie figuur 60).

Figuur 60: Zicht op de verstoring in zone 4.

Figuur 61: Zicht op de nieuwe kelderruimtes op perceel 3 (zone 3).

Figuur 62: Zicht op de nieuwe kelderruimtes op perceel 3 (zone 3).

6.4.2. Archeologische vondsten

In de sporen die werden toegeschreven aan fase 4 werd geen significant vondstmateriaal aangetroffen.

7. DATERING EN INTERPRETATIE VAN DE VINDPLAATS

7.1. Algemeen

De resultaten van de opgraving zijn enigszins fragmentair te noemen. Dit was het gevolg van de beperkte opgravingsdiepte en de historische verstoringen die binnen het onderzoeksgebied plaatsvonden. Toch leveren de resultaten meer zicht op de ontwikkeling van deze plaats in het centrum van Kortrijk.

De oudste sporen die op de site werden aangetroffen getuigen van de periode net voor de urbanisatie (fase 1). De vondst van een lemen vloerniveau dat stamde uit de 13de eeuw of het begin van de 14de eeuw (zone 3), wees erop dat er toen reeds enige bebouwing was op deze plaats. De omvang daarvan kon op basis van de opgravingsresultaten echter niet worden achterhaald. De studie van de ophogingslagen in het westen van zone 3 bevestigde de historische gegevens die een verkaveling suggereren vanaf 1415/1429. Hiertoe werd het terrein opgehoogd en genivelleerd. Zone 1 en perceel 1 bleven echter nog zeker tot het midden van de 16de eeuw onbebouwd. De ophogingslagen die hier de bewoning voorafgingen bevatten voldoende dateerbaar materiaal om dit te staven. Daarmee werd het historische vermoeden dat er op deze plaats nog een tijdlang een restant van de middeleeuwse '*Aerd*' bleef bestaan bevestigd. De situatie zoals die getekend werd op de kaart van Lepoivre is dus waarschijnlijk vrij waarheidsgetrouw, al was in 1580 de Aerd waarschijnlijk reeds enkele jaren volledig bebouwd. De vondst van verschillende rekenpenningen suggereerde dat op deze plek de laad- en losactiviteiten verder gingen tot aan de verkaveling van de Aerd.

De eerste bebouwing op de site kwam er dus niet overal op hetzelfde moment. Waarschijnlijk zijn de muurresten in het oosten van zone 3 (perceel 1) de oudste restanten, die mogelijk teruggaan tot de 15de eeuw. Perceel 1 kreeg waarschijnlijk al op dat moment de omvang die werd geregistreerd vanaf de 19de eeuw. Op perceel 6 kwam de bebouwing er pas in het midden van de 16de eeuw, zowat 125 jaar later. Naar de lay-out van de eerste verkavelingsfase blijft het grotendeels gissen. Op zone 1 & 2 kon er tussen muren M119, 138 en 123 telkens 5,5 à 6m worden gemeten. Of dit representatief was voor de 16de-eeuwse percelen viel verder niet te achterhalen. In ieder geval getuigde dit regelmatig interval van een planmatige verkavelingsaanpak.

Op perceel 1 (zone 1 & 2) verschenen 2 bouwkundige gehelen. Langs de Guido-Gezellestraat werden enkele kleinere constructies opgetrokken die al vlug werden vervangen door een langgerekt gebouw dat sterk in het oog sprong. Het was voorzien

van een lange gang, kelders en een latrine. De situatie doet sterk denken aan hetgeen is afgebeeld op de kaart van de 17de-eeuwse toestand. Het is goed mogelijk dat gebouwen-cluster 1 (zone 1 & 2) de 3 huizen omvatte die Jan Doudelet in 1575 kocht om er in 1608 de '*Arme Meyskensschool*' op te richten. Nog een sterk gegeven dat in deze richting wees, was de vondst van een afvallaag binnen bouwkundig geheel 1 (D37). Deze bevatte heel wat kleine vondsten zoals kopspeldjes, koperdraad, kraaltjes, ... die wezen in de richting van kleine huisnijverheid. Het is zeer aannemelijk dat de meisjes een opleiding kregen in deze richting. De vondst van melktandjes wees er ook op dat er zich hier mogelijk een groep kinderen bevond. De vondst van een munt uit het begin van de 18de eeuw in deze context wees erop dat de '*Meyskensschool*' tot vlak voor de bouw van de Heilige-Geestsschool in 1720 bleef bestaan.

De 18de eeuw luidde voor de site grote veranderingen in (fase 3). Enkel op perceel 1 bleef de originele bebouwing bewaard. Elders ging de 15de- en 16de-eeuwse verkaveling op enkele zijmuren na volledig tegen de vlakte. Het terrein werd daarnaast ook gevoelig opgehoogd. Op perceel 1 (zone 1) had de bouw van de H.-Geestsschool in 1720 een geweldige impact op het bodemarchief. Hier werden eerst de funderingen gebouwd, waarna het terrein bijna een meter werd verhoogd. Op deze manier verscheen de percelering zoals die vanaf de 19de eeuw kon gevolgd worden op de kadasterkaarten. Op alle percelen verschenen er ook ondergrondse ruimtes.

De uitbreiding van de H.-Geestsschool in de 19de eeuw was ook op terrein goed zichtbaar. Concreet betekende dit dat de 18de-eeuwse muren op perceel 5 opnieuw werden afgebroken en dat de zuidvleugel gevoelig uitbreidde. Deze vleugel werd tevens onderkelderd, waardoor een grote ondergrondse ruimte ontstond.

Het was opvallend dat tijdens de 19de en de 20ste eeuw de aanwezige ondergrondse volumes op de site gevoelig uitbreidden. Er werden zelfs nog extra kelders bij gecreëerd. In het industrialiserende Kortrijk was er nood aan opslagplaats, en dat weerspiegelde zich in het bodemarchief.

De sloop van de gebouwen in de jaren '50 had een aanzienlijke impact op het bodemarchief, dat op verschillende plaatsen volledig werd verstoord. Wat achterbleef getuigde van 450 jaar stedelijke en caritatieve ontwikkeling in Kortrijk.

7.2. Evaluatie van de onderzoeksvragen

- *Wat is de aard, omvang, datering en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?*

Het hele onderzoeksterrein was doorweven met muren en vloeren van de historische bebouwing. De bewaringstoestand was wisselend, wat grotendeels te maken had met de mechanische afbraak in de jaren '50. De restanten konden worden gedateerd volgens 4 fasen, gaande van de 15de tot de 20ste eeuw.

- *Hoe is de opbouw van de chronologie van de aanwezige archeologische resten?*

Voor de opbouw van deze chronologie wordt verwezen naar de algemene conclusie in hoofdstuk 7.1.

- *Wanneer werd het terrein voor het eerst in gebruik genomen voor bewoning? Komt dit overeen met de historische gegevens?*

Er was reeds bebouwing op het terrein in de 13de eeuw, wat een stuk vroeger was dan historisch aangenomen. Waarschijnlijk was deze bebouwing echter bescheiden van aard. Verder werd het terrein in de 15de en 16de eeuw volledig verkaveld.

- *Welke specifieke activiteiten hebben in het onderzoeksgebied plaatsgevonden? Wat zijn de materiële aanwijzingen hiervoor? Passen deze in de historische context van de locatie?*

Er werden sporen teruggevonden van kleine huisnijverheid, die waarschijnlijk te linken was aan de 'Arme Meyskensschool', die tussen 1608 en 1720 op perceel 6 stond.

- *Wat zeggen de aangetroffen vondsten over de welstand, levenswijze, sociale, economische en culturele achtergrond van de bewoners van het plangebied gedurende hun gebruiksperiode?*

De rijke afvalcontext die kon gelinkt worden aan de 'Arme Meyskensschool' getuigde van een bescheiden levensstijl en de opleiding die de meisjes genoten in de kleine huisnijverheid.

- *Lever het organische en anorganische vondstmateriaal nieuwe inzichten inzake ontstaans- en bewoningsgeschiedenis van de site, eventueel ook over de materiële cultuur?*

Rekenpenningen lijken te wijzen op een economische laad- en losactiviteit die nog tot het midden van de 16de eeuw voortduurde op perceel 1. Hier bevonden zich de overblijfselen van de middeleeuwse 'Aerd'. Op basis van muntvondsten kon ook de verkaveling van de Aerd vrij goed gedateerd worden in het midden van de 16de eeuw. De archeozoölogische studie van afvalcontext D37 gaf gering inzicht in de levenswijze van de bewoners van de 'Arme Meyskensschool'.

- *Op welke manier ontwikkelde de bewoning en ruimtelijke structuur zich tussen de late middeleeuwen en de 20ste eeuw.*

Hiervoor wordt verwezen naar de algemene conclusie in hoofdstuk 7.1.

- *Hoe kaderen de resultaten van dit onderzoek binnen onze kennis van de site (op basis van het historisch onderzoek) en van de ontwikkeling van de stad Kortrijk algemeen?*

Hiervoor wordt verwezen naar de algemene conclusie in hoofdstuk 7.1.

8. SYNTHESE

In het kader van de heraanleg van de Verzetskaai te Kortrijk (provincie West-Vlaanderen) voerde een team van Monument Vandekerckhove nv tussen 8 november en 19 december 2016 een archeologische opgraving uit op het terrein. Opdrachtgevers voor het onderzoek waren de Stad Kortrijk en Waterwegen en Zeekanaal NV. Aangezien de geplande ingrepen gepaard zouden gaan met een verstoring van de bodem adviseerde het agentschap Onroerend Erfgoed een archeologische opgraving, teneinde te vermijden dat waardevol archeologisch onderzoek ongedocumenteerd verloren zou gaan. Het potentieel van de site werd aangetoond tijdens een archeologische prospectie in 2015. Het onderzoek werd uitgevoerd volgens de bijzondere voorwaarden opgesteld door het agentschap Onroerend Erfgoed. In totaal werd een oppervlakte van 700m² opgegraven, die werd onderverdeeld in 4 opgravingszones.

Op basis van de opgravingsresultaten kon de bouwgeschiedenis van de site van de late middeleeuwen tot de 20ste eeuw worden gereconstrueerd. Er konden in de ontwikkeling 4 fasen worden herkend. Een eerste verkaveling kwam er in de 15de en de 16de eeuw. In de 17de eeuw werden bijna alle aanwezige gebouwen afgebroken en werd de percelering herzien. De bouw van de H.-Geest school in 1720 had een enorme impact op de site. Deze instelling kaderde in een caritatieve traditie die al sinds de 16de eeuw op de Verzetskaai aanwezig was. Met deze openbare instelling in het oosten en privé-bebouwing op de rest van de site vormde de Verzetskaai tot de jaren '50 van de 20ste eeuw een divers geheel.

9. LITERATUUR

• Uitgegeven bronnen

- DEVLIEGHER L. 1995, Archeologisch onderzoek naar het koninklijk kasteel te Kortrijk, in: *Handelingen van het genootschap voor geschiedenis*, nr. 132, pp. 141-150.
- DESPRIET Ph. 1998, *Kortrijks aardewerk 1250-1325*, Archeologische en Historische Monografieën van Zuid-West-Vlaanderen, nr. 39, Kortrijk.
- DESPRIET Ph. 2016a, *Zuid-Westvlaamse opgravingen 2016*, Archeologische en Historische Monografieën van Zuid-West-Vlaanderen, nr. 95, Kortrijk.
- DEGROOTE K. 2008, *Middeleeuws aardewerk in Vlaanderen*, Brussel.
- REINEKIN VON BOCH G. 1986, *Steinzeug*, Köln.
- VERMEULEN J. 2016, Arme Wezenschool, in: *De Gazette van oud Cortryck*, 5de jaargang, nr. 19, Kortrijk.
- VANHOUDT H. 1996, *Atlas der munten van België: van de Kelten tot heden*, Herent.

• Onuitgegeven bronnen

- ALUWE K. 2017, Kortrijk-Verzetskaai, analyse dierlijk bot, onuitgegeven onderzoeksverslag.
- DESPRIET Ph. 2015, Historische bundel opgesteld door Philippe Despriet in het kader van een archeologische prospectie op de Broel- en Verzetskaai te Kortrijk.
- DESPRIET Ph. 2016b, losse nota's betreffende archeologische vondsten Verzetskaai Kortrijk.
- GATE bvba 2017, Waardering macroresten bulkstaal (Kortrijk VE 2016); onuitgegeven onderzoeksverslag.

- HEYVAERT B. 2016, Archeologische prospectie Oude Leiekaaien Kortrijk, onuitgegeven rapport.
- WATERWEGEN & ZEEKANAAL NV, s.d., Besteknr. 16EGG1636, open offerteaanvraag voor aanneming van diensten, Leie te Kortrijk. Verzetskaai archeologische opgraving.
- **Internetbronnen**
 - <https://nl.wikipedia.org/wiki/Kortrijk>
 - <https://www.geopunt.be>
 - <https://dov.vlaanderen.be/>
 - <http://beeldbank.kortrijk.be/>

10. BIJLAGEN

- Bijlage 1: Analyse dierlijk bot (GATE bvba)
- Bijlage 2: Waardering macroresten (GATE bvba)
- Bijlage 3: Situering
- Bijlage 4: Overzicht
- Bijlage 5: Overzicht fase 1
- Bijlage 6: Overzicht fase 4
- Bijlage 7: Fase 2-1, gebouwencluster 1
- Bijlage 8: Fase 2-2 tot en met 2-4, gebouwencluster 1
- Bijlage 9: Fase 2, gebouwencluster 2
- Bijlage 10: Overzicht fase 3-1
- Bijlage 11: Overzicht fase 3-2
- Bijlage 12: Overzicht fase 4
- Bijlage 13: Synthese archeologisch muurwerk
- Bijlage 14: Profielen
- USB-kaart met daarop het overzichtsplan, dit rapport en de bijlagen

De database met alle foto's, tekeningen en inventarissen is te raadplegen via:
<https://apps.monument.be/web/archeologie>. Bij vragen hieromtrent: neem contact via
info@monument.be.

KORTRIJK-VERZETSKAAI (KOVE16)

Analyse dierlijk bot

Kim ALUWÉ

Project:

Meulebeke Veldstraat

Opdrachtgever:

Neraco bvba

Veldstraat 108

8760 Meulebeke [West-Vlaanderen]

BTW BE0890 130 792

Uitvoerder:

GHENT ARCHAEOLOGICAL TEAM bvba (GATE)

Sander Van De Velde, Pieter LALOO

© 2017 - GHENT ARCHAEOLOGICAL TEAM bvba

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd of aangepast worden, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt worden onder enige vorm of wijze ook, elektronisch, mechanisch, door fotokopie, zonder toestemming van Ghent Archaeological Team bvba.

Kortrijk-Verzetskaai (KOVE16): analyse dierlijk bot

Naar aanleiding van de heraanleg van de Kortrijkse Leiekaaien werd in 2016 door Monument Vandekerckhove NV een opgraving uitgevoerd op de Verzetskaai te Kortrijk. Er werd tijdens deze opgravingen een zwarte afvallaag aangetroffen die bemonsterd werd voor natuurwetenschappelijk onderzoek. In de zeefstalen werd een beperkte hoeveelheid botmateriaal aangetroffen. In september 2017 voerde Kim Aluwé (GATE) een archeozoologisch onderzoek uit op dit materiaal.

Het botmateriaal in het aangeleverde staal werd verder opgedeeld in de verscheidene diergroepen (zoogdier, microfauna, vogel, mossel, mollusk en vis). Ook eischaafragmenten werden apart gehouden. Meerdere fragmenten konden echter totaal niet meer in groep ingedeeld worden en zijn onder indet. samengebracht.

Wat meteen opvalt is de grote hoeveelheid visresten in het staal (tabel 1). Er werden 1681 visresten geteld die samen 17,06g wegen. Een kwart van deze resten zijn wervels, waarvan de meeste kleiner zijn dan 0,5cm en dus aan kleinere vissen toebehoren (tabel 2). Ook de andere visresten lijken voornamelijk afkomstig te zijn van kleinere vissoorten.

Er werden iets meer dan 450 zoogdierresten aangetroffen, goed voor ca. 100g. Verbrande resten zijn harder gefragmenteerd dan de onverbrande resten. Dit leidt tot een hoger aantal verbrande resten die een kleiner aandeel in het gewicht vertegenwoordigen. Slechts 10 fragmenten konden gedetermineerd worden (tabel 3). Hiervan konden drie resten van schaap/geit op soort gebracht worden: 2 carpalen van schaap/geit en 1 proximale fragment van een radius van geit. Zeven fragmenten van wervels en ribben konden enkel bij een grootteklasse worden ondergebracht. Vermoedelijk zijn al deze resten van middelgrote zoogdieren afkomstig van schaap/geit.

Een klein aantal botresten behoort toe aan vogels. Opvallend hierbij is dat het voornamelijk wervels (n=5), ribben (n=4) en phalanges (n=5) zijn van een vogel ter grootte van een kip. Dit kan geïnterpreteerd worden als keukenafval. Twee botresten konden tot op soort gedetermineerd worden: een humerus van een kip en een coracoid van een fazant. Ook een kleine hoeveelheid eischaafragmenten kon in dit staal herkend worden.

Ook schaaldieren konden in dit staal herkend worden. Er werden voornamelijk kleine fragmenten van mosselschelpen aangetroffen. Minimaal zijn slechts 5 mosselen vertegenwoordigd. Ook kleine resten van andere mollusken zoals kokkels werden aangetroffen.

Alle bovenstaande resten zijn waarschijnlijk als consumptie- of keukenafval te interpreteren. Enkel de microfauna zijn waarschijnlijk intrusief. Bij deze 90 fragmenten zijn zeven onderkaken van huismuis aangetroffen.

Groep		NISP	Gewicht (g)
Zoogdier	verbrand	343	40,24
	onverbrand	114	58,12
Microfauna		90	1,98
Vogel		49	10,47
Eischaal		196	3,68
Mossel		145	18,54
Mollusk		50	
Vis		1681	17,06
Indet.		1569	20,63
TOTAAL		4237	170,72

Tabel 1: aantal resten (NISP) en gewicht van de botresten per diergroep in het zeefstaal van KOVE16.

Wervels vis	NISP
<0,5cm	414
0,5-1cm	13
>1cm	1
TOTAAL	428

Tabel 2: verdeling grootte viswervels in het zeefstaal van KOVE16.

Taxa	NISP
middelgroot zoogdier	7
schaap/geit	2
geit	1

Tabel 3: aantal gedetermineerde resten van zoogdier per taxa.

Waardering macroresten bulkstaal (KOrtrijk VE 2016)

Inleiding

Een bulkstaal (10 l) , genomen in een zwarte laag werd door Monument nv aangeleverd. Omwille van de grote verschillen in grootte van de residuëten werd het nogmaals gezeefd op 4, 2, 1 en 0,5 mm.

Code van het staal

Site: KOVE 16, spoornummer 37, vlak 1 en werkput 1.

Waardering

Hoeveelheid materiaal

	Totaal	Onderzocht
	10 liter	
Fractie: > 4 mm	420g	100%
Fractie: 4 mm > .. > 2 mm	1055g	50%
Fractie: 2 mm > .. > 1 mm	312g	5 schaaltes
Fractie: 1 mm > .. > 0,5mm	339g	5 schaaltes

Tabel 1: hoeveelheid materiaal en welk gedeelte bekeken

Na het zeven bevatte vooral de fractie tussen 4 mm en 2 mm veel materiaal. De grofste fractie werd volledig bekeken met de loeplamp. De fractie tussen 4 mm en 2 mm werd voor de helft bekeken. Van beide fijnste fracties zijn er 5 petri-schaaltjes (Ø 9 cm) onderzocht.

Samenstelling materiaal

Het materiaal bestaat in de verschillende fracties vooral uit mortel en in mindere mate uit baksteen en houtskool. Bij het vele houtskool werden geen herkenbare macroresten gevonden.

De fijne fracties bevatten nogal wat hout. Het zijn vooral resten van (groene) speldenkopjes. In de grovere fracties zijn ze er vermoedelijk uitgeraapt. Bij de grovere resten zijn er ook enkele fragmenten van schelpen van mossel gevonden. De fijnste fracties bevatten visresten.

Wat herkenbaar onverkoold plantaardig materiaal betreft, bevat het alleen één pit van *Rubus fruticosus* (gewone braam) en twee fragmenten van *Sambucus* sp. (vlier). Deze struiken bevatten bessen met pitten die lange tijd bewaren. Het zijn wilde planten waarvan de bessen door mensen (maar ook dieren) geconsumeerd worden.

	> 4 mm	4 mm > ... > 2 mm	2 mm > ... > 1 mm	1 mm > ... > 0,5 mm		
gewicht in g	420	1025	312	339		
steen, grind	XX	XX	XX	X		
baksteen	XX	XX	XX	XX		
mortel	XXX	XXX	XXX	XXX		
bot verbrand	X	X	X			
vis			X	X		
schelp	X	X				
hout			XX	X		
houtschool	XXX	XXX	XXX	XXX		
zaden niet verkoold				X		

Tabel 2: samenstelling van het materiaal

Besluit: aangezien er geen verkoold herkenbaar materiaal gevonden is bij de waardering en nauwelijks herkenbaar onverkoold materiaal stellen we voor niet over te gaan tot analyse van het staal.

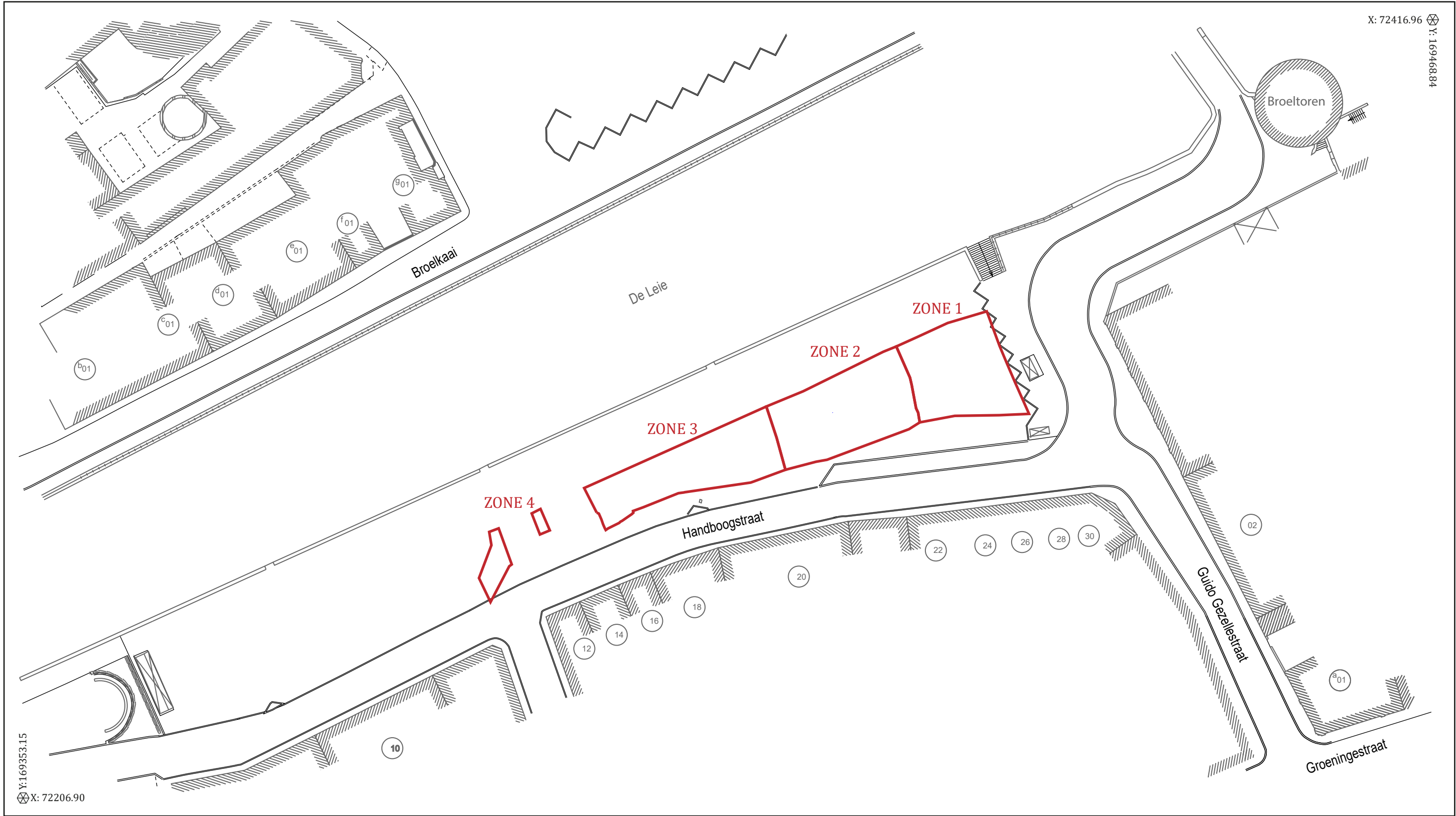
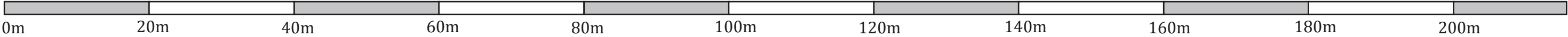
Archeologische Opgraving
Kortrijk
Verzetskaai

Bijlage 3
Situering

Verg.nr. 2016/401
Coördinaten in Lambert 72

Monument
Vandekerckhove

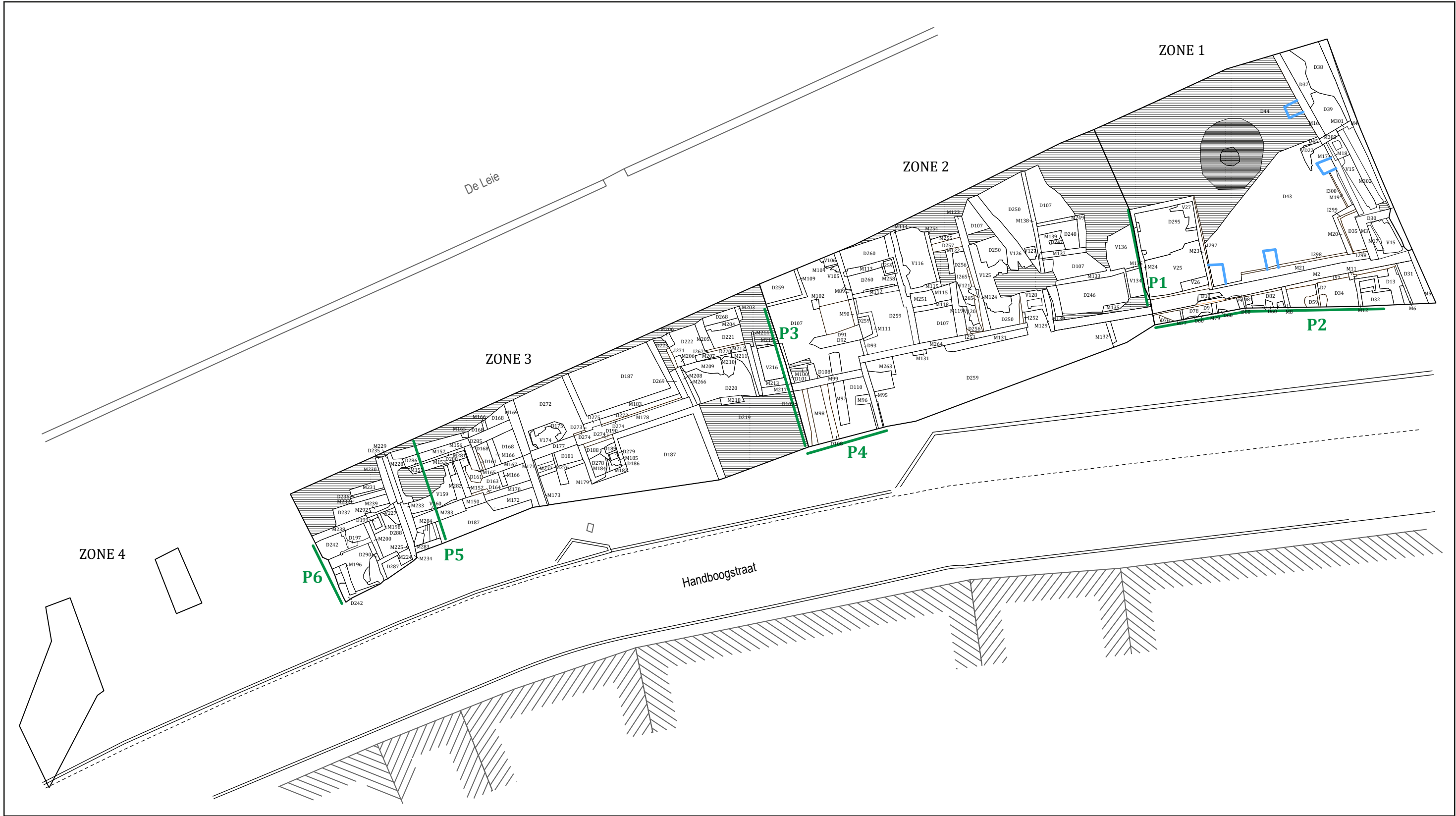
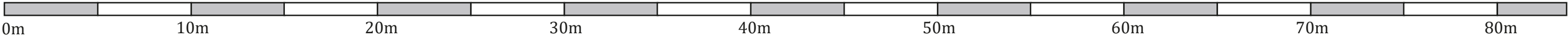
Archeologische Opgraving
Kortrijk
Verzetskaai

Bijlage 4
Overzicht

Verg.nr. 2016/401

Monument
Vandekerckhove

- Profielen
- Coupes
- Verstoring

Bijlage 5

Overzicht fase 1

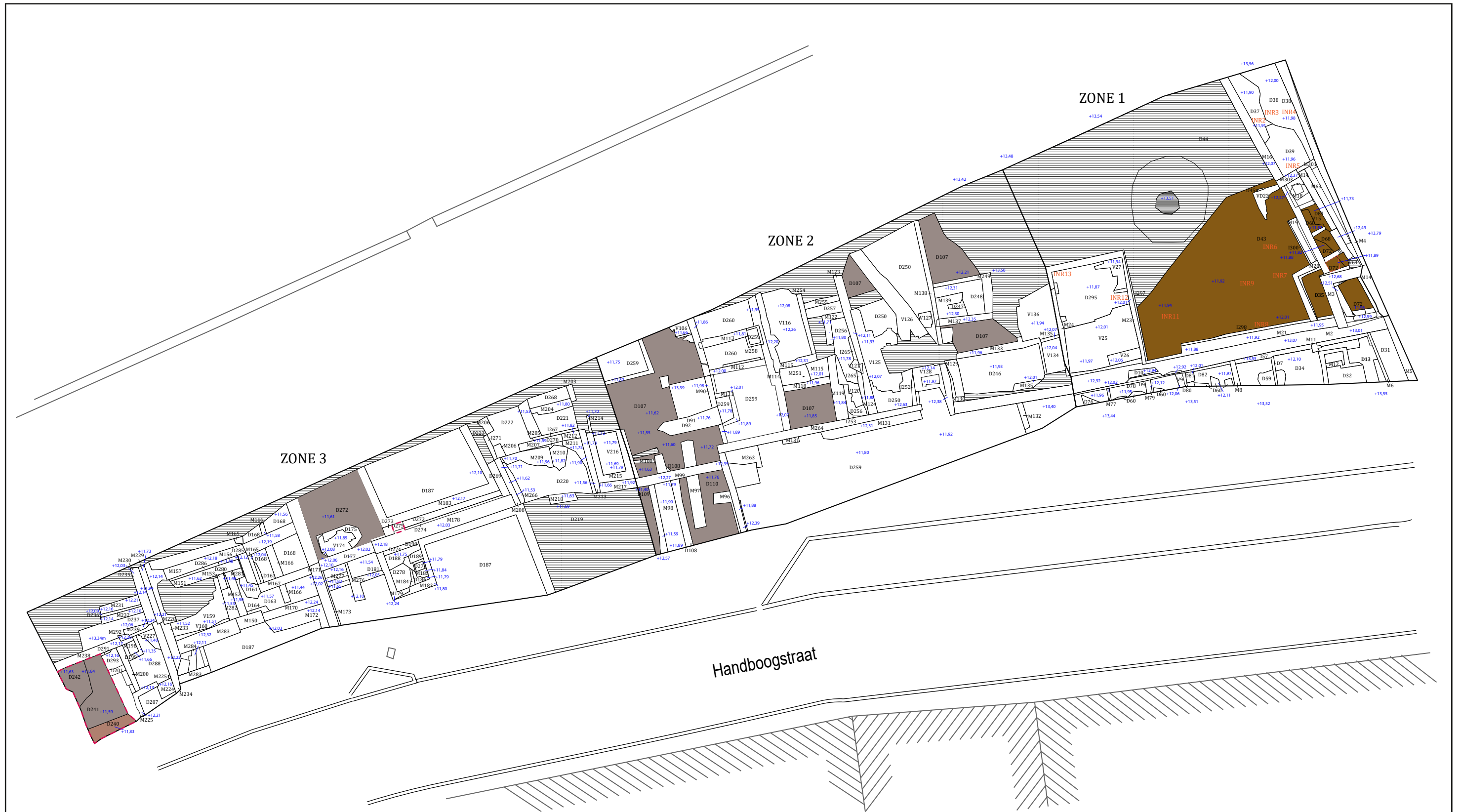
	Ophoging 14de-15de eeuw	+13,54	Hoogtes in +m TAW
	Vloerniveau 13de-14de eeuw	INR	Vondstlocaties
	Ophoging 15de-16de eeuw (<i>Aerd</i>)	D	Deposits (lagen)
	Verdieping		
	Verstoring		

Verg.nr. 2016/401

Monument

Vandekerckhove

Archeologische Opgraving
Kortrijk
Verzetskaai

Bijlage 6
Overzicht fase 2

- Muren
- Vloeren
- Vloerfunderingen
- Afvallaag
- Verstoring
- +13,54

Hoogtes in +m TAW
- INR

Vondstlocaties
- D

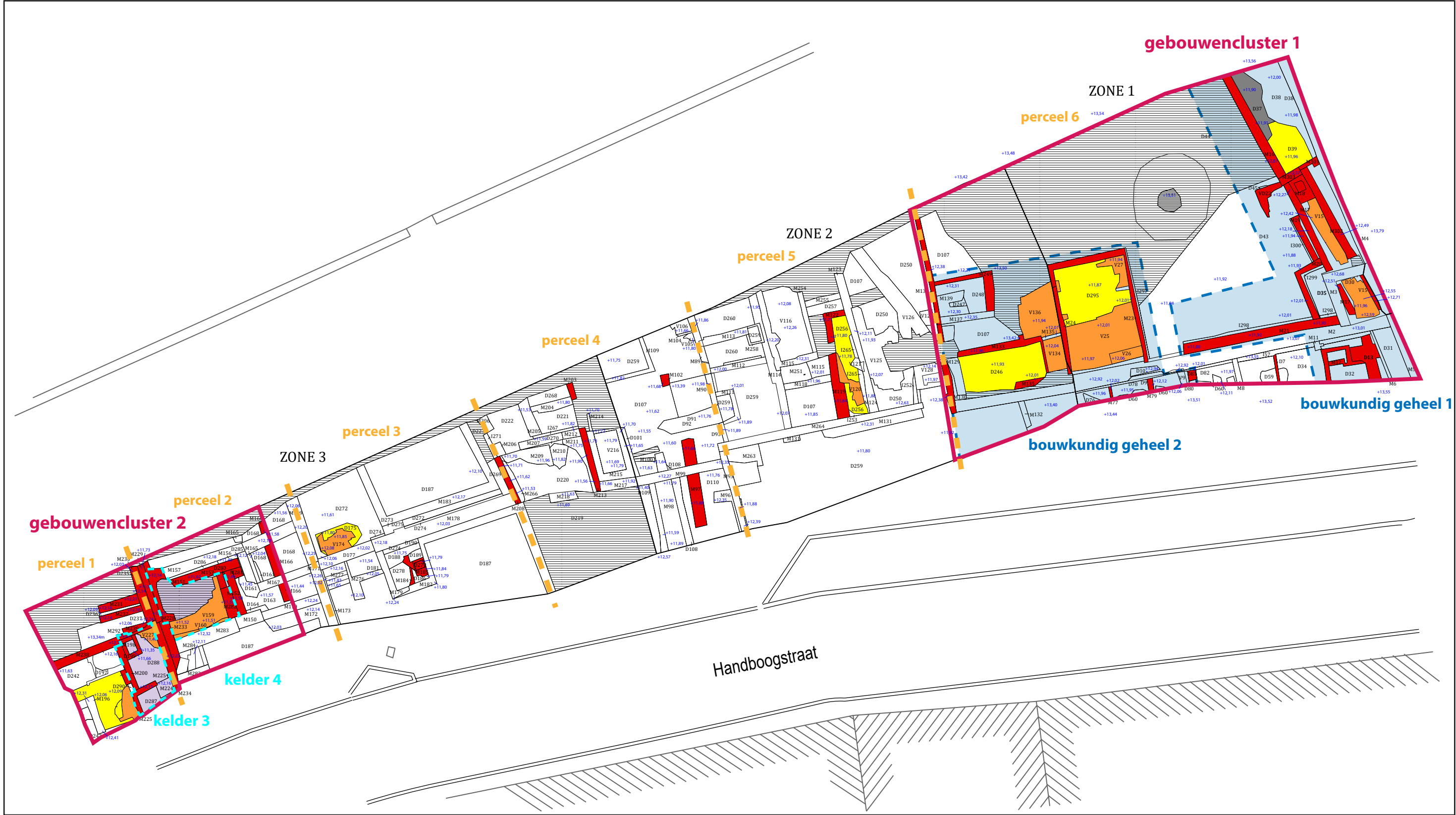
Deposits (lagen)
- M

Muren
- V

Vloeren

Verg.nr. 2016/401

Monument
Vandekerckhove

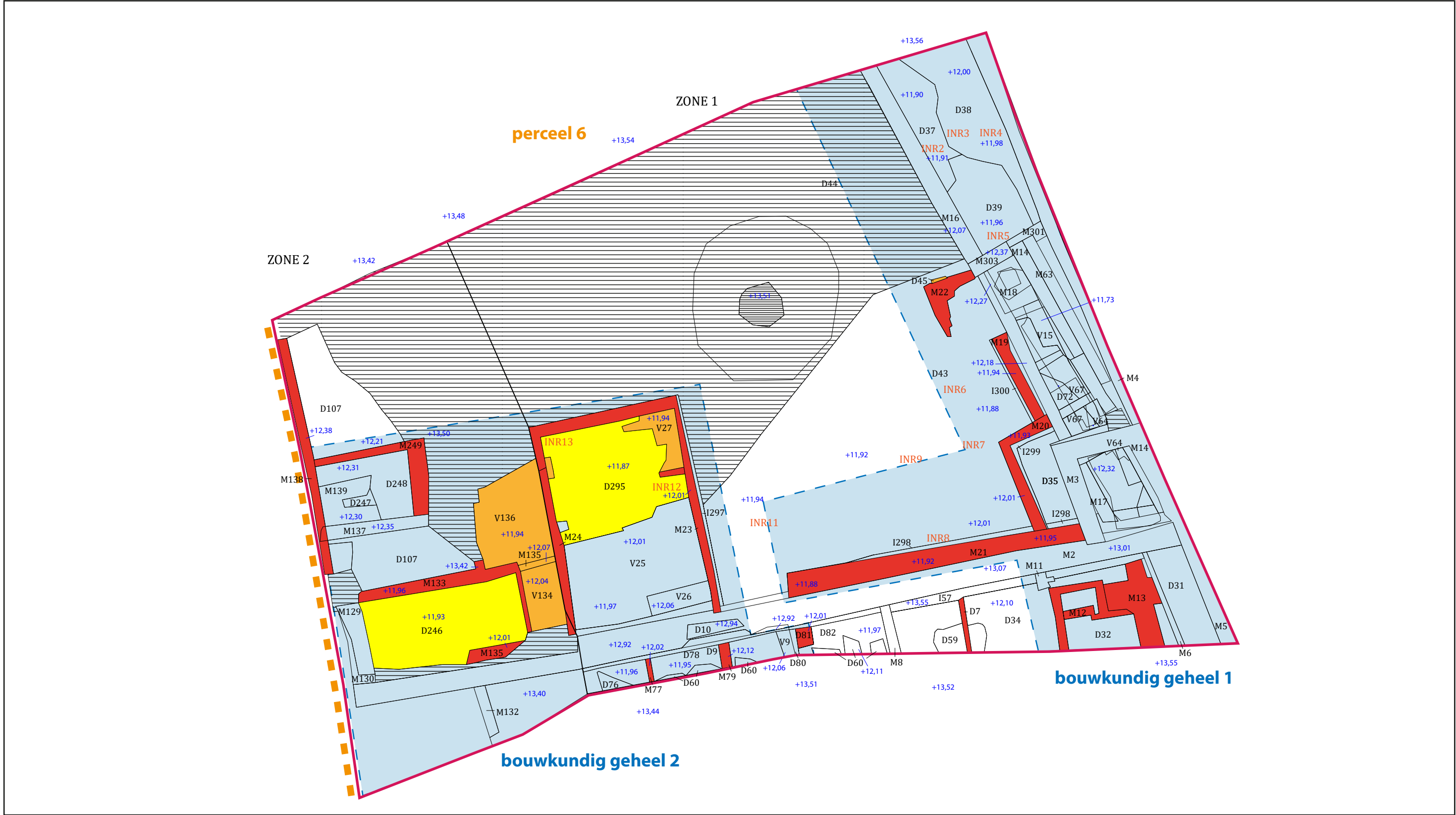
Archeologische Opgraving
Kortrijk
Verzetskaai

Bijlage 7
Fase 2-1: gebouwencluster 1

<div></div>	Muren	+13,54	Hoogtes in +m TAW
<div></div>	Vloeren	INR	Vondstlocaties
<div></div>	Vleilaag zavel vloeren	D	Deposits (lagen)
<div></div>	Verstoring	M	Muren
		V	Vloeren

Verg.nr. 2016/401

Monument
Vandekerckhove

Archeologische Opgraving
Kortrijk
Verzetskaai

Bijlage 8
Fase 2-2 tot en met 2-4: gebouwencluster 1

- Muren

Vloeren

Vleilaag zavel vloeren

Verstoring
- +13,54

Hoogtes in +m TAW

INR

Vondstlocaties

D

Deposits (lagen)

M

Muren

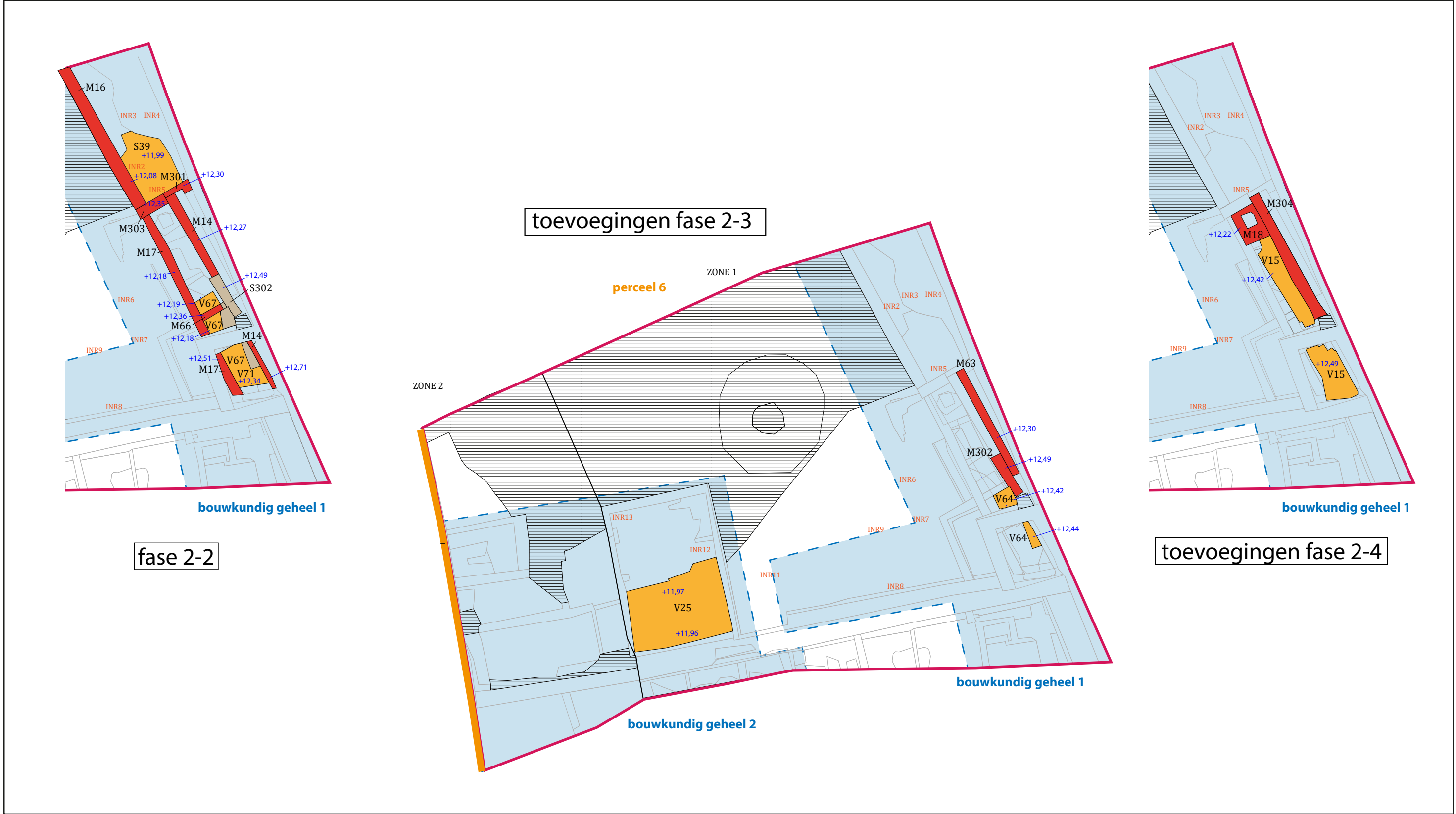
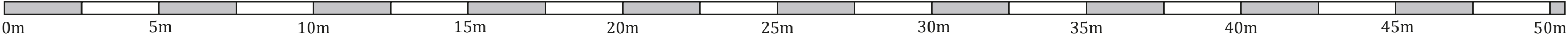
V

Vloeren

Verg.nr. 2016/401

Monument
Vandekerckhove

Archeologische Opgraving
Kortrijk
Verzetskaai

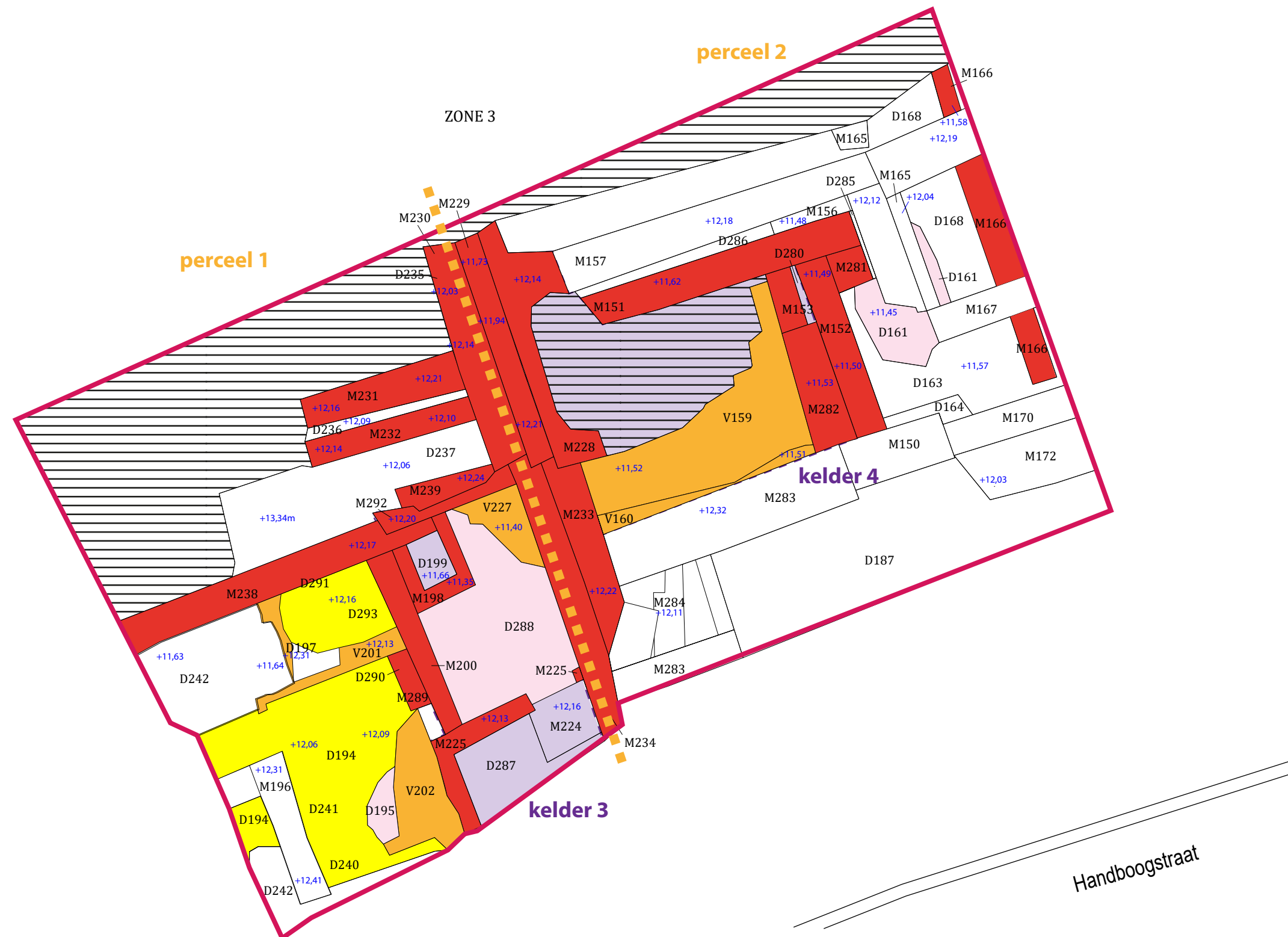
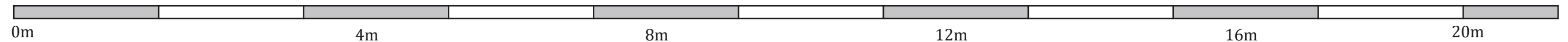
Bijlage 9
Fase 2: gebouwencluster 1

<div></div>	Muren	+13,54	Hoogtes in +m TAW
<div></div>	Vloeren	D	Deposits (lagen)
<div></div>	Vleilaag zavel vloeren	M	Muren
<div></div>	Verstoring	V	Vloeren
<div></div>	Kalkmortelfundering		

Verg.nr. 2016/401

Monument
Vandekerckhove

Archeologische Opgraving
Kortrijk
Verzetskaai

Bijlage 10
Overzicht fase 3-1

- Muren fase 2
- Muren fase 3-1
- Vloeren
- Vleilaag zavel vloeren
- Verstoring
- Muren H.-Geestschool
- +13,54

Hoogtes in +m TAW
- D

Deposits (lagen)
- M

Muren
- V

Vloeren

Verg.nr. 2016/401

Monument
Vandekerckhove

Archeologische Opgraving
Kortrijk
Verzetskaai

Bijlage 11
Overzicht fase 3-2

- Resterende muren fase 2
- Resterende muren fase 3-1
- Nieuwe muren fase 3-2
- Resterende vloeren fase 3-1
- Verstoring
- Muren H.-Geestschool
- Nieuwe muren H.-Geestschool

- +13,54

Hoogtes in +m TAW
- D

Deposits (lagen)
- M

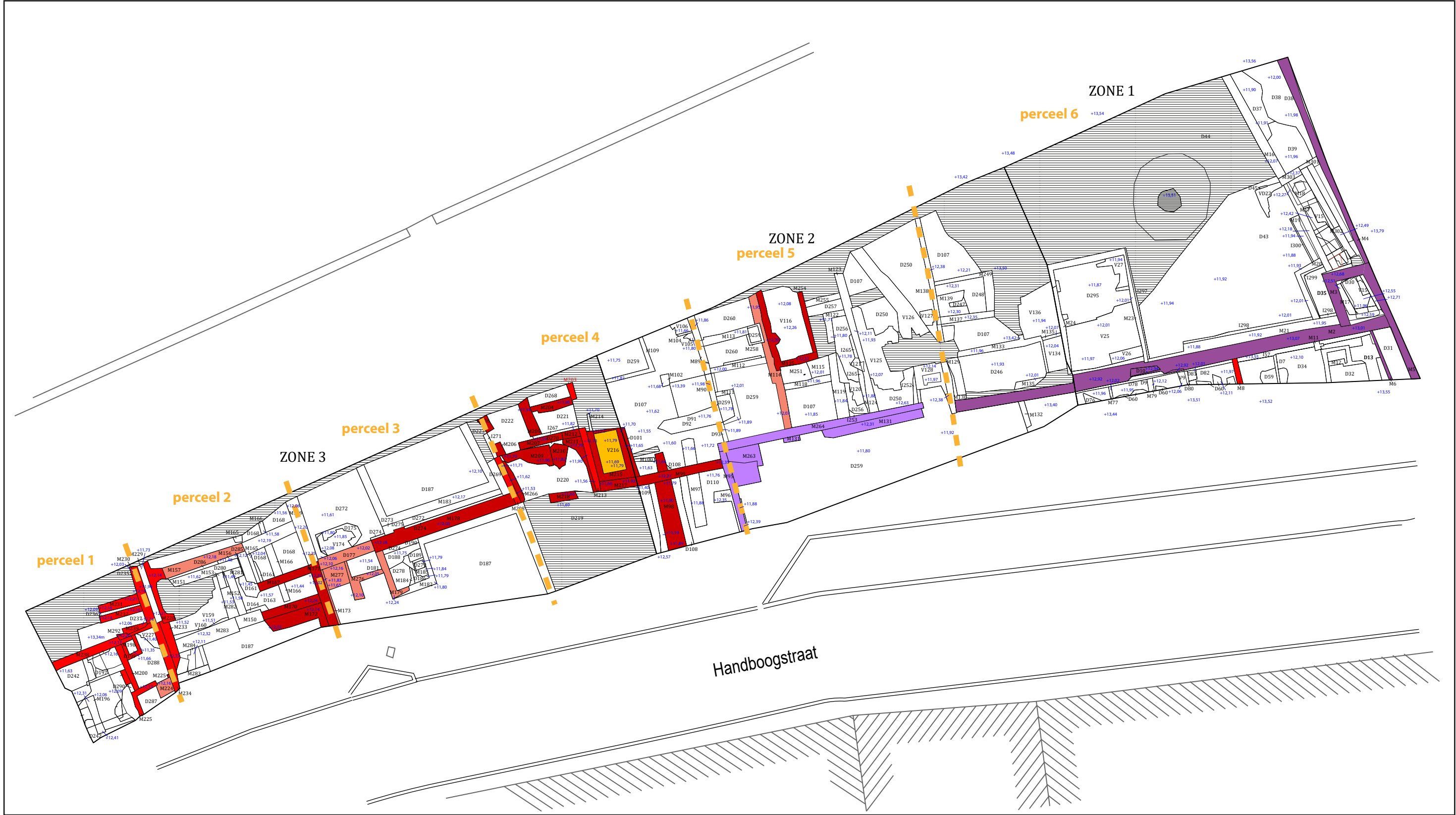
Muren
- V

Vloeren

Verg.nr. 2016/401

Monument
Vandekerckhove

Archeologische Opgraving
Kortrijk
Verzetskaai

Bijlage 12
Overzicht fase 4

- Resterende muren fase 2
- Resterende muren fase 3
- Nieuwe muren fase 4
- Resterende vloeren fase 3
- Verstoring
- Muren H.-Geesthschool
- +13,54

Hoogtes in +m TAW
- D

Deposits (lagen)
- M

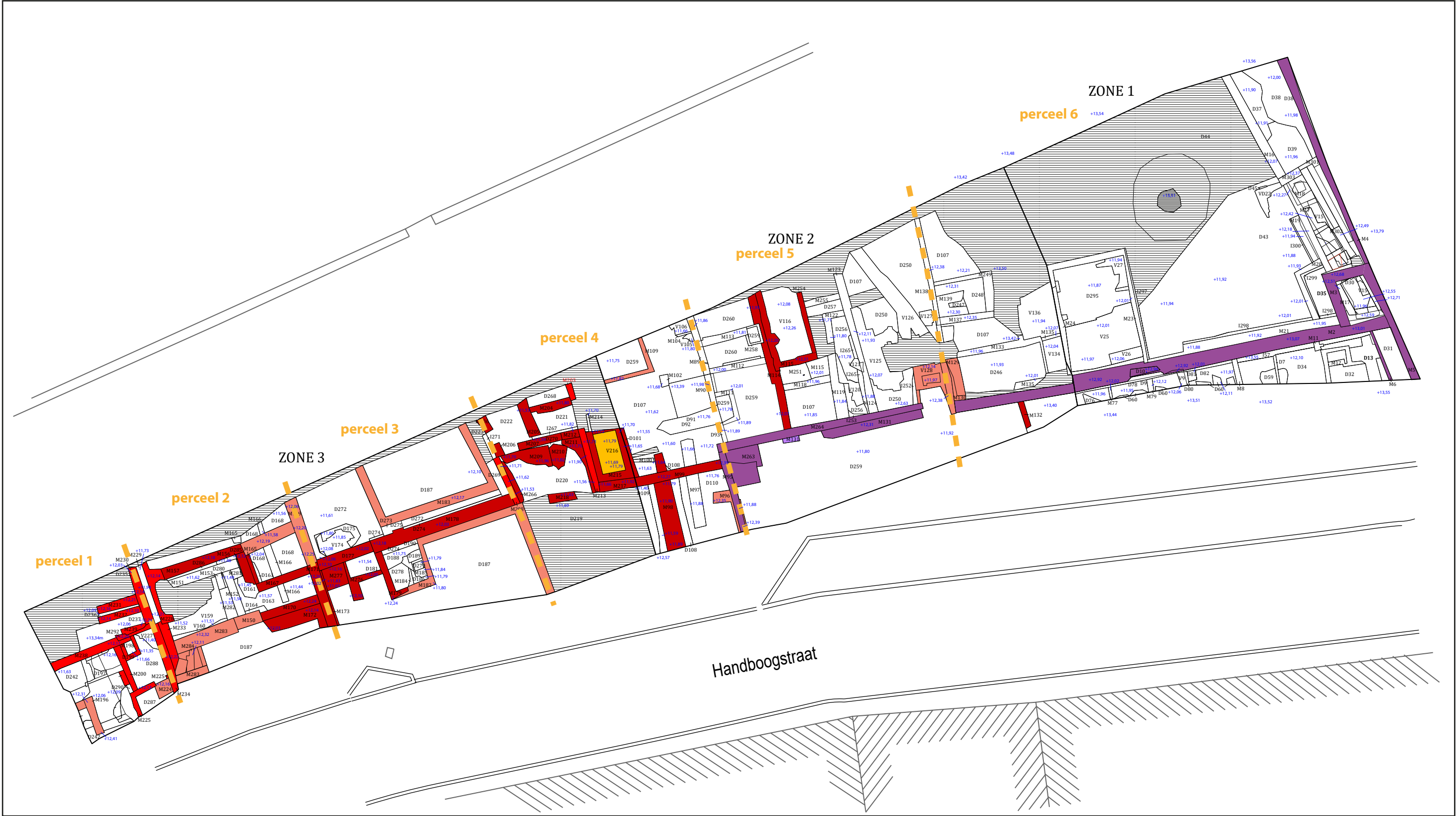
Muren
- V

Vloeren

Verg.nr. 2016/401

Monument
Vandekerckhove

Archeologische Opgraving
Kortrijk
Verzetskaai

Bijlage 13
Synthese archeologisch muurwerk

	Muren fase 2 (15de-16de E)	+13,54	Hoogtes in +m TAW
	Muren fase 3 (18de E)	D	Deposits (lagen)
	Muren fase 4 (19de-20ste eeuw)	M	Muren
	Verstoring	V	Vloeren
	Muren H.-Geestschool		

Verg.nr. 2016/401

Monument
Vandekerckhove

Archeologische Opgraving
Kortrijk
Verzetskaai

Bijlage 14
Profielen

- Lagen 13de-14de eeuw (fase 1)
- Ophoging 14de-15de eeuw (fase 1)
- Ophoging 17de-18de eeuw (fase 3)
- Ophoging 20ste eeuw (fase 4)
- Afbraakpuin

Vloerniveau fase 1Vloerniveau fase 2&3Muren & baksteenRecente ophoging & verharding

Verg.nr. 2016/401

Monument
Vandekerckhove

